

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Diana Kõmmus

**LEEBEMA KARISTUSSEADUSTIKU TAGASIULATUVAST MÕJUST
VANGISTUSE ASENDUSENA MÄÄRATUD ÜLDKASULIKU TÖÖ NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja
Professor Jaan Ginter

Tartu
2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. <i>LEX MITIOR</i> PRINTSIIP	7
1.1. <i>Lex mitior</i> printsiibi olemus	7
1.1.1. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 7	9
1.1.2. Muud rahvusvahelise õiguse normid	15
1.1.3. Erinevate Euroopa riikide käsitlused.....	17
1.2 <i>Lex mitior</i> printsiip Eesti õiguses.....	20
1.2.1. Karistusseadustiku jõustumine 2002. aastal.....	21
1.2.2. Karistusseadustiku muudatuste jõustumine 2007. aastal	25
1.2.3. Karistusseadustiku muudatuste jõustumine 2015. aastal	28
2. VÕRDSUSPRINTSIIP	34
2.1. Võrdsusprintsiibi olemus	34
2.2. Võrdsusprintsiip Eesti õiguses.....	40
3. KOHTULAHENDITE ANALÜÜS	49
3.1. Vangid.....	51
3.1.1. ÜKT ümber arvestatud	51
3.1.2. ÜKT ümber arvestamata	55
3. 2. Kriminaalhooldusalused, kes hoidsid ÜKT-st kõrvale	60
3.2.1. ÜKT ümber arvestatud	60
3.2.2. ÜKT ümber arvestamata	64
3.3. Kriminaalhooldusalused, kes sooritasid uue kuriteo	68
3.3.1. ÜKT ümber arvestatud	68
3.3.2. ÜKT ümber arvestamata	70
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON.....	72
KOKKUVÕTE	82
SUMMARY	86
LÜHENDID	89
KASUTATUD KIRJANDUS	90
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	93
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	94
LISAD	95
Lisa 1. Vangid: ÜKT ümber arvestatud.....	95
Lisa 2. Vangid: ÜKT ümber arvestamata	97
Lisa 3. Kriminaalhooldusalused, kes hoidsid ÜKT-st kõrvale: ÜKT ümber arvestatud	99
Lisa 4. Kriminaalhooldusalused, kes hoidsid ÜKT-st kõrvale: ÜKT ümber arvestamata..	100
Lisa 5. Kriminaalhooldusalused, kes sooritasid uue kuriteo: ÜKT ümber arvestatud.....	103
Lisa 6. Kriminaalhooldusalused, kes sooritasid uue kuriteo: ÜKT ümber arvestamata.....	104

SISSEJUHATUS

Eesti riik on liikunud juba aastaid selles suunas, et vähendada vangide arvu. Üheks sammuks sellel teekonnal on kindlasti olnud ka 2014. aastal lõpule viidud karistusõiguse revisjon. Kuigi mitmetes kuriteokoosseisudes tehtud muudatused on revisjoni järgselt ka avalikku kõlapinda leidnud, on vähem räägitud uuendustest, mis seonduvad vangistuse asendusena määratud üldkasuliku tööga.

Kui 2014. aasta lõpuni kehtinud karistusseadustiku kohaselt pidi isik, kelle vangistus asendati üldkasuliku tööga tegema iga vangistuspäeva eest kaks tundi üldkasulikku tööd, siis alates 2015. aastast on vastav töötundide arv kõigest üks. Seega kui varasemalt oli süüdimõistetute enne karistuse täitmisele pööramist sooritanud vabaduses näiteks 14 tundi üldkasulikku tööd, vähendati tema vangistust nädala võrra, alates 2015. aastast aga tervelt kahe nädala võrra.

Keskmine üldkasuliku tööga asendatav vanglakaristus ei ole reaalsuses aga mitte ühe või kahe nädala, vaid kuue kuu pikkune, maksimaalselt aga lausa 24 kuu pikkune. Kusjuures igal aastal suunatakse vangla asemel üldkasulikule tööle ligi paartuhat inimest ning nende isikute arv aasta-aastalt üha kasvab.¹ See omakorda tähendab, et karistusseadustiku revisjoni käigus tehtud muudatus mõjutab praktikas sadu, kui mitte tuhandeid inimesi, kellele karistus on üldkasuliku tööga asendatud enne 2015. aastat ning võib potentsiaalselt lühendada nende isikute vangistust kuni ühe aasta võrra.

Teisisõnu, olukorras, kus isikule on varasemalt kehtinud seaduse järgi määratud kahe aasta pikkune vangistus, mis on asendatud üldkasuliku tööga ning isik on reaalselt ära teinud 720 tundi üldkasulikku tööd, tuleks uue seaduse kohaselt lugeda tema karistus kantuks, kuid vana seaduse järgi on tal veel aasta jagu vangistust kandmata. Nii isiku enda kui ka riigi seisukohast on seetõttu kriitilise tähtsusega küsimus, kumba karistusseadust sellise isiku suhtes kohaldada, kas uut ja leebemat või vana ja karmimat. Kuna ühe vangilalpidamiskulu on 1313 eurot kuus², ei ole küsimus pelgalt õiglustundes vaid ka riigi raha mõistlikus kasutamisest. On ju selge, et alates 2015. aastast peab seadusandja otstarbekaks seda, et isikud kes on ära teinud sama palju üldkasuliku töö tunde, kui neile on määratud vangistuspäevi, ei pea enam lisaks ütegi päeva vanglas veetma.

¹ A. Ahven. Üldkasuliku töö tulemuslikkuse parandamise võimalustest. Kriminaalpoliitika analüüs, nr 10, 2012, lk 1 ja 4–6

² Vangistuse kulud. Arvutivõrgus: <http://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/vangistuse-kulud>

Kuid miks peaks lähtuma selle küsimuse lahendamisel üldse seadusandja vaatest? Vastukaaluks võiks väita hoopis seda, et kuritegelikule teele asudes on isik võtnud vastu ratsionaalse otsuse ning seda otsust vastu võttes on ta lähtunud sellest seadusest, mis kehtis siis kui ta teo toime pani. Võimalus, et seadusandja hiljem oma seisukohti muudab, olgu siis karmimas või leebemas suunas, pole kurjategijale ettenähtav. Ja nii võiks öelda, et kurjategijal tekib omamoodi õigustatud ootus saada osa just sellisest karistusest, mille ta ise endale valis.

Seal, kus seadusandja on vahepeal mängureegleid karmistanud tulekski Eesti Vabariigi põhiseaduse § 23 lõike 2 esimese lause kohaselt toetada alati viimast seisukohta. Liikudes edasi sama paragrahvi teise lause juurde, ilmneb siiski, et täpselt sama lähenemist ei saa jaatada siis, kui seadusandja on peale kuriteo toimepanemist karistust kergendanud.

Karistusõiguse revisjoni järgselt puudutab kõnealune teema mh kolme tüüpi isikuid kelle vangistus oli üldkasuliku tööga asendatud enne 1. jaanuari 2015:

- 1) isikuid, kelle karistus pöörati üldkasulikust tööst kõrvalehoidmise või uue kuriteo sooritamise tõttu täitmisele enne 1. jaanuaril 2015, kuid kes ei olnud 1. jaanuariks 2015 seda karistust veel lõpuni kandnud, st isikud, kelle puhul tuli kohaldada kriminaalmenetluse seadustiku § 431 lõiget 3;
- 2) isikuid, kes hoidsid üldkasulikust tööst kõrvale ja kelle vangistuse täitmisele pööramine tuli otsustada 1. jaanuaril 2015 või hiljem, st isikud, kelle puhul tuli kohaldada karistusseadustiku § 69 lõiget 6;
- 3) isikuid, kes panid üldkasuliku töö sooritamise ajal toime uue kuriteo ja kellele tuli uus karistus määrata 1. jaanuaril 2015 või hiljem, st isikud, kelle puhul tuli kohaldada karistusseadustiku § 69 lõiget 7.

Käesoleva magistritöö eesmärk on välja selgitada leebema karistusseadustiku tagasiulatuva jõu piirid. Eelkõige, kas ja milliste eelnevalt nimetatud isikute rühmade puhul peaks leebem karistusseadustik omama tagasiulatuvat mõju ning millised argumendid peaksid olema määravad ühe või teise lahenduse kasuks otsustamisel. Pöörates seejuures tähelepanu ka erinevate isikute gruppide võrdse või ebavõrdse kohtlemise õiguspärasusele. Nimetatud eesmärke arvesse võttes, on tööl kaks peamist uurimisküsimust, millest esimene jaguneb omakorda alaküsimusteks:

- 1) Kas Eesti Vabariigi põhiseaduse § 23 lõike 2 teisest lausest ning karistusseadustiku § 5 lõike 2 teisest lausest tulenevalt peaks alates 1. jaanuarist 2015 kehtima hakanud

karistusseadustiku § 69 omama tagasiulatuvat jõudu nende isikute suhtes, kelle vangistus on üldkasuliku tööga asendatud enne 1. jaanuari 2015 jõustunud kohtuotsusega?

- Kas see peaks omama tagasiulatuvat jõudu isikute suhtes, kelle karistus pöörati üldkasulikust tööst kõrvalehoidmise või uue kuriteo sooritamise tõttu täitmisele enne 1. jaanuaril 2015, kuid kes ei olnud 1. jaanuariks 2015 seda karistust veel lõpuni kandnud?
- Kas see peaks omama tagasiulatuvat jõudu isikute suhtes, kes hoidsid üldkasulikust tööst kõrvale, kuid kelle vangistuse täitmisele pööramine tuli otsustada 1. jaanuaril 2015 või hiljem?
- Kas see peaks omama tagasiulatuvat jõudu isikute suhtes, kes panid üldkasuliku töö sooritamise ajal toime uue kuriteo ja kellele tuli uus karistus määrata 1. jaanuaril 2015 või hiljem?

- 2) Kas Eesti Vabariigi põhiseaduse § 12 lõike 1 esimese lausega on kooskõlas see, kui alates 1. jaanuarist 2015 kehtima hakanud karistusseadustiku § 69 muudatused ei oma tagasiulatuvat jõudu, samas kui 1. jaanuarist 2015 kehtima hakanud karistusseadustiku sätted, mis lühendavad vangistust, omavad tagasiulatuvat jõudu?

Nimetatud küsimustele vastuse leidmiseks analüüsitakse esmalt seda, mida kujutab endast üldisemalt põhimõtte nimega *lex mitior* ning millistes olukordades tuleks seda kohaldada või kohaldamata jätta. Seejuures kontrollitakse, kas rahvusvahelistest konventsioonidest või rahvusvahelisest kohtupraktikast tuleneb siduvaid ettekirjutusi selle printsiibi rakendamiseks. Samuti analüüsitakse selle põhimõtte aluseid Eesti õigusaktides ning kohtupraktikas. Eraldi teemana on vaatluse all ka *lex mitior* põhimõttega praktikas tihendalt seonduva võrdsusprintsiibi olemus ning rakendus Eesti õigusruumis.

Teiseks analüüsitakse konkreetseid maa- ja ringkonnakohtu lahendeid, mis seonduvad isikutega, kelle osas on kas kriminaalmenetluse seadustiku § 431 lõikest 3, karistusseadustiku § 69 lõikest 6 või lõikest 7 tulenevalt tõusetunud küsimus leebema karistusseadustiku tagasiulatuvast mõjust. Seejuures on erilist tähelepanu pööratud küsimusele, millisel põhjusel on sellist mõju eitatud või jaatatud, ning kuidas on üks või teine seisukoht mõjutanud isikute vangistuse pikkust.

Töös on neli peatükki. Esimeses ja teises osas tutvustatakse neid teoreetilisi lähtekohti, mis on võetud käesoleva töö aluseks. Seejuures käsitleb esimene peatükk *lex mitior* printsiibi olemust ning annab ülevaate sellest, kuidas nimetatud printsiip on kanda kinnitanud nii rahvusvahelises kui ka Eesti õiguses. Teine peatükk avab võrdsusprintsiibi olemuse ning annab ülevaate selle rakendamisest Eesti õiguses. Kolmas peatükk sisaldab esimese ja teise astme kohtupraktika analüüsi ning neljas peatükk on pühendatud järelduste tegemisele ning diskussioonile. Töö lõpeb eesti- ning inglise keelse kokkuvõttega.

1. LEX MITIOR PRINTSIIP

1.1. Lex mitior printsiibi olemus

Karistusõiguses on formaalse õigusriigi alustugi seaduslikkuse põhimõte, mille kohaselt ei ole (*nullum*) süütegu (*crimen*) ega (*nulla*) karistust (*poena*) ilma (*sine*) seadusega (*lege*). Karistusseadus annab riigile seega ühelt poolt volituse karistamiseks ning teisalt ka piirab seda volitust. Üks selliseid seaduslikkuse põhimõttest tulenevaid piiranguid on keeld anda tagasiulatav jõud seadusele, mis mõne teo karistatavaks kuulutab või selle eest ette nähtud karistust raskendab: *nullum crimen nulla poena sine lege praevia* (eelmine, eelnev).³ Üldtunnustatud karistusõiguse tagasiulatava keelu osas kehtib siiski üks erand, mis on seotud leebema karistuse kohaldamise lubatavusega. Sealhulgas hõlmab termin leebem karistus ka karistuse täielikku kaotamist, st teo dekriminaliseerimist.⁴

Põhimõtte *nullum crimen, nulla poena sine lege praevia* erandit, mis näeb ette leebema karistusseaduse tagasiulatava jõu, nimetatakse *lex mitior* (leebem seadus) printsiibiks.⁵ Vastupidist, karmima karistusseaduse tagasiulatava kohaldamise mittelubatavust aga *ex post facto* keeluks. Kuigi need kaks doktriini *lex mitior* ja *ex post facto* näivad esmapilgul olevat üksnes sama mündi kaks eri külge, erinevad need üksteisest küsimuses, mil määral peetakse neid õigusriikides õiguse aluspõhimõteteks. Kui *ex post facto* on sedavõrd auväärne ja sissejuurdunud karistusõiguse printsiip, et seda võrdsustatakse sageli seaduslikkuse põhimõtte ehk legaliteedi printsiibi endaga, siis *lex mitior* on alles üsna uus doktriin. Kui Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee (ÜRO Peaassamblee) võttis 1948. aastal vastu inimõiguste ülddeklaratsiooni, siis tunnustasid nad *ex post facto* printsiipi, kuid heitsid kõrvale *lex mitior* printsiibi. ÜRO Peaassamblee ei muutnud oma meelt enne 1966. aastat, mil võttis vastu kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti (ÜRO kodanikuõiguste pakt või pakt), mille artikkel 15 sätestab mh ka *lex mitior* printsiibi kehtivuse. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (Euroopa inimõiguste konventsioon või konventsioon), mis võeti Euroopa Nõukogus vastu 1950. aastal sisaldab samuti selgesõnaliselt *ex post facto* printsiipi.⁶ Samas kinnitas Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) veel 2003. aastal lahendis

³ J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015, lk 47 ja 52

⁴ A. Mokhtar. Nullum Crimen, Nulla Poena Sine Lege: Aspects and Prospects. Statute Law Review, vol 26, nr 1, Oxford University Press 2005, lk 49

⁵ F. De Sanctis. Reconciling Justice and Legality: A Quest for Fair Punishment in Bosnian Atrocity Crime Cases. Journal of International Criminal Justice, vol 12, nr 4, 2014, lk 850

⁶ P. K. Westen. Lex Mitior: Converse of Ex Post Facto and Window into Criminal Desert. New Criminal Law Review, vol 18, nr 2, Michigan 2015, lk 167 ja 169

Zaprianov vs. Bulgaaria, et leebemal kriminaalseadusel ei pea Euroopa inimõiguste konventsiooni kohaselt olema tagasiulatuvat jõudu. Alles 2009. aasta otsuses Scoppola vs. Itaalia (nr 2) muutis EIK oma varasemat tõlgendust ning kinnitas, et Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 7 *lex mitior* põhimõtet endas siiski kannab.⁷

Kuid mis siis ikkagi on *lex mitior* printsiip? Lühidalt võib selle sisu kokku võtta nii: kui asjassepuutuvat karistusseadust on muudetud, tuleks kohaldada vähem rangemat seadust. Seda nii seoses teo karistatavusega, st kui toimunud on teo osaline või täielik dekriminaliseerimine, kui ka selle eest määratud karistuse langetamisega. *Lex mitior* printsiip tuleb mängu seega sellises olukorras, kus karistusseadust on muudetud ning uus karistusseadus on leebem kui varasem.⁸

Kuid see teave üksi ei aita *lex mitior* printsiibi kohaldamisel palju edasi. Hoopis keerulisem on vastata küsimusele, millal *lex mitior* printsiipi täpsemalt kohaldada. Printsiip ei viita olemuslikult ühelegi kindlale ajahetkele. Nt kas relevantne on üksnes aeg, mis jääb teo toimepanemise ning lõpliku kohtuotsuse vahele või peaks leebemat seadust kohaldama ka nende isikute puhul, kelle kohtuotsus on juba jõustunud? Puhtalt inimõiguste seisukohast võib väita, et kui kuritegu, mille eest isik karistust kannab on dekriminaliseeritud, tuleks karistuse kandmine peatada ja isik karistusest vabastada. Sest kui mingi tegu on dekriminaliseeritud, siis viitab seadusandja sellega tõsiasjale, et ta on varasemalt seda tegu kriminaliseerides kas teinud vea või on toimunud muutus asjaoludes. Oleks ebaõiglane, et isik peab kandma karistust seadusandja eksimuse tõttu või uusi asjaolusid tema puhul arvesse ei võeta. Ometigi leidub ka vastupidiseid väiteid, mille kohaselt saab süüdistatava suhtes soodsamat seadust kohaldada kohtumenetluse igas etapis, kuid ainult selle hetkeni mil otsus lõplikult jõustub.⁹ Lisaks on neid, kes leiavad, et uut leebemat karistusseadust ei peaks ka veel jõustumata kohtuotsuste puhul kohaldama olukorras, kus karistust ei ole määratud enne uue seaduse jõustumist põhjusel, et isik on ise karistuse määramisest süüliselt kõrvale hoidnud.¹⁰

Kuid ka siin küsimused veel ei lõppe. Tuleb tähele panna, et muudatusi karistusõiguses võivad esile kutsuda kaks erinevat ajendit: muudatused asjaoludes ning muudatused väärtustes. Näiteks olukorras, kus seadus kuulutab kuriteoks liigse toidu kogumise sõja ajal, kuid peale sõja lõppu

⁷ U. Lõhmus. Põhiõiguste kaitse kolmnurgas riik – Euroopa Nõukogu – Euroopa Liit, *Juridica* nr 5, 2010, lk 356

⁸ T. Baumbach. The Notion of Criminal Penalty and the Lex Mitior Principle in the Scoppola v. Italy Case. *Nordic Journal of International Law*, vol 80 nr 2, 2011, lk 133–134

⁹ A. Mokhtar 2005, lk 49–50

¹⁰ W. P. Doren. Criminal Law – Retrospective Application of Statute Reducing Penalty. *Wayne Law Review*, nr 18, 1972, lk 1170.

selline käitumine dekriminaliseeritakse, on muutunud asjaolud, kuid mitte väärtused. Seadusandja arvab jätkuvalt, et isik, kes on sõja ajal toitu kogunud väärrib karistamist ja kui algaks uus sõda, kriminaliseeritaks tegu taas.¹¹ Tegemist ei ole seejuures pelgalt teoreetilise probleemiga. Näiteks ajal mil Lõuna-Aafrika Vabariigis kehtis relvade embargo, muutis Taani valitsus relvadega kaubitsemise või relvade veo Lõuna-Aafrika Vabariiki kuriteoks. 1994. aastal kohustuslik embargo lõppes, kuna poliitiline situatsioon riigis muutus. Ka Taani kuriteokoosseis dekriminaliseeriti. Kuigi Taani kriminaalkoodeksi kohaselt tuleb süüdistatava suhtes kohaldada leebemat karistusseadust, mõisteti üks isik peale nimetatud kuriteo dekriminaliseerimist siiski süüdi. Taani kohtud leidsid, et kui muudatus seaduses on seotud eriliste asjaoludega, mis ei mõjuta isiku süüd, kohaldatakse ikkagi varasemat rangemat seadust. Relvadega kaubitsemist Lõuna-Aafrika Vabariigiga embargo ajal peeti jätkuvalt vägagi karistatavaks, sest see toetas apartheidi režiimi, süsteemi, mis fundamentaalselt eiras inimväärikust. Koosseis dekriminaliseeriti üksnes seetõttu, et apartheidi režiim varises kokku.¹²

Teine põhjus dekriminaliseerimiseks on seevastu muudatus moraalilis. Sellest ei ole just kaua aega möödunud, kui näiteks homoseksuaalsed teod olid mõnes Euroopa riigis kriminaalkorras karistatavad. Imselt oleks ebaõiglane lähtuda loogikast, et neid isikuid peaks saama vanema seaduse kehtimise ajal toime pandud tegude eest ikka süüdi mõista. Kuna homoseksuaalsus ei ole kaasaegse ühiskonna hinnangute kohaselt kuritegu, oleks selline süüdimõistmine enamike hinnangul ülekohtune. Samas ei ole võimalik *lex mitior* printsiibi kehtivuse üle otsustamise lähtuda üksikutest kaasustest ning moraalsetest hinnangutest konkreetseid asjaolusid arvestades. Kõik see mida peetakse õiglaseks homoseksuaalsuse puhul tuleb hinnata õiglaseks ka maksupettuse või mõrva puhul.¹³

1.1.1. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 7

Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 7 näeb ette, et kedagi ei või tunnustada süüdi kuriteos – teos või tegevusetuses, mis selle toimepanemise ajal kehtinud riigisisese või rahvusvahelise õiguse järgi ei olnud kuritegu. Samuti ei või kohaldada raskemat karistust kui kuriteo toimepanemise ajal ettenähtu. See artikkel ei takista ühegi isiku mis tahes teo või

¹¹ P. K. Westen 2015, lk 191

¹² T. Baumbach 2011, lk 140–141

¹³ M. Bohlander. Retrospective reductions in the severity of substantive criminal law – The *lex mitior* principle and the impact of *Scoppola v Italy* No. 2. *Criminal Law Review* vol 8, 2011, lk 636

tegevusetuse suhtes, mis selle toimepanemise ajal oli kuritegu tsiviliseeritud rahvaste poolt tunnustatud õiguse üldpõhimõtete järgi, kohtumenetluse läbiviimist ja isiku karistamist.¹⁴

EIK on rõhutanud, et Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 7 (karistamine seaduse alusel) sisaldab õigusriigi (*rule of law*) keskset põhimõtet ja kujutab endast konventsiooni kaitseala olulist klauslit. Ometigi tuleb tõdeda, et EIK retoorikast hoolimata jääb konventsiooni artikkel 7 oluliselt põhjalikumalt välja töötatud artikkel 6 (õigus ausale kohtupidamisele) varju. Esmakordselt kaaluti artikkel 7 rakendamist alles 1990ndatel aastatel ja nende lahendite hulk, kus artikkel 7 mainitakse on jätkuvalt madal. 2006. aastal tehtud uuring näitas, et aastatel 1999–2005 on EIK jaatanud artikkel 7 rikkumist vaid üheksal korral, kuid tuvastanud samal perioodil 2000 artikkel 6 rikkumist. Ka akadeemilistes ringkondades arutletakse artikkel 7 teemadel harva ning ka kõige põhjalikumad konventsiooni käsitlevad raamatud pühendavad sellele klauslile üksikuid lehekülgi.¹⁵

Otsuses *X vs. Saksamaa* tõdes Euroopa Inimõiguste Komisjon (Inimõiguste Komisjon) 1977. aastal, et artikkel 7 ei garanteeri õigust saada osa leebemast karistusseadusest, mis on kehtima hakanud peale teo sooritamist. Nimetatud kaasuse puhul oli osa tegudest, milles isikut süüdistati dekriminaliseeritud, ometigi mõisteti ta neis tegudes süüdi. Isik leidis, et tegu on artikkel 7 rikkumisega, viidates ühtlasi ÜRO kodanikuõiguste pakti artiklile 15. Inimõiguste Komisjon asus siiski seisukohale, et artikkel 7 ei sisalda sama põhimõtet nagu artikkel 15, sest viimase sõnastus näeb selgesõnaliselt kurjategijale ette õiguse saada kasu leebemast seadusest, mis on jõustunud peale teo toimepanemist.¹⁶

Oma kõige esimeses artikkel 7 kohta käiva otsuse, mis tõsi küll ei seondunud *lex mitior* printsiibiga, tegi EIK alles 1993. aastal asjas *Kokkinakis vs. Kreeka*. Kaebaja M. Kokkinakis oli Jehoova tunnistaja, kes mõisteti süüdi sunniviisilise uskupööramise ehk proselütismi eest. Ta väitis, et proselütism hõlmab liiga ebamäärast koosseisu ja tegelikult ei pruugi inimene, kes usku levitab aru saada, et ta paneb toime kuritegu. EIK ei tuvastanud siiski artikkel 7 riivet.¹⁷

Hiljem on EIK lahendanud artikkel 7-ga seoses siiski ka *lex mitior* printsiibiga seonduvaid kaasuseid ning kinnitanud neil puhkudel Euroopa Inimõiguste Komisjoni eelpool toodud

¹⁴ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – Riigi Teataja II 2010, 14, 54

¹⁵ C. C. Murphy. *The Principle of Legality in Criminal Law Under the ECHR*. European Human Rights Law Review, vol 2, London 2009 lk 1–2

¹⁶ T. Baumbach 2011, lk 134

¹⁷ R. Beddard. *The rights of the “criminal” under Article 7 ECHR*. European Law Review, Supplement (Human Rights Survey), 1996, lk 6

seisukohta, mille kohaselt artikkel 7 ei näe ette leebema karistusseaduse tagasiulatuvat kohaldamist. Sellist seisukohta on EIK esitanud nt 2000. aasta otsuses *Le Petit vs. Ühendkuningriik* ja 2003. aasta lahendis *Zaprianov vs. Bulgaaria*. Mõlemad eelnimetatud lahendid puudutasid teo dekriminaliseerimist ja mõlemal juhul leidis kohus ilma kahtluseta, et artikkel 7 ei paku kaitset olukorras, kus seadus on muutunud leebemaks peale teo toimepanemist.¹⁸

EIK lähenemine artiklile 7 muutus aga täielikult 2009. aastal, kaasuses *Scoppola vs. Itaalia* (nr 2). F. Scoppola tappis 1999. aastal oma naise ning vigastas ühte oma kahest pojast. Itaalia kohus mõistis ta süüdi mõrvas, mõrvakatses, pere väärkohtlemises ning tulirelva ebaseaduslikus omamises. Karistuseks määrati F. Scoppolale eluaegne vangistus isolatsiooniga päeva ajal. Scoppola protsess toimus aga lühimenetluse korras ning peale teo toimepanemist jõustunud leebem kriminaalmenetluse seadus võimaldanuks asendada eluaegse vangistuse 30 aastaga.¹⁹

Täpsemalt, kui teo toimepanemise ajal ei näinud Itaalia kriminaalmenetluse seadus ette võimalust, et isiku puhul, keda süüdistatakse kuriteos, mille eest on ette nähtud maksimumkaristusena eluaegne vangistus, võiks rakendada lühimenetlust, siis 2. jaanuaril 2000 jõustus seadus, mis sellise võimaluse Itaalia õigusesse lõi. Lühimenetluses süüdimõistmise korral tuli isiku eluaegne vangistus, aga asendada 30-aastase vangistusega. Kuid juba 24. novembril 2000 jõustus seadusandlik dekreet, mis täpsustas kriminaalmenetluse seadustiku sõnastust ning selgitas, et eluaegse vangistuse all on silmas peetud eluaegset vangistust ilma isolatsioonita päeva ajal. Eluaegne vangistus koos päevaegse isolatsiooniga tuleb lühimenetluses asendada eluaegse vangistusega. 10. jaanuaril 2002 mõistis Itaalia apellatsioonikohus F. Scoppola lühimenetluse korras süüdi ja määras talle karistuseks eluaegse vangistuse.²⁰

F. Scoppola ei nõustunud siiski Itaalia kohtute lähenemisega ning pöördus Euroopa Inimõiguste Kohtu poole. EIK Suurkoda tuvastaski 2009. aastal lõpuks artikkel 7 rikkumise. Suurkoda leidis, et kuigi tegu oli menetlusseadustiku muudatusega, mõjutas see siiski otseselt isikule määratud karistuse pikkust, mis tähendas, et tegu oli sisuliselt karistusõigusega ja see langes seega artikkel 7 kaitsealasse. Niisamuti leidis kohtunikekogu, et artikkel 7 tagab õiguse leebema karistusseaduse kohaldamisele.²¹

¹⁸ T. Baumbach 2011, lk 134

¹⁹ EIKo 10249/03 *Scoppola vs. Itaalia* (nr 2)

²⁰ T. Baumbach 2011, lk 127–128

²¹ EIKo 10249/03 *Scoppola vs. Itaalia* (nr 2)

Scoppola lahend käsitleb seega kahte olulist küsimust: (1) kas kriminaalmenetluse seadustik võib kaasa tuua „karistuse” artikkel 7 tähenduses ja (2) kas artikkel 7 sisaldab *lex mitior* printsiipi ja leebema karistuse tagasiulatuvat jõudu.²²

Konkreetseid kriteeriume, mille järgi tuleb hinnata, kas tegu on karistusega konventsiooni artikkel 7 mõistes on EIK käsitlenud varasemalt nt lahendis Welch vs. Ühendkuningriik. Seal on kohus mh rõhutanud, et „karistus” konventsiooni artiklis 7 on autonoomne mõiste, mida tuleb hinnata lahus siseriiklikust õigusest. Eelkõige tuleks otsuse langetamisel keskenduda järgmistele aspektidele:

- 1) kas kõnealust meetet rakendatakse kriminaalkuriteos süüdimõistmise järelmina;
- 2) meetme olemus ja eesmärk;
- 3) meetme iseloom riigi enda õiguses;
- 4) meetme kohaldamise protseduur;
- 5) meetme raskus.²³

EIK hinnangul viitab „karistusele” näiteks see, kui meetme olemus ja eesmärk on hirmutav ja karistuslik, seda rakendatakse kriminaalmenetluse raames. Samas aga kui tegu on standardse sanktsiooniga, mida ei kohaldata konkreetse juhtumi asjaolusid arvesse võttes, viitab see mittekaristuslikule meetmele. Lõpliku otsuse teeb EIK üldmulje põhjal. Seejuures eristab kohus meetmeid mis ongi karistus ja meetmeid, mis on seotud selle karistuse elluviimisega, kuigi praktikas ei pruugi nende kahe eristamine alati lihtne olla. F. Scoppola asjas leidis EIK kindlalt, et meetmed ei olnud seotud mitte karistuse elluviimisega vaid olidki ise karistus. Seetõttu oli ka artikkel 7 kohaldatav.²⁴ Samas näiteks ennetähtaegse vabanemise korralduse muutus ei kujuta endast EIK järgi „karistuse” muutust artikkel 7 mõistes.²⁵

Kaasuses Scoppola vs. Itaalia (nr 2) jõudis EIK ühtlasi seisukohale, et konventsiooni artikkel 7 sisaldab *lex mitior* printsiipi ja seda järgmistel põhjustel:

- Komisjoni otsusest X vs. Saksamaa on möödunud palju aega ning õigus on sel perioodil edasi arenenud. Euroopas ja rahvusvaheliselt on tasapisi kujunenud konsensus, et leebema karistusseaduse tagasiulatuv mõju on muutunud karistusõiguse alusprintsiibiks. Eelkõige tuleb silmas pidada, et Ameerika Inimõiguste Konventsiooni artikkel 9 garanteerib peale teo toimepanemist jõustunud leebema seaduse tagasiulatuva

²² T. Baumbach 2011, lk 125

²³ EIKo 17440/90 Welch vs. Ühendkuningriik

²⁴ T. Baumbach 2011, lk 132–133

²⁵ M. Bohlander 2011, lk 632

kohaldamise, Euroopa põhiõiguste harta artikkel 49 samuti. Berlusconi kaasuses on Euroopa Liidu Kohus leidnud, et *lex mitior* printsiip on osa liikmesriikide põhiõiguslikust traditsioonist. Lisaks näeb leebema karistusseaduse tagasiulatuva jõu kohaldamise ette Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut nagu ka ÜRO Endise Jugoslaavia Rahvusvaheline Kriminaaltribunali kohtupraktika.

- See, et artikkel 7 *lex mitior* printsiipi sõnaselgelt ei sisalda ei saa olla otsustava tähtsusega. Artikkel 7 ei välista võimalust, et süüdistatav võiks saada osa leebemast karistusseadusest kui see, mis kehtis teo toime panemise ajal.
- Õigusriigi ja seega ka artikkel 7 põhimõttega on kooskõlas see, et kohus määrab igale kuriteole karistuse, mida seadusandja on pidanud proportsionaalseks. Karmima karistuse määramine üksnes seetõttu, et see oli teo toime panemise ajal ettenähtav oleks süüdistatava suhtes ebaõiglane, sest seaduse muutmise on seotud ajaga.
- Kõikidest võimalikest seadustest alati kõige leebema kohaldamine on artikkel 7 ettenähtavuse printsiibiga kooskõlas.
- Itaalia ise, on *lex mitior* printsiipi tunnustanud juba 1930. aastast alates.

Eelpool viidatud EIK otsus saavutati 11 kohtuniku poolthäälega kuue kohtuniku vastu ja see on pälvinud palju kriitikat eriarvamusele jäänud kohtunikelt.²⁶ Viimased leidsid, et artikkel 7 ei sisalda *lex mitior* printsiipi ning selle printsiibi lisamine artiklile tõlgendamise teel ei ole õige. Kuus eriarvamusele jäänud kohtuniku leidsid, et legaliteediprintsiibi, mida sisaldab artikkel 7 ja *lex mitior* printsiibi vahel on oluline erinevus. Need kaks printsiipi on küll omavahel seotud, kuid legaliteediprintsiip töötab kohtunike hinnangul kõrgemal tasemel kui *lex mitior* printsiip. Legaliteediprintsiip on karistusõiguse aluspõhimõte, see on vabaduse lahutamatu eeldus. Kuid sama ei saa öelda *lex mitiori* kohta, mis on seotud eelkõige riigi kriminaalpoliitiliste otsustega, mille osas on riigil diskretsiooniõigus. Muuhulgas viitasid eriarvamusele jäänud kohtunikud, et kui artikkel 7 vastu võeti, ei sisaldanud see *lex mitior* printsiipi ning puuduvad viited sellele, et keegi oleks kunagi arvanud, et *lex mitior* printsiip sisaldub põhimõttes *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Artikkel 7 ettevalmistavad materjalid näitavad hoopis, et *lex mitior* printsiibi lisamine oli kõne all, kuid sellest lahendusest loobuti. Ka viitasid vähemusse jäänud kohtunikud lahendile *Johnston jt vs. Iirimaa* ning rõhutasid vajadust püsida konventsiooni regulatsiooni raamides, lisades, et EIK on asjas *Scoppola vs. Itaalia* (nr 2) astunud üle piiri.²⁷

²⁶ M. Bohlander 2011, lk 635

²⁷ T. Baumbach 2011, lk 137

Lahendi kriitikana võib mainida sedagi, et EIK on ise varasemalt kinnitanud *X vs.* Saksamaa kaasuses komisjoni poolt esitatud põhimõtteid – 2000. aastal *Le Petit vs.* Ühendkuningriik ja 2003. aastal *Zaprianov vs.* Bulgaaria. Viimati nimetatud lahend tehti seejuures juba peale Ameerika inimõiguste konventsiooni jõustumist ja *Zaprianovi* otsus juba peale Euroopa Liidu põhiõiguste harta jõustumist. Seega oleks kohus pidanud tõlgenduse läbi tuvastama *lex mitior* printsiibi artiklis 7 juba varem.²⁸

Probleemiks võib pidada sedagi, et nimetades *lex mitior* printsiipi õiguse alusprintsiibiks, ei viidanud Suurkoda riikide erinevatele praktikatele või õiguse käsitlustele, mis puudutavad selle printsiibi ulatust, lubatavust ja erandeid ning piiranguid selle kohaldamisel. Selline lähenemine on problemaatiline, sest praktika näitab, et erandid selle printsiibi kohaldamisel on laialt tunnustatud. Teisalt kinnitas Suurkoda *lex mitior* printsiipi kohaldades vaikimisi ka ise seda, et sellel printsiibil on piirid. Nimelt leidis Suurkoda, et peale kohtuotsuse jõustumist leebemaks muutunud seadus ei oma tagasiulatuvat mõju. Seega kui inimene on lõplikult süüdi mõistetud enne uue leebema seaduse kehtima hakkamist, peab ta oma karistuse ikkagi lõpuni kandma, kuigi see karistus on kehtiva seaduse kohaselt mittevajalik. Selline lahendus kujutab endast balanssi sanktsiooni vajalikkuse ja proportsionaalsuse ning õigussuhete stabiilsuse ja menetlusökonomika vahel. Kuna võrdsusprintsiipi rikutakse üksnes olukorras, kus ebavõrdne kohtlemine ei ole mõistlikult põhjendatud, nentis Suurkoda, et *lex mitior* printsiipi võib piirata, kui selleks esinevad objektiivsed ja mõistlikud põhjendused, näiteks tõhus menetlus ja ühiskonna vajadused.²⁹

Kokkuvõttes võib seega öelda, et EIK otsusega kaasuses *Scoppola vs. Itaalia* (nr 2) lisati Euroopa inimõiguste konventsiooni uus inimõigus *lex mitior* printsiibi tunnustamise näol.³⁰ Selline lähenemine on üllatav tulenevalt eelkõige EIK enda varasematest seisukohtadest sellistes kohtuasjades nagu nt *Johnston jt vs. Iirimaa* või *Emonet jt vs. Šveits*, kus on rõhutatud seda, et EIK ei saa evolutsioonilise interpretatsiooni teel lisada konventsiooni õigust, mida ei ole sinna algselt sisse kirjutatud.³¹

Seda öeldes peab siiski tõdema, et EIK ei ole formaalselt kohustatud oma varasemat kohtupraktikat järgima. Samas oleks õiguskindluse, õiguse ettenähtavuse ja võrdsuse

²⁸ T. Baumbach 2011, lk 138

²⁹ F. De Sanctis 2014, lk 854–855

³⁰ D. Sartori. Gap-Filling and Judicial Activism in the Case Law of the European Court of Human Rights. *Tulane European & Civil Law Forum*. Vol 29, 2014, lk 61.

³¹ EIKo nr 9697/82 *Johnston jt vs. Iirimaa* ja EIKo nr 39051/03 *Emonet jt vs. Šveits*

printsiibiga kooskõlas see, et EIK ei kalduks oma varasematest otsustest kõrvale ilma kaalukate põhjusteta. Kuna konventsiooni eesmärk on kaitsta eelkõige inimõigusi, peab kohus sellest tulenevalt siiski muutuvate oludega kaasas käima ja võtma arvesse riikide vahel välja kujunenud konsensuslikke seisukohti inimõiguste kaitse standardite osas. On oluline, et konventsioon tagaks inimõiguste praktilise ja tõhusa kaitse, mitte teoreetilise ja illusoorse. Kui EIK praktika peaks alati jääma staatiliseks, ei võimaldaks see muutunud oludega sammu pidada.³²

1.1.2. Muud rahvusvahelise õiguse normid

Euroopa inimõiguste konventsiooni kõrval väärrib *lex mitior* printsiibiga seoses kindlasti mainimist ka ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikkel 15. Erinevalt eelpool käsitletud konventsiooni artiklist 7, kajastab pakti artikkel 15 *lex mitior* printsiipi sõnaselgelt: „Kui pärast kuritegu kehtestatakse seadusega kergem karistus, kohaldatakse seda seadust ka antud kurjategija suhtes.”³³ Üsna sarnase sätte leiame lisaks ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklist 49: „Kui pärast kuriteo toimepanemist nähakse seadusega ette kergem karistus, kohaldatakse seda karistust”³⁴ ning Ameerika inimõiguste konventsiooni artiklist 9: „Kui pärast kuriteo toime panemist kehtestatakse seadusega kergem karistus, kohaldatakse kurjategija suhtes seda seadust.”³⁵ Sama ütleb ka Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuudi artikkel 24: „Kui enne lõpliku otsuse tegemist muutub konkreetse asja suhtes kohaldatav õigus, kohaldatakse uurimise all olevale isikule, süüdistatavale või süüdimõistetule kasulikumat õigust.”³⁶

Kui Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuudi artikkel 24 ütleb selgelt välja selle, et kasulikumat õigust kohaldatakse vaid juhul kui seadus muutub enne lõpliku otsuse tegemist, siis ÜRO kodanikuõiguste pakt ja Ameerika inimõiguste konventsioon on selles küsimuses hägusamad. Samas toetab nende sõnastus üldjoontes siiski mõnevõrra erinevat lähenemist. Kasutatud on termineid „süüdi” ja „kurjategija”, mis viitavad asjaolule, et neid sätteid tuleks kohaldada peale kohtuotsuse jõustumist. Inimesed ei ole nimelt „süüdi” ja „kurjategijad” enne,

³² M. Bohlander 2011, lk 633

³³ Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt – Riigi Teataja II 1994, 10, 11

³⁴ Euroopa Liidu põhiõiguste harta – Euroopa Liidu Teataja 2012/C 326/02

³⁵ Ameerika Inimõiguste Konventsioon. Arvutivõrgus: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm

³⁶ Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut – Riigi Teataja II 2002, 2, 5

kui nad on kriminaalkorras süüdi mõistetud.³⁷ Samas ei võimalda Euroopa Liidu põhiõiguste harta sõnastus täpselt samasuguse järelduseni jõuda.

Kuigi Eesti õiguse seisukohast võib viimati nimetatud rahvusvahelistest konventsioonidest olulisteks pidada nii Euroopa Liidu põhiõiguste hartat kui ka ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti, on viimane siiski oluliselt pikema traditsiooniga rahvusvahelise õiguse allikas. Seetõttu on järgnevalt põhjalikuma vaatluse alla võetud just pakti artikkel 15 lg 1 viimane lause. Selle sätte tõlgendamise põhialused on ÜRO Inimõiguste Komitee välja kujundanud kahe Kanada kaasuse raames: *Gordon C. Van Duzen vs. Kanada* ja *Alexander MacIsaac vs. Kanada*.

G. C. van Duzen oli vanglast kriminaalhoolduse alla vabanedes pannud toime uue kuriteo ja 1974. aastal mõisteti talle seetõttu uus vangistus. A. MacIsaac oli samuti vabanenud vanglast kriminaalhoolduse alla, ning pannud toime uue kuriteo, mille eest mõisteti talle 1975. aastal uus vanglakaristus. Kanada seadus nägi sel ajal kui G. C. van Duzen ja A. MacIsaac kriminaalhoolduse alla vabanesid ette, et kriminaalhoolduse all viibitud aeg tuli uue süüteo toimepanemisel vanglas nõ uuesti kanda. Kuid peale 1977. aasta oktoobrit ei olnud see uue seaduse kohaselt enam vajalik. Kaebajad leidsid, et ka nemad peaks sellest leebemast seadusest osa saama ja ei peaks selle perioodi eest, mil nad kriminaalhoolduse all viibisid enam vangistust kandma, kuigi 1977. aastaks olid nemad tegelikult juba ammu uute rikkumiste eest vanglas tagasi.³⁸

ÜRO Inimõiguste Komitee sedastas *Gordon C. Van Duzen vs. Kanada* lahendis, et asjaolu kas meede on käsitletav „karistusena” artikkel 15 mõistes ei ole seotud termini definitsiooniga Kanada õiguses. See tuleneb artikkel 15 tekstist ning selle sisust ja eesmärgist. Märkides siiski, et konkreetses asjas ei ole vaja artikkel 15 tõlgendust põhjalikumalt lahata, kuna kaebaja on juba tingimisi enne tähtaega vabanenud varem kui ta enese sõnul vabanema oleks pidanud, seega on soodustus, mida ta nõuab talle juba osaks langenud.³⁹

Ka *Alexander MacIsaac vs. Kanada* lahendis sedastas ÜRO Inimõiguste Komitee, et artikkel 15 riivet nad ei tuvastanud, kuid põhjendus sellele on mõnevõrra erinev. Lahendis on selgitatud, et seadusemuudatus mis tegi korrekture retsidiivsete kurjategijate kohtlemise režiimis, jätab

³⁷ A. Mokhtar 2005, lk 49

³⁸ T. Opsahl, A. De Zayas, A. The uncertain scope of article 15(1) of the International Covenant on Civil and Political Rights, *Canadian Human Rights Yearbook* 1983, lk 238–240

³⁹ ÜRO Inimõiguste Komitee *Gordon C. Van Duzen vs. Kanada* p 10.2 ja 10.3

nõ „leebema karistuse” kohaldamise õiguse kohtunikule. Uuest seadusest ei tulene automaatset leebemat karistust võrreldes varasema seadusega. Kohtunik, kellele on usaldatud retsidiivsele kurjategijale karistuse määramise õigus, peab arvesse võtma iga kaasuse individuaalseid aspekte.⁴⁰

Ka kohtuasjas Van der Plaat vs. Uus-Meremaa jätkas ÜRO Inimõiguste Komitee 2008. aastal oma varasemat praktikat, mis oli kujundatud Van Duzen vs. Kanada ja MacIsaac vs. Kanada kaasustes. ÜRO Inimõiguste Komitee ei ole kunagi leidnud et tingimisi vabastamise režiimi muudatus tooks kaasa artikkel 15 rikkumise, peamiselt seetõttu, et tingimisi karistuse määramine on diskretsiooniotsus ja sõltub paljuski isiku enda käitumisest. Isegi kui uus režiim tundub leebem ei ole kindel, et iga inimene sellest leebusest osa saab.⁴¹

Lex mitior printsiipi tunnustab üldjoontes umbes üks kolmandik ÜRO liikmesriikidest ning mitmed riigid on taotlenud artikkel 15 kohaldamisel erisusi. Näiteks Ameerika Ühendriigid on taandunud selle sätte kohaldamisest tervikuna, Saksamaa on jätnud endale võimaluse loobuda *lex mitior* printsiibi kohaldamisest erilistel asjaoludel. Arvestades eri riikide erinevaid lähenemisi sellele printsiibile, on artikkel 15 kindlasti avatud veel tõlgendustele ja edasistele täpsustustele.⁴²

1.1.3. Erinevate Euroopa riikide käsitlused

Kuna *lex mitior* printsiip on pälvinud kahetsusväärset vähe tähelepanu rahvusvahelise inimõiguste regulatsiooni vaatenurgast, eeldab selle printsiibi põhjalikum analüüs mh ka eri riikide õigussüsteemidele viitamist.⁴³ *Lex mitior* printsiipi sisaldavad seejuures vähemalt kuuekümmet kaheksa riigi põhiseadused ning karistusseadused, sh Prantsusmaa, Saksamaa ja Itaalia seadused.⁴⁴

Prantsusmaa karistusseadus *Code Penal* sätestab, et karistus ei ole enam täidetav, kui see on mõistetud teo eest, mis pärast kohtuotsuse tegemist kehtestatud seadusest tulenevalt ei ole enam süütegu.⁴⁵ Saksamaa Liitvabariigi karistusseadustiku kommentaar selgitab aga vastupidist.

⁴⁰ Alexander MacIsaac vs. Canada punktis 14 ÜRO Inimõiguste Komitee p 12 ja 14

⁴¹ S. Joseph, M. Castan. The International Covenant on Civil and Political Rights: Cases, Materials and Commentary, Oxford University Press 2013, lk 529

⁴² F. De Sanctis 2014, lk 850 ja 853–854

⁴³ F. De Sanctis 2014, lk 852

⁴⁴ P. K. Westen 2015, lk 169–170

⁴⁵ J. Sarv. Süüdimõistetud põhiõigus leebema karistusseaduse tagasiulatuvale kohaldamisele, Juridica nr 10, 2008, lk 707

Nimelt ei tähenda kergemat karistust kohaldava seaduse tagasiulatuva jõu põhimõtte sealse õiguse kohaselt kohustust teha tagantjärele uut otsust ning ka rahvusvahelisest õigusest või Saksa põhiseadusest ei tulene üldist kohustust vaadata üle jõustunud kohtuotsusega määratud karistusi.⁴⁶ Itaalia kriminaalkodeksi põhimõtted ühtivad sakslaste lähenemisega, lubades küll leebema karistusseaduse tagasiulatuvat mõju, kuid seda vaid juhul kui lõplikku otsust ei ole veel tehtud.⁴⁷ Kergendava karistusseaduse tagasiulatuvat mõju piiravad kohtuotsuse jõustumise hetkega mh ka nt Norra ja Malta karistusseadustikud.⁴⁸

Samas ei ole ka eelpool viidatud Prantsusmaa lähenemine *lex mitior* printsiibile kaugeltki ainulaadne. Näiteks Portugali karistusseadustiku kohaselt lakkab tegu olemast karistatav peale seda, kui uus seadus kõrvaldab selle õigusrikkumiste hulgast. Sellisel juhul peatatakse ka juba jõustunud kohtuotsuse täideviimine.⁴⁹ Ka Hispaania karistusseadustikus on kirjas, et seadusel, mis kergendab isiku olukorda, on tagasiulatuv mõju, kuigi otsus on kuulutatud ja täide viidud.⁵⁰ Islandi karistusseadustik näeb samuti ette, et kui kriminaalseaduse säte tunnistatakse kehtetuks ja tegu pole enam karistatav, tühistatakse teo eest mõistetud karistus ulatuses, milles seda ei ole veel täide viidud. Poola karistusseadustik sätestab, et kui uue seaduse kohaselt tuleks teo eest määrata leebem karistus, mille ülemmäär on väiksem mõistetud karistusest, alandatakse mõistetud karistust uues seaduses ette nähtud karistuse ülemmäärani. Kui uue seaduse kohaselt ei ole sellise teo eest enam vangistust ette nähtud, asendatakse selline jõustunud karistus rahatrahvi või käitumiskontrolliga. Kui uue seaduse järgi ei ole tegu, mille eest karistus on mõistetud, enam üldse karistatav, kustutatakse karistus seaduse alusel.⁵¹ Analoogse põhimõtte on omaks võtnud ka Läti⁵² ning Rumeenia.

Kuigi viimati mainitud Rumeenia ei ole traditsiooniliselt riik, mida Eesti õigusanalüüsis sageli mainitaks, väärrib see antud juhul siiski veidi põhjalikumat käsitlemist. Nimelt jõudis Rumeenias 2014. aasta alguses lõpule ulatuslik karistusõiguse revisjon, uuenduskuuri läbinud karistusseadus ja kriminaalmenetluse seadus jõustusid 1. veebruaril 2014. Uus seadus tõi endaga kaasa osade kuriteokoosseisude dekriminaliseerimise ja karistusmäärade vähendamise.

⁴⁶ RKÜKo 3-1-3-10-02 p 23

⁴⁷ Scoppola vs Itaalia p 32

⁴⁸ J. Sarv 2008, lk 709

⁴⁹ J. Sarv 2008, lk 707

⁵⁰ RKÜKo 3-1-3-10-02 p 22

⁵¹ J. Sarv 2008, lk 707–708

⁵² RKÜKo 3-1-3-10-02 p 22

Uue ja leebema karistusseaduse jõustumise järgselt tõusetus aga kohe ka oluline probleem, milline on selle tagasiulatuv mõju.⁵³

Rumeenia konstitutsioonikohus oli juba varasemalt tõdenud, et leebema kriminaalõiguse tagasiulatuv kohaldamine on tõeline printsiip ja seetõttu peavad kohtud olukorras, kus seadus on muutunud, kohaldama alati leebemat karistusseadust. 2011. aastal otsustas konstitutsioonikohus siiski, et leebema õiguse kohaldamine eeldab leebema seaduse, mitte selle üksikute sätete kohaldamist koosmõjus vana seaduse sätetega.⁵⁴ Teisisõnu, seaduseid tohib küll omavahel võrrelda, kuid neid ei tohi kombineerida. Selline seaduste kombineerimine looks juriidilise hübriidi, kolmanda õiguse (*lex tertia*), ning see on lubamatu, kuna kohtuvõim ja seadusandlik võim peavad põhiseaduse kohaselt olema lahus.⁵⁵

Uue ja vana seaduse eri sätete kombineerimise võimaldamine looks eeliseid neile isikutele, kelle kaasust arutatakse üleminekuperioodil. Kurjategijaid, kes on oma teod toime pannud vana seaduse kehtimise ajal, peaks kohtlema võrdselt kas nende isikutega kes mõisteti süüdi vana seaduse alusel või nendega, kellele mõistetakse karistus uue seaduse alusel. Kolmas variant, mille puhul valitakse soodsaimad sätted nii uuest kui ka vanast seadusest ei ole lubatav, kuna seab põhjendamatult eelisseisusesse need kurjategijad, kes mõistetakse süüdi üleminekuperioodil.⁵⁶ Rumeenia konstitutsioonikohus sedastas seejuures, et inimeste õiguste ja vabaduste garandina ei saa ta ignoreerida põhiseadusliku riive iseloomuga tagajärgi nagu näiteks inimeste ebavõrdne kohtlemine. Kodanikud on seaduse ees võrdsed, omamata eesõigust paremaks kohtlemiseks võrreldes kaaskodanikega.⁵⁷

Lisaks eeltoodule väärub kõnealuses kontekstis eraldi ära märkimist ka Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriik (Ühendkuningriik). Ühendkuningriigi eripära seisneb kuulumises *common law* õigusperekonda ning osade allikate kohaselt sai *lex mitior* printsiip alguse just *common law* õigustraditsioonist.⁵⁸ Sealsed kirjutatud seadused (*statute law*) on senini eitanud mistahes *ex post facto* sekkumist kohtuotsustesse, mis põhinesid kehtinud seaduse või kohtupraktika korrektsel tõlgendusel. See põhimõte tuleneb vähemalt osaliselt 1978. aasta

⁵³ G. Ciobanu. Enforcement of the More Favorable Criminal Law After the Entering Into Force of the New Criminal Code. Annals of the Constantin Brancusi University of Targu Jiu Juridical Sciences Series, nr 1, 2015, lk 71–72

⁵⁴ B. M. Giurca, Controversy regarding the Application of the More Favourable Criminal Law until the Final Judgment of the Cause. Law Annals from Titu Maiorescu University, 2014, lk 84–85

⁵⁵ G. Ciobanu 2015, lk 74

⁵⁶ B. M. Giurca 2014, lk 88–89

⁵⁷ G. Ciobanu 2015, lk 77–78

⁵⁸ P. K. Westen 2015, lk 202

tõlgendamise seadusest, mis välistab sõnaselgelt *lex mitior* printsiibi kohaldamise seadusloome muudatuste puhul. Tulenevalt kohtupraktikast peab siiski lisama, et seaduse muudatuse puhul võib siiski kaasneda *lex mitior* printsiibi tunnustamine isegi jõustunud kohtuotsuste puhul juhul, kui isikule langeks vastasel juhul osaks märkimisväärne ebaõiglus. Mida see täpselt tähendab on mõneti ebaselge, kuid tundub, et näiteks vanglakaristuse kandmise fakt võiks olla käsitletav märkimisväärse ebaõiglusena. Seevastu muudatusi kohtupraktikas ja seaduste tõlgendustes saab arvesse võtta alati, hoolimata sellest, millal need on tehtud.⁵⁹

1.2 *Lex mitior* printsiip Eesti õiguses

Analüüsid *lex mitior* printsiibi olemust Eesti õiguses satub huviorbiiti eelkõige kaks sätet. Esiteks Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) § 23 lõike 2 teine lause: „Kui seadus sätestab pärast õiguserikkumise toimepanemist kergema karistuse, kohaldatakse kergemat karistust.”⁶⁰ Ning karistusseadustiku (KarS) § 5 lõige 2, mis alates 2015. aastast kehtib järgmisel kujul: „Seadusel, mis välistab teo karistatavuse, kergendab karistust või muul viisil leevendab isiku olukorda, on tagasiulatuv jõud isiku suhtes, keda ei ole selle teo eest jõustunud otsusega karistatud. Seadusel, mis välistab teo karistatavuse, karistamise vangistusega või lühendab vangistust, on tagasiulatuv jõud ka isiku suhtes, kes kannab temale jõustunud otsusega mõistetud vangistust või kellele jõustunud otsusega mõistetud vangistus pööratakse täitmisele. Sellisel juhul vähendatakse karistust uues seaduses samasuguse teo eest ette nähtud karistuse ülemmääran, või kui tegu ei ole enam kuriteona karistatav, vabastatakse isik vangistusest.”⁶¹

Kergendava karistuse tagasiulatuva jõu põhimõtte nii esemeline kui ka isikuline kaitseala on Eesti juristkonna hulgas olnud vaidlusobjektiks mitmeid aastaid. Vaidluse põhiküsimus on selles, kas kõnealune põhimõtte toimib üksnes korraliste kohtumenetluste raames kuni kohtuotsuse jõustumiseni või laieneb see ka kohtuotsuse jõustumise järgsele perioodile, seega ka süüdimõistetuile, ning kas selle põhimõtte toime saab olla enne ja pärast kohtuotsuse jõustumist erineva mahuga.⁶²

⁵⁹ M. Bohlander 2011, lk 628–630

⁶⁰ Eesti Vabariigi Põhiseadus – Riigi Teataja I, 15.05.2015, 2

⁶¹ Karistusseadustik – Riigi Teataja I, 23.12.2014, 16

⁶² Ü. Madise, B. Aaviksoo, H. Kalmo, L. Mälksoo, R. Narits, P. Pruks, P. Vinkel. Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2012, § 23 p 8

1.2.1. Karistusseadustiku jõustumine 2002. aastal

Kuigi Riigikohus on hoidunud termini *lex mitior*⁶³ kasutamisest, on nii üldkogu, põhiseaduslikkuse järelevalve- kui ka kriminaalkolleegium korduvalt käsitlenud PS § 23 lg 2 teise lause ja KarS § 5 lg-ga 2 seonduvat probleemistikku. Aluspõhja nende sätete käsitlusele lõi Riigikohtu üldkogu 2003. aastal otsuses nr 3-1-3-10-02. Riigikohtule 2002. aastal esitatud avalduses soovis S. Brusilov, et teda vabastataks karistuse edasisest kandmisest, sest ta on viibinud vanglas kauem kui samal aastal kehtima hakanud uus KarS tema poolt toime pandud teo eest karistusena ette nägi. Seega tõusetus oluline küsimus, kas PS § 23 lg 2 teises lauses sätestatud põhiõigus laieneb kohtuotsuse järgi karistust kandvatele isikutele või mitte. Riigikogu ja justiitsminister avaldasid arvamust, et karistust kergendava seaduse mõju ulatub üksnes kuni lõpliku kohtuotsuse tegemiseni. Õiguskantsler seevastu väitis, et PS § 23 lg 2 teise lause toime laieneb ka isikutele, kes kannavad jõustunud kohtuotsuse järgi karistust.⁶⁴

Üldkogu jõudis kokkuvõttes õiguskantsleriga sarnasele seisukohale, et PS § 23 lg 2 teist lauset tuleb tõlgendada nii, et selle kaitseala laieneb ka karistuse kandmise ajale, põhjendades seda mh järgmiselt:

- 1) Kaitseala määratlemisel tuleb eelistada avaramat käsitlust, mis võimaldab tagada põhiõiguste lünkadeta kaitse ja kaaluda erinevaid põhiseaduslikke väärtusi.
- 2) Arvesse on võetud ka teisi kaalul olevaid põhiõigusi, sh õigus vabadusele ning asjaolu, et selline tõlgendus ühtib mitme Euroopa riigi karistusõiguse normidega.
- 3) KarS § 5 lg 2, mis kehtis 2003. aastal sõnastuses: "seadusel, mis välistab teo karistatavuse, kergendab karistust või muul viisil leevendab isiku olukorda, on tagasiulatuv jõud," ei sea kaitsealale piire.
- 5) Karistusseadustiku rakendamise seadus (KarSRaS) näeb ette, et karistuse kandmisest vabastatakse isik, kes on süüdi mõistetud kriminaalkoodeksi (KrK) järgi kuriteo eest, mis KarS järgi ei ole enam kuriteona karistatav. Samuti isik, kes kuriteo toimepanemise ajal oli noorem kui neljateistaastane. Seevastu neile, kes kannavad pikemaajalist karistust, kui KarS samasuguse teo eest ette näeb, kergemat karistusseadust ei kohaldata. Järelikult on riivatud õigust võrdsele kohtlemisele.⁶⁵

⁶³ Üks 2013. aastal kaitstud magistr töö tõi välja huvitava fakti, et Riigikohtu lahendites esines ladina termin vales grammatilises vormis vaid ühel korral. 2011. aasta otsuses on riigikohus kasutanud terminit *lex mitius* tähenduses "pehmem seadus". Paraku on eksitud omadussõna keskvärde soovormi valikul. Tähenduses "pehmem seadus" oleks termini grammatiliselt korrektne vorm *lex mitior*. (K. Heide. Ladina terminite kasutamine karistusõiguse praktikas. Tartu: 2013 lk 74–75)

⁶⁴ RKÜKo 3-1-3-10-02 p 16 ja 20

⁶⁵ RKÜKo 3-1-3-10-02 p 26 ja 27

6) Üldkogu leidis ühtlasi, et kõnealune piirang ei ole mõõdukas, kuna seadusandja arvates vastab teo eest ettenähtud uus vangistuse pikkus süü suurusele, võimaldab mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest, arvestab õiguskorra kaitsmise huvisid ning tagab sellega karistuse eesmärkide saavutamise. S. Brusilovi karistamise eesmärk on seega uute arusaamade järgi saavutatud. Tema olukorra kergendamata jätmine riivab intensiivselt tema õigust kergema karistuse kohaldamisele ja ka õigust vabadusele. Selline piirang ei ole proportsionaalne kohtusüsteemi efektiivse toimimise eesmärgiga. Neid isikuid, kes kannavad vanglakaristust, mille kestus ületab KarS-s samasuguse kuriteo eest ettenähtud vanglakaristuse ülemmäära, ei ole nii palju, et karistuste ülevaatamine koormaks liigselt kohtuid ja kahjustaks kohtusüsteemi efektiivset toimimist.⁶⁶

Eeltoodut arvestades jõudis üldkogu veendumusele, et nendel karistust kandvatel isikutel, kellele KrK järgi mõistetud vabadusekaotuse tähtaeg ületab KarS eriosa vastavas paragrahvis sätestatud vangistuse tähtaega, tuleb karistust vähendada KarS-s ettenähtud vangistuse ülemmäära piirini või isik vabastada, kui tema poolt ärakantud karistus ületab ülemmäära.⁶⁷ Märkides veel lisaks, et kergemat karistust ettenägeva seaduse kohaldamata jätmine nendele karistust kandvatele isikutele, kellele enne KrK järgi mõistetud vabadusekaotuse tähtaeg ületab KarS eriosa vastavas paragrahvis sätestatud vangistuse tähtaega, võib kaasa tuua PS § 12 lg 1 esimeses lauses sätestatud üldise võrdsuspõhiõiguse rikkumise eraldi võetuna.⁶⁸

Selle lahendi tegemisel ei pidanud üldkogu takistuseks ka asjaolu, et puudusid igasugused kohtumenetluslikud võimalused karistust kandvate isikute kaebuste läbivaatamiseks. Üldkogu nentis nimelt, et sellises olukorras (nõutavate kohtumenetluste puudumisel) on üldiselt raske Riigikohtusse pöördumat aidata, sest põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse järgi on individuaalse konstitutsioonilise kaebamise võimalused Eestis üldse väga napid ja kõnealuses olukorras individuaalseks kaebeks võimalust ette ei nähta. Sellegipoolest leidis üldkogu, et kaebust tuleb menetleda, sest seda nõuavad põhiseaduse §-d 13, 14 ja 15, aga ka § 23 lg 2 ja isegi §-s 12 sätestatud võrdsusõiguse põhimõte. Sisuliselt rajas Riigikohtu üldkogu selle otsusega, millele kirjutasid eriarvamuse peaaegu pooled riigikohtunikud, nn suure individuaalse konstitutsioonilise kaebe menetluse.⁶⁹

⁶⁶ RKÜKo 3-1-3-10-02 p 32

⁶⁷ RKÜKo 3-1-3-10-02 p 33

⁶⁸ RKÜKo 3-1-3-10-02 p 35

⁶⁹ Ü. Madise jt 2012 § 23 p 8.1

Eriarvamused esitasid riigikohtunikud J. Odar, T. Anton ja E. Kergandberg ning nendega ühines veel neli üldkogu liiget: H. Salmann, V. Kõve, J. Luik ja H-K. Remmel.

J. Odar selgitas oma eriarvamuses, et PS § 23 lg 2 teises lauses räägitakse üksnes isikutest, kellele karistus on veel mõistmata. Kriminaalseaduse tagasiulatava jõu piiride kindlaksmääramine jõustunud kohtuotsusega isiku suhtes on seaduseandja pädevuses ja üksnes Riigikogul oli kooskõlas põhiseadusega õigus otsustada, millistele subjektidele ja millistel tingimustel seda erinevalt üldreeglit kohaldada ja seda KarSRakS ka tehti. Riigikogu on seejuures pidanud põhjendamatuks S. Brussilovile mõistetud vangistuse vähendamist. J. Odari hinnangul ei ole alust rääkida ka PS § 12 lg 1 esimeses lauses sätestatud üldise võrdsuspõhiõiguse võimalikust rikkumisest koostoimes põhiseaduse § 23 lõikega 2, kuna selle eelduseks oleks PS § 23 lg 2 kaitseala laienemine isikutele, kes juba kannavad karistust seadusejõusse astunud kohtuotsuse alusel. Üldise võrdsuspõhiõiguse võimaliku rikkumise probleem ei puuduta S. Brusilovi kohtuasja veel seepärast, et S. Brusilov ei ole võrreldav KarSRakS märgitud isikute grupiga, kelle suhtes kehtib põhimõte – *nullum crimen sine lege*.⁷⁰

E. Kergandberg leidis oma eriarvamuses samuti, et üldkogu järeldus, mille kohaselt PS § 23 lg 2 teises lauses sätestatud kergendava karistusseaduse tagasiulatava jõu kui põhiõiguse esemeline kaitseala laieneb ka isikutele, kes seadusjõustunud kohtuotsuse alusel kannavad karistust, on meelevaldne ja ekslik. Õigusemõistmise olemusest tuleneb tema sõnul kohtuotsuse seadusjõu kui õigusriigi ühe komponendi sotsiaalne väärtus, mis tähendab, et igale õiguslikule vaidlusele tuleb kord panna lõplik punkt. E. Kergandberg: „Esmapärgul küll ahvatlev ja inimlik, kuid inimsuhete tervikkontekstis äärmiselt küsitav on arusaam, et kellegi õiglusest lähtuv lähenemine peaks alati legitimeerima seadusjõustunud kohtuotsuse muutmist. Ka kriminaalasjades tehtud ja seadusjõustunud süüdimõistva kohtuotsuse muutmise võib rikkuda eeskätt kannatanute õiguspäraseid ootusi, kuid kahtlemata ka ühiskonna kui terviku ootusi õigusrahu suhtes. Siinjuures on oluline rõhutada, et just kriminaalasjades tehtud kohtuotsuse seadusjõudu on ka Eesti Vabariigi Põhiseaduse koostajad lugenud sedavõrd oluliseks sotsiaalseks väärtuseks, et on sellele Põhiseaduse § 23 lg-s 3 omistanud põhiõiguse kvaliteet.”⁷¹

Eeltooduga sarnane oli ka T. Antoni järeldus: „Selgete ja kaalukate argumentide puudumise tõttu leian, et üldkogu ei ole piisavalt järginud võimude lahususe põhimõtet./.../ Riigikohtu üldkogu tõlgendus kammitseb seadusandjat ka edaspidi, kui on poliitiline tahe kergendada

⁷⁰ RKÜKo 3-1-3-10-02 kohtunik J. Odari eriarvamus

⁷¹ RKÜKo 3-1-3-10-02 kohtunik E. Kergandbergi eriarvamus

karistusi. Selline kergendav seadus tooks Riigikohtu tõlgenduse tõttu kaasa varasema seaduse alusel karistust kandvate isikute karistuse kergendamise. Niisugust kaastoimet ei pruugi seadusandja aga soovida. Seepärast võib Riigikohtu tõlgendus hakata piirama karistusõiguse arengut ja töötama lõppkokkuvõttes Riigikohtu üldkogu poolt silmas peetud eesmärkide vastu.”⁷²

Kõrvalepõikena olgu eriarvamustele lisaks märgitud, et üldkogu lõpplahendus võib siiski olla teatavas korrelatsioonis KarS eelnõu väljatöötamise aegse tahtega. KarS üldosa eelnõu lähtealustele ja põhjendustele pühendatud raamatus selgitavad eelnõu teksti autorid küll üksnes seda, et eelnõu § 4 (jõustunud seaduse § 5) lg-s 2 sisalduv eeskiri nõuab karistust kõrvaldavate või karistust kergendavate sätete rakendamist ka enne nende jõustumist toimepandud tegudele. Täpsustades, et eelnõu § 4 ei kehti üksnes esimese astme kohtute otsuste, vaid kõrgema astme kohtud peavad samuti rakendama §-s 4 sätestatud. Seega, kui karistusseadus on tühistatud peale esimese astme otsuse tegemist ja süüdimõistetu on esitanud kaebuse, tuleb kõrgema astme kohtul süüdimõistetu õigeks mõista. Kuigi sõnaselgelt ei mainita leebema seaduse tagasiulatuvat jõudu juba jõustunud otsuste suhtes, võib ühe kaudse viite sellele siiski leida. Nimelt on selgitatud, et üksikasjades järgib eelnõu vastav regulatsioon mitte Saksamaa karistusseadustiku vaid Prantsusmaa uue *Code Penal*'i põhimõtteid.⁷³ Nagu varasemalt märgitud, sätestab *Code Penal* erinevalt Saksamaa karistusseadustikust, et karistus ei ole enam täidetav, kui see on mõistetud teo eest, mis pärast kohtuotsuse tegemist kehtestatud seadusest tulenevalt ei ole enam süütegu.

Üldkogu jätkas otsuses 3-1-3-10-02 alustatud arutluskäiku kohtuotsuses nr 3-3-1-69-03, kus märkis lisaks, et PS § 23 lg 2 teise lause kaitseala ei laiene kohtuotsuse jõustumise ja karistuse kandmise perioodile mitte üksnes vabadusekaotuslike karistuste puhul, vaid hõlmab näiteks ka juhtimisõiguse äravõtmist kui lisakaristust haldusõigusrikkumiste (väärtegude) eest. Üldkogu selles otsuses märgitakse, et PS § 23 lg 2 ei erista karistuste liike ning et mõne teise põhiõiguse intensiivne ja kauakestev riive võib olla isikule koormavam kui lühiajaline vabaduse võtmine.⁷⁴

⁷² RKÜKo 3-1-3-10-02 kohtunik T. Antoni eriarvamus

⁷³ M. Ernits, P. Pikamäe, E. Samson, J. Sootak. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Eelnõu lähtealused ja põhjendus. Tallinn-Tartu-Kiel: Juura 1999, lk 18–19

⁷⁴ Ü. Madise jt 2012 § 23 p 8.2

1.2.2. Karistusseadustiku muudatuste jõustumine 2007. aastal

Lex mitior printsiibiga seonduvad laiemad arutelud Eesti õiguses jätkusid aga alles 2007. aastal. 15. märtsil 2007 jõustusid KarS muudatused, mis kergendasid terve rea karistust kandvate isikute olukorda, kuid samas jättis seadusandja vastu võtmata sellised rakendussätted, mis oleksid võimaldanud kõnealuste isikute olukorda seaduse alusel kergendada. Innustatuna Riigikohtu eelpool viidatud praktikast pöördus rida karistust kandvaid isikuid taas otse Riigikohtu poole. Tekkinud olukorras tuli Riigikohtul kaaluda, kas minna edasi kohtuotsusega nr 3-1-3-10-02 loodud suure individuaalse konstitutsioonile kaebe menetluse teed, mis tähendaks seda, et Riigikohus oleks pidanudki jääma seadusandja tegemata jätmiste tasandaja rolli; tuvastada seadusandja tegevusetus karistusõiguse muutmisega kaasnevate rakendussätete kehtestamata jätmisel (menetlus- ja korralduspõhiõiguse rikkumine) või asuda seisukohale, et ehk on kriminaalmenetluse seadustik selles mõttes põhiseadusvastane, et ei võimalda karistusõiguse muudatustest lähtuvalt korrigeerida kergendavalt süüdimõistetute olukorda. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi täiskogu poolt tehtud lahenditega nr 3-1-2-2-07 ja nr 3-1-2-3-07 valiti aga hoopis uus tee. Kolleegium leidis nimelt, et tegelikult taas kord seadusandja tegevusetusega loodud probleemi tuleb käsitada „kohtulahendi täitmisel tekkinud küsimusena” ja see probleem tuleb lahendada kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) §-s 431 ettenähtuga analoogilises menetluses.⁷⁵

Järgmiseks oluliseks nurgakiviks seoses *lex mitior* printsiibiga, sai aga Riigikohtu üldkogu otsus nr 3-4-1-19-07. Nimetatud põhiseaduslikkuse järelevalve asi sai alguse Tartu Maakohtu täitmiskohtunikule esitatud taotlusest lahendada T. Toompalu vangistusest vabastamise küsimus. T. Toompalu kandis kolmandat aastat liitkaristusena mõistetud 3 aasta ja 2 kuu pikkust vangistust, millest kokku 1 aasta ja 8 kuud moodustasid karistused tegude eest, mis uue seaduse kohaselt olid karistatavad üksnes väärtegedena, mille eest ei ole võimalik mõista vangistust.⁷⁶ Esmalt nentis üldkogu, et ei näe alust muuta otsuses nr 3-1-3-10-02 kujundatud seisukohta, mille kohaselt PS § 23 lg 2 teist lauset tuleb tõlgendada nii, et selle kaitseala laieneb ka karistuse kandmise ajale. Selle kasuks, et PS § 23 lg 2 teise lause isikuline kaitseala hõlmab lisaks kahtlustatavatele ja süüdistatavatele ka karistust kandvaid süüdimõistetuid, räägib üldkogu hinnangul muu hulgas kõnealuse põhiõiguse tõlgendamise koostoimes PS § 12 lg 1 esimesest lausest tuleneva õigusloome võrdsuse põhimõttega. Kui kergemat karistusseadust kohaldada tagasiulatuvalt üksnes isikute suhtes, keda pole veel süüdi mõistetud, satuksid ühel

⁷⁵ Ü. Madise jt 2012 § 23 p 8.3

⁷⁶ RKÜKo 3-4-1-19-07 p 17

ja samal ajal samasuguse teo toime pannud isikutest eelisolukorda need, kelle karistamiseni jõutakse näiteks süüdlase menetlusest kõrvalehoidumise või menetleja suurema töökoormuse tõttu alles siis, kui kergem karistusseadus juba kehtib. Mõistetud raskema karistuse kandmine kergemat karistust ettenägeva seaduse kehtivusaajal toob seega kaasa ka võrdsuspõhiõiguse riive. Samas ei hõlma PS § 23 lg 2 teise lause kaitseala üldkogu hinnangul süüdimõistetuid, kes on karistuse juba ära kandnud ja kelle karistusandmed on registrist kustutatud. Teisisõnu ei tulene PS § 23 lg 2 teisest lausest süüdimõistetute õigus lõplikult täide viidud karistuse kergendamisele, vaid üksnes veel täideviimisel oleva karistuste vastavusse viimisele pärast kohtuotsuse jõustumist kehtima hakanud seadusega.⁷⁷

Seejärel aga korrigeeris üldkogu olulisel määral kõigis eelpool nimetatud otsustes (3-1-3-10-02, 3-3-1-69-03, 3-1-2-2-07 ja 3-1-2-3-07) esitatud seisukohta. Üldkogu jõudis nüüd nimelt uuele järeldusele, et küsimuses, kas viia süüdimõistetute kantav karistus kooskõlla uue leebema karistusseadusega (st kas lugeda aktsepteeritavaks PS § 23 lg 2 teises lauses sisalduva põhiõiguse riivet), puudub kohtul endal kaalumisevõimalus ilma, et eelnevalt oleks seadusandja poolt seaduse vastuvõtmisega otsustatud küsimust, millistel juhtudel, milliste teiste põhiseaduslike väärtuste huvides ning millises ulatuses on kõnealuse põhiõiguse riive lubatav.⁷⁸

Üldkogu oli küll ka varasemate lahendite puhul tõdenud, et seadusandjal on õigus kitsendada teatud süüdimõistetute puhul PS § 12 lg 1 esimesest lausest ja § 23 lg 2 teisest lausest tulenevaid õigusi. Kuid nüüd asus üldkogu seisukohale, et seadusandja on ainus, kes tohib langetada põhiõiguste realiseerimise seisukohalt olulised otsused. St teatud intensiivsusega põhiõiguste piiranguid saab kehtestada üksnes formaalses mõttes seadusega. Eeltoodust tulenevalt leidis üldkogu, et materiaalõiguslikult on võimalik jätta süüdimõistetute suhtes kohaldatav karistus pärast kohtuotsuse jõustumist kehtima hakanud leebema seadusega vastavusse viimata üksnes siis, kui seaduses on selleks ette nähtud õiguslik alus. Juhtudel, mil seadusandja ei ole PS § 12 lg 1 lausest 1 ja § 23 lg 2 lausest 2 tulenevate põhiõiguste piiramise alust ette näinud, on süüdimõistetul, kelle karistust ei ole veel täide viidud, õigus sellele, et tema karistus viidaks kooskõlla pärast kohtuotsuse jõustumist kehtima hakanud kergema seadusega.⁷⁹

Seejuures ei leidnud üldkogu 2007. aastal kehtinud õiguses normi, mis oleks andnud seadusliku aluse piirata karistusseadustiku järgi süüdi mõistetud isikute puhul mingis osas PS § 12 lg 1

⁷⁷ RKÜKo 3-4-1-19-07 p 21–22

⁷⁸ Ü. Madise jt 2012 § 23 p 8.4

⁷⁹ RKÜKo 3-4-1-19-07 p 25

esimesest lausest ja § 23 lg 2 teisest lausest tulenevat õigust leebema seaduse tagasiulatuvale kohaldamisele. Seetõttu puudus kohtul enda hinnangul võimalus jätta süüdimõistetute olukord kergendava seadusega vastavusse viimata põhjusel, et kohtu hinnangul kahjustaks see ülemääraselt teisi põhiõigusi või põhiseaduslikke väärtusi, näiteks õiguskindlust, õigusrahu ja kohtusüsteemi tõhusat toimimist. Teisisõnu puudub kohtul kaalumisevõimalus.⁸⁰

Taaskord ei kujunenud nimetatud otsus siiski ühehäälselt, 19-st riigikohtunikust esitasid oma eriarvamuse seekord siiski vaid kaks.

E. Kergandberg väljendas jätkuvalt seisukohta, et PS § 23 lg 2 teises lauses sätestatud põhimõte on korralise õigusemõistmise põhimõte, mille toimealasse ei kuulu enam isikud, kelle suhtes tehtud süüdimõistev kohtuotsus on jõustunud. Ka ei olnud tema hinnangul veenvad põhjendused, et PS § 23 lg 2 teises lauses sätestatud põhiõiguse toimeala on piirideta tulenevalt PS §-s 12 sätestatud võrdsuspõhiõigusest. E. Kergandberg viitas seejuures ka ebakõlale, seoses üldkogu enda väitega, et kergema karistusseaduse tagasiulatava jõu põhimõte ei toimi süüdimõistetute suhtes, kes on karistuse ära kandnud ja kelle karistusandmed on registrist kustutatud – kompromissitu võitlus võrdsusõiguse eest peaks tõstatama ka siin küsimuse, miks siis mitte. Samuti juhtis E. Kergandberg tähelepanu kannapöördele kohtupraktikas, mille kohaselt on kohtutel materiaalõiguslikult võimalik jätta süüdimõistetute suhtes kohaldatav karistus pärast kohtuotsuse jõustumist kehtima hakanud leebema seadusega vastavusse viimata üksnes siis, kui seaduses on selleks ette nähtud õiguslik alus. Seega juhtudel, mil seadusandja ei ole selliseid õiguslikke aluseid sätestanud, tuleb kohtutel kõigi karistust kandvate isikute suhtes käivitada sisuliselt täiesti uued kohtumenetlused kontrollimaks, ega uus karistusseadus mingilgi moel ei kergenda süüdimõistetute olukorda. „Sellise olukorra hindamisel piirdun vaid tõdemusega, et tegemist on äärmiselt töömahuka ülesandega,” kommenteeris E. Kergandberg.⁸¹

Ka P. Pikamäe jäi eriarvamusele PS § 23 lg 2 tõlgendamise osas. „Leian, et üldkogu seisukoht, mille kohaselt peavad PS § 23 lõikes 2 sätestatud kergema karistusseaduse tagasiulatavast jõust osa saama ka need isikud, kelle suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus, jätab arvestamata teiste samavõrd oluliste põhiõiguste ja põhiseaduslike väärtustega, eelkõige PS § 23 lõikes 3 ette nähtud kriminaalasjas tehtud kohtuotsuse seadusjõu põhimõttega. /.../ Sisuliselt on üldkogu PS § 23 lg 2 sellise tõlgendamisega loonud olukorra, kus abstraktselt võib iga karistusseaduse muutmise kergendavas suunas muuta ära kohtuotsuse seadusjõustumise. Selline tõlgendus ei

⁸⁰ RKÜKo 3-4-1-19-07 p 26 ja 28

⁸¹ RKÜKo 3-4-1-19-07 kohtunik R. Kergandbergi eriarvamuse

ole aga kindlasti kooskõlas nende õiguslike ja sotsiaalsete väärtustega nagu kannatanute ja süüdistatavate õiguspärased ootused, õigusrahu ja õiguskindlus, mida PS § 23 lõikes 3 sisalduv kohtuotsuse seadusjõu põhimõte on mõeldud kaitsma,” selgitas ta.⁸²

Kõrvalmärkusena olgu viimasena analüüsitud kaasuse seisukohtade ilmestamiseks veel ära toodud Riigikohtu kriminaalkollegiumi nõuniku J. Sarve mõttekäik, mille ta on esitanud 2008. aastal ilmunud *Juridica* artiklis: „Ülekriminaliseerimise negatiivsed tagajärjed peaks riik ise kõrvaldama, mitte jätma neid üksikisikute kanda. See, kui riik jätkab uues sotsiaalses ja õiguslikus olukorras ebaõigussisu osaliselt või täielikult minetanud tegude eest mõistetud karistuste täitmist endisel kujul ainuüksi põhjusel, et need on kunagi mõistetud, võib osutada põhjendamatuks koormaks nii karistatutele kui ka ühiskonnale tervikuna. Erinevalt näiteks tsiviilasjas tehtud kohtuotsusest pole karistusotsuse seadusjõul ka käibe stabiilsuse tagamise funktsiooni.”⁸³

1.2.3. Karistusseadustiku muudatuste jõustumine 2015. aastal

Otsusega nr 3-4-1-19-07 oli Riigikohus asetanud sisuliselt kogu PS § 23 lg 2 teise lause piiramisega seonduva vastutuse seadusandja õlgadele. KarS'i muutmise seaduse eelnõu seletuskirjast nähtub, et seadusandja on selle koormaga ka arvestanud ning leidnud, et ei soovi uue KarS redaktsiooni tagasiulatuvat kohaldamist kõigile isikutele, kes on kunagi selliste rikkumiste eest süüdi mõistetud, mis muudatustega kehtetuks tunnistatakse või mille eest ette nähtud karistust kergendatakse, sest see ei ole põhjendatud õiguspoliitilistel kaalutlustel. Eelnõu autorite hinnangul annaks see väär signaali, justkui suhtuks riik toimepandud süüteoosse seda õigustavalt. Samuti pole täielik tagasiulatuva mõju eelnõu seletuskirja kohaselt põhjendatav ka seoses õiguskaitseorganite efektiivse toimimise tagamise vajadusega – kuna muudatused on sisult keerulisemad kui pelgalt sätte kehtetuks tunnistamine, ei saa isikute karistusest vabastamine toimuda automaatselt, vaid see eeldaks ükshaaval kõigi puudutatud kohtuasjade ja mõistetud karistuste ülevaatamist. Tuhandete süüteoasjade uuesti läbivaatamine oleks koormav ega võimaldaks kokkuvõttes saavutada muudatusega soovitud tagajärgi.⁸⁴

⁸² RKÜKo 3-4-1-19-07 kohtunik P. Pikamäe eriarvamus

⁸³ J. Sarv 2008, lk 709

⁸⁴ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf, lk 17–18

Eelnõu seletuskirja järgi piiritleti muudatuste tagasiulatav mõju üksnes nende isikutega, kellele on mõistetud reaalne vanglakaristus ning kes vangistust kannavad või kelle vangistus pööratakse täitmisele. Seletuskirja kohaselt on selge, et isiku vabaduse piiramine vangistusega on sedavõrd intensiivne põhiõiguste riive, et seaduse tagasiulatav kohaldamine neile isikutele on põhjendatud. Seevastu nt rahalise karistuse ning rahatrahvi puhul ei ole põhiõiguste riive niivõrd suur, et muudatuse tagasiulatav kohaldamine oleks vältimatu. Mõistetud arest on küll põhiõiguste riive seisukohalt sarnane vangistusega, kuid ka selle jaoks ei nähta ette tagasiulatavat mõju – arest on nii lühiajaline (kuni kolmkümmend päeva), et isik vabaneks ilmselt tähtaja saabumisel enne, kui jõutakse tema suhtes vajalikud dokumendid vormistada ja asi kohtus uuesti läbi vaadata. Samuti ei vaadata jooksvalt üle selliste isikute karistusi, kes on vangistusest tingimisi vabastatud. Küll aga on oluline märkida, et nt katseaja tingimuste rikkumisel ei saa sellist vangistust seletuskirja kohaselt üldjuhul täitmisele pöörata.⁸⁵

Seletuskirja lisadest 1 ja 5 nähtub seejuures, et eelnõu autorite esmane ettepanek on olnud sätestada KarS § 5 lg 2 sõnastuses: „Seadusel, mis välistab teo karistatavuse, kergendab karistust või muul viisil leevendab isiku olukorda, on tagasiulatav jõud.“ Kuid Riigikohtu ettepanekul on tagasiulatava mõju ulatust siiski kitsendatud nii, et ei tekiks kohustust vähendada neid varem mõistetud vangistusi, mis jäävad uues seaduses ette nähtud sanktsiooni piiridesse. Kui kõrvale jätta sõnastuslikud erinevused kolmandas lauses, vastabki KarS § 5 lg 2 lõplik redaktsioon Riigikohtu poolt välja pakutule.⁸⁶

Eelnõu autorid ei ole seletuskirjas ega selle lisades siiski peatunud ühel olulisel *lex mitior* printsiibiga seonduval küsimusel⁸⁷. Nimelt muudeti KarS revisjoni tulemusel teiste paragrahvide seas ka KarS § 69 lg-t 1, mille varasem sõnastus: „ühele päevale arestile või vangistusele vastab **kaks tundi** üldkasulikku tööd,“ asendati uue sõnastusega: „ühele päevale arestile või vangistusele vastab **üks tund** üldkasulikku tööd,“ ning sama paragrahvi lg-t 6, mis ütleb vastavalt järgmist: „Aresti või vangistuse täitmisele pööramisel arvestatakse karistusest kantuks süüdlase tehtud üldkasulik töö, mille **kaks tundi/üks tund** võrdub ühe päeva aresti või vangistusega.”⁸⁸

⁸⁵ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri, lk 18

⁸⁶ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskirja lisa 1 lk 2 ja lisa 5 lk 3–4. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281a5820efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/>

⁸⁷ Samuti ei käsitle nimetatud küsimust ükski Riigikogu täiskogu või komisjoni istungi protokoll.

⁸⁸ Karistusseadustik – Riigi Teataja I, 21.06.2014, 28 ja Riigi Teataja I, 23.12.2014, 16

Seletuskiri vaigib küsimuses, kas ja mil määral on nimetatud üldkasulikke tööd (ÜKT) puudutaval muudatusel tagasiulatuv mõju, põhjendades üksnes selle sisulist vajalikkust: „Kehtiv ÜKT tundide ja vangistuse suhe 1 : 2-le kehtestati ilma vastava põhjaliku analüüsita. /.../ ÜKT tundide arvu ja tulemuslikkust on Justiitsministeerium põhjalikult analüüsinud 2012. aasta lõpus. Samuti arutati ÜKT küsimusi 20.11.2012 kuriteoennetuse nõukogu istungil ja 2013. aasta kevadel karistusseadustiku kodifitseerimiskomisjoni istungitel ning leiti, et otseselt ei ole millegagi põhjendatud praegune ÜKT asendusvormel 1 : 2-le ja selle vähendamine annaks paremaid tulemusi. ÜKT on küllaltki piirav meede võrreldes näiteks käitumiskontrolliga, mis nõuab süüdimõistetult väiksemat pingutust. /.../ Eespool viidatud analüüsi kohaselt on keskmine asendatav vangistus umbes 6 kuu pikkune, mille tulemuseks on kehtiva seaduse kohaselt 360 töötundi. Seadusemuudatuse korral oleks sama pika vangistuse tulemuseks 180 tundi ÜKT-d, mis on endiselt märkimisväärset pingutust nõudev muu töö ja õppimise kõrvalt sooritamiseks. Lisaks tuleb ka ÜKT tegijal käia regulaarselt kriminaalhooldusosakonnas registreerimas ja täita teisi KarS § 75 kontrollnõudeid ja kohustusi. Maksimaalne tundide arv oleks muudatuse tulemusel 730. Võrreldes kehtiva 1460 tunniga on 730 tunni ÜKT tegemine tunduvalt realsem kohustus.”⁸⁹

Viidatud küsimusele annab vastuse Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 16. märtsi 2015. aasta määrus nr 3-1-1-18-15. Kuigi kaasus ei puudutanud otseselt KarS § 69 lg 1 või 6 tagasiulatava jõu küsimust, märkis kolleegium seaduse ühetaolise kohaldamise tagamiseks järgmist. Üldkasuliku tööga asendatav vangistuse täitmisele pööramisel saab KarS § 69 lg 6 teises lauses toodud vangistuse ja üldkasuliku töö asendussuhtest 1 : 1 lähtuda vaid juhul, kui tegemist on süüdlasega, kelle vangistus või arest asendati üldkasuliku tööga 1. jaanuaril 2015 jõustunud KarS § 69 lg 1 redaktsiooni alusel. Seega kui süüdlasele mõistetud vangistus on asendatud üldkasuliku tööga enne 1. jaanuari 2015 jõustunud kohtulahendiga, ei saa vangistuse täitmisele pööramisel lähtuda KarS § 69 lg 6 uue redaktsiooni teises lauses toodud asendussuhtest isegi siis, kui süüdlane hoidus üldkasulikust tööst kõrvale, rikkus kontrollnõudeid või kohtu määratud kohustusi aastal 2015 või hiljem.⁹⁰

Oma otsust põhjendab kolleegium mh järgmiselt. Vangistuse asendamisel ÜKT-ga muutub vangistuspäevade ja töötundide asendussuhe kohtuotsustuse osaks. Seetõttu peab kohus samast asendussuhtest lähtuma ka hiljem, mh vangistuse täitmisele pööramisel. Pärast üldkasuliku töö mõistmise kohta tehtud kohtulahendi jõustumist kehtestatud uut ja isikule soodsamat

⁸⁹ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri, lk 28–29

⁹⁰ RKKKm 3-1-1-18-15 p 22

asendussuhet saaks kohus isiku suhtes kohaldada vaid siis, kui seadus näeks ette, et sellisel muudatusel on tagasiulatuv jõud ka nende isikute suhtes, keda on jõustunud otsusega karistatud. Kehtivas õiguses see aga nii ei ole.⁹¹

Lisaks märgib kolleegium, et vastasel juhul võiks KarS § 69 lg 7 esimese lause alusel kindlaksmääratav vangistus osutada pikemaks kui isikule algul mõistetud vangistus, mis ÜKT-ga asendati. Seda seetõttu, et osutatud sätte kohaldamisel vastaks isiku poolt tegemata ÜKT osale kaks korda pikem vangistus kui selle asendussuhte puhul, millest lähtuvalt on tema vangistus ÜKT-ga asendatud. Viidatud punktis märgitu räägib samuti selle kasuks, et KarS § 69 lg 6 kohaldamisel tuleb ÜKT vangistuseks arvestamisel lähtuda samast asendussuhtest, millest lähtudes on isikule mõistetud vangistus ÜKT-ga asendatud.⁹²

Kriminaalkolleegium leidis seega, et isik, keda karistati vangistusega ja kelle vangistus asendati üldkasuliku tööga enne 1. jaanuari 2015 jõustunud kohtulahendiga, peab ÜKT täies mahus ära tegema. Tal ei ole õigust nõuda 2015. a alguseks tegemata töötundide arvu vähendamist põhjusel, et 1. jaanuaril 2015 jõustunud KarS § 69 lg 1 redaktsiooni kohaselt vastab ühele vangistuspäevale varasema kahe tunni asemel üks tund üldkasulikku tööd. Selline järeldus tuleneb kolleegiumi hinnangul KarS § 5 lg-st 2, mille kohaselt on pärast süüteo toimepanemist jõustunud karistusseadusel juba süüdimõistetud isiku suhtes tagasiulatuv jõud üksnes juhul, kui see seadus välistab teo karistatavuse, karistamise vangistusega või lühendab vangistust. KarS § 69 lg 1 uues redaktsioonis ette nähtud asendusmäära muudatus ei ole, aga käsitatav ühegi KarS § 5 lg 2 teises lauses nimetatud juhtumina.⁹³

Kolleegium lisas, et olukord kus süüdlane hoiab üldkasulikust tööst kõrvale, ei järgi kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi, ei saa kaasa tuua tema soodsamat kohtlemist võrreldes nende ÜKT-d tegevate isikutega, kes täidavad oma kohustusi nõuetekohaselt. Järelikult tuleb ka KarS § 69 lg 6 alusel vangistuse täitmisele pööramisel võtta kantud karistuse kestuse arvestamisel aluseks sama vangistuspäevade ja töötundide suhe, millest lähtudes on jõustunud kohtulahendis vangistus üldkasuliku tööga asendatud. Vastasel korral tekiks näiteks situatsioon, kus isik, kes on vähemalt poole talle enne 2015. aastat mõistetud ÜKT tundidest ära teinud, vabaneks ülejäänud töökohustusest tänu sellele, et ta hoiab

⁹¹ RKKKm 3-1-1-18-15 p 27

⁹² RKKKm 3-1-1-18-15 p 26

⁹³ RKKKm 3-1-1-18-15 p 24

üldkasulikust tööst kõrvale, rikub kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi. See ei ole KarS § 69 lg 6 teises lauses tehtud muudatuse mõte.⁹⁴

Täpselt sama mõttekäiku kordas kriminaalkolleegium veel teiseski 2015. aasta 16. märtsil tehtud lahendis nr 3-1-1-19-15. Seejuures tuleb siiski märkida, et ei määruses nr 3-1-1-18-15 ega 3-1-1-19-15 ei olnud arutluse all otsestelt nõ soodsama valemiga ÜKT tundide arvutamine, sest isikud taotlesid karistuse täitmisele pööramata jätmist muudel põhjustel.

Riigikohtu kriminaalkolleegium arutas ÜKT asendussuhtega seotud küsimusi ka 31. märts 2015 otsuses nr 3-1-1-17-15. Konkreetne kaasus puudutas siiski ÜKT-d, mis oli määratud KrMS § 202 lg 2 p 3 alusel, mida määrataksegi algusest peale tundidena, mitte aga vangistuspäevadena, mis on ÜKT tundideks ümber arvatud. Konkreetsel juhul oli isik sooritanud 80 tundi ÜKT-d ning kolleegium leidis, et nimetatud tundide arvule ei vasta mitte 40 päeva vangistust nagu nägi ette varasem seadus vaid isikule mõistetud karistusest tuleb lugeda kantuks kaks korda pikem aeg, s.o 80 päeva vangistust. Seejuures leidis kolleegium, et KarS § 69 lg 1 teise lause uut sõnastust tuleb käsitada isiku olukorda muul viisil leevendava seadusena 1. jaanuarist 2015 kehtiva KarS § 5 lg 2 esimese lause mõttes. Kassatsiooni esitamise tõttu ei olnud süüdimõistev kohtuotsus isiku suhtes veel jõustunud, mistõttu sai kolleegium kohaldada KarS § 5 lg-t 2.⁹⁵

Konkreetselt vangistuse asendusena määratud ÜKT ja vangistuse asendussuhte küsimust arutas kriminaalkolleegium, aga lahendis nr 3-1-1-37-15. Nimetatud määrus puudutas vangil nimega V. Kalda, kellele oli liitkaristuseks mõistetud üksteist kuud vangistust, mis oli asendatud 660 tunni üldkasuliku tööga. Tartu Maakohtus tühistas 2014. aasta septembris ÜKT kohaldamise ja mõistetud vangistuse ärakandmata osa pöörati täitmisele. Kokku oli V. Kalda teinud 333 tundi üldkasulikku tööd ja tegemata jäi 327 tundi, mis võrdus maakohtu hinnangul 5 kuu ja 13 päeva vangistusega. 14. jaanuaril 2015 edastas Tartu Vangla Tartu Maakohtule andmed V. Kalda vabastamise otsustamiseks. Tartu Maakohtu 20. jaanuari 2015. a määrusega vabastati V. Kalda talle mõistetud ja täitmisele pööratud 5 kuu ja 13 päeva pikkuse vangistuse edasisest kandmisest täies ulatuses.⁹⁶

Maakohtus märkis, et V. Kaldal oli septembriks 2014, mil tühistati ÜKT kohaldamine ja pöörati vangistuse ärakandmata osa täitmisele, tehtud 660 tunnist üldkasulikust tööst 333 tundi, mis

⁹⁴ RKKKm 3-1-1-18-15 p 25

⁹⁵ RKKKo 3-1-1-17-15 p 12

⁹⁶ RKKKm 3-1-1-37-15 p 1–4

vastab 167 päevale ehk 5 kuule ja 17 päevale vangistusele. 1. jaanuarist 2015 jõustunud KarS § 69 lg-te 1 ja 6 kohaselt tuleb KarS § 5 lg 2 alusel lugeda üldkasulikku tööd tehtuks 5 kuu ja 17 päeva ulatuses. 5 kuud ja 17 päeva, mille võrra kuulub karistus lühendamisele, katab täielikult Tartu Maakohtu poolt täitmisele pööratud 5 kuud ja 13 päeva vangistust. Seega on V. Kaldal kogu talle mõistetud karistus kantud ja ta tuleb kinnipidamisasutusest vabastada.⁹⁷

Tartu Ringkonnakohtu 9. veebruari 2015. a määrusega jäeti Tartu Maakohtu 20. jaanuari 2015. a määrus muutmata ja määruskaebus rahuldamata. Ringkonnakohus nõustus maakohtu põhjendustega neid kordamata.⁹⁸

Riigikohtu kriminaalkolleegium viitas oma 26. mai 2015 määruses eelpool viidatud lahendile nr 3-1-1-18-15 ja kordas, et ÜKT-ga asendatud vangistuse täitmisele pööramisel saab KarS § 69 lg 6 (alates 1. jaanuarist 2015 kehtivas redaktsioonis) teises lauses toodud vangistuse ja üldkasuliku töö asendussuhtest 1 : 1 lähtuda vaid juhul, kui tegemist on süüdlasega, kelle vangistus või arest asendati üldkasuliku tööga 1. jaanuaril 2015 jõustunud KarS § 69 lg 1 redaktsiooni alusel. V. Kalda üldkasuliku tööga asendatud vangistus pöörati täitmisele kohtumäärusega, mis jõustus 2014. aastal. Riigikohtu otsuse ajaks oli V. Kalda siiski juba vanglast vabanenud seoses karistuse ära kandmisega.⁹⁹

⁹⁷ RKKKm 3-1-1-37-15 p 4

⁹⁸ RKKKm 3-1-1-37-15 p 6

⁹⁹ RKKKm 3-1-1-37-15 p 9–10

2. VÕRDSUSPRINTSIIP

2.1. Võrdsusprintsiiibi olemus

Erinevus kahe inimese vahel ei ole nii suur, et üks inimene võiks nõuda endale eeliseid, milleks teisel inimesel õigust ei ole, leidis Thomas Hobbes oma teoses Leviathan.¹⁰⁰ John Locke jätkas seda mõttekäiku väites, et, et kõik inimesed on loomupäraselt võrdsed ja kellelgi ei ole midagi rohkem kui teisel.¹⁰¹ Jean Jacques Rousseau aga lisas, et jõuvõtted näivad alati võrdsust kahandavat, kuid seaduse jõud peab andma oma parima, et võrdsust säilitada.¹⁰² Sotsiaalne rahu on seega saavutatav üksnes siis kui kõik ühiskonna liikmed saavad osa demokraatiast ja on seaduse ees võrdsed. Inimesed, kellel ei ole õigusi ohustavad paratamatult sotsiaalset korda. Neid ühendab soov murda maha barjäärid, mis hoiavad neid õigustest eemal ja nad on valmis kasutama vägivalda, kui neil ei õnnestu saavutada oma eesmärke rahumeelsel meetodil.¹⁰³

Idee seadusest, mis kohaldub võrdselt kõikidele inimestele on seejuures meeltemööda nii tavakodanikule kui ka riigijuhtidele, kes soovivad oma rahvast ühendada. Kuuendal sajandil soovis keiser Justinianus ühte seadust, mis taaselustaks Rooma impeeriumi. Napoleon soovis ühte seadust kõikidele prantslastele, et kinnistada Prantsusmaa ühtsust. See, mida me täna kutsume õigusriigiks (*rule of law*) tähendab eelkõige seda, et nii riigi valitsus kui ka selle elanikud peavad alluma seadusele.¹⁰⁴ Seda öeldes tuleb siiski tõdeda, et enamiku inimkonna ajaloo jooksul oleks olnud mõeldamatu eeldada, et õiguslikud reeglid kehtivad võrdselt kõikide ühiskonnaliikmete kohta.¹⁰⁵

Tänaseks oleme siiski jõudnud olukorda, kus peaaegu iga demokraatliku riigi põhiseadus sisaldab võrdsusprintsiiipi väljendavat klauslit, mille eesmärk on kaitsta isikuid riigi meelevaldse või diskrimineeriva tegevuse eest.¹⁰⁶ See võrdsuspõhiõigus on traditsiooniliselt sõnastatud vormis: „kõik on seaduse ees võrdsed”. Pikka aega tõlgendati õigusringkondades sellist sätet sõna-sõnalt, ning leiti, et see tähendab üksnes nõuet seadusi võrdselt kohaldada ning

¹⁰⁰ S. G. Calabresi. On Liberty, Equality, and the Constitution: A Review of Richard A. Epstein's The Classical Liberal Constitution. New York University Journal of Law and Liberty, vol 8 nr 3, 2014, lk 883

¹⁰¹ J. M. Lundin. The Law of Equality Before Equality Was Law. Syracuse Law Review, vol 49, nr 4, 1999, lk 1145.

¹⁰² C. Andrițoi. The Equality Principle Requirements. Challenges of the Knowledge Society, vol 3, 2013, lk 455

¹⁰³ C. Andrițoi 2013, lk 459

¹⁰⁴ K. L. Karst. Why Equality Matters. Georgia Law Review, vol 17, nr 2, lk 245–290, 1983, lk 256–257

¹⁰⁵ K. L. Karst 1983, lk 254

¹⁰⁶ P.-J. Yap, Four Models of Equality. Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review, vol 27, nr 1, 2005, lk 63

puudutab vaid neid institutsioone, kes seadust rakendavad, mitte aga seadusandjat ennast. Reegel ise on seejuures lihtne, igat seaduse sätet tuleb kohaldada iga kaasuse puhul, mis selle reguleerimisalasse jääb, ning vastupidi – seadust ei tohi kohaldada ühegi kaasuse puhul, mis selle reguleerimisalasse ei jää. Teisisõnu, seadust tuleb rakendada ja tõlgendamisel viisil, kuidas seadusandja on seda soovinud. Seadusandja ise võib aga samal ajal diskrimineerida isikuid nii palju kui soovib, niikaua kuni diskrimineerivaid norme kohaldatakse kedagi diskrimineerimata.¹⁰⁷ Positivistlik õiguskontseptsioon võiks sellise lahendusega ka leppida, sest selle kohaselt on õigus see, mis seadusandja poolt antud, olgu selle sisu milline tahes. Vastupidiselt eeltoodule eeldavad mittepositivistlikud teooriad siiski ka moraalsete elementidega arvestamist.¹⁰⁸ Seega tuleb arvestada, et õiguslik võrdsus on tegelikult alati kahedimensiooniline – võrdsus seaduse ees ja võrdsus seaduse sees ehk teisisõnu võrdsust tagavad seadused ja võrdne seadusloome.¹⁰⁹

Nii võrdse seaduste kohaldamise kui ka võrdse seadusloome puhul räägivad õigusteadlased peamiselt kahest eri viisist, mil moel peaks mõistma võrdsuspõhiõiguse olemust. Esiteks võrdsuse formaalne mudel, mis nõuab, et riik kohtleks isikuid, kes on sarnased ühtmoodi. See printsiip ei eelda, et kõiki isikuid peaks kohtlema võrdselt, vaid pigem lubab erinevat kohtlemist siis, kui erinevusi koheldakse samal viisil. Teiseks sisulise võrdsuse mudel, mis üritab leida diskrimineerimise keelamise aluseid ning olulisuse kriteeriume.¹¹⁰

Formaalse õigusliku võrdsuse tagamine eeldab aristotelliku maksimi järgimist, mille kohaselt tuleks kohelda võrdselt neid, kes on võrdsed ja ebavõrdselt neid, kes on ebavõrdsed. Ning seda proportsionaalselt sellega, kui sarnased/võrdsed või erinevad/ebavõrdsed need isikud on.¹¹¹ Kontseptsioon formaalsest võrdsusest eeldab seejuures protseduurilist võrdsust, mis ei garanteeri mingit kindlat tulemust. Seega ei ole võrdsusprintsiipi rikutud näiteks olukorras, kus tööandja kohtleb nii valge- kui ka mustanahalisi töötajaid võrdselt halvasti või ahistab seksuaalselt korraka nii naisi kui ka mehi.¹¹²

Formaalne võrdne kohtlemine näib seega olevat lihtne ja üheselt mõistetav printsiip. Kuid selline mulje on siiski ekslik, kuna seda printsiipi varjutavad mitmed piirangud. Esiteks,

¹⁰⁷ R. Alexy. *A Theory of Constitutional Rights*, Oxford University Press, 2010, lk 261

¹⁰⁸ R. Alexy. *The Argument from Injustice. A Reply to Legal Positivism*. Oxford University Press, 2010, lk 4

¹⁰⁹ W. Lucy. *Equality Under and Before the Law*. *University of Toronto Law Journal*, vol 61, nr 3, 2011, lk 433

¹¹⁰ P.-J. Yap 2005, lk 63

¹¹¹ C. Albertyn, J. Kentridge. *Introducing the Right to Equality in the Interim Constitution*. *South African Journal on Human Rights*, vol 10, nr 2, 1994, lk 153

¹¹² C. Barnard, B. Hepple. *Substantive Equality*. *The Cambridge Law Journal*, vol 59, nr 3, 2000, lk 563

asjaolu, et võrdse kohtlemise tagamiseks tuleb esmalt kujundada korrektsed võrdlusgrupid, mis on praktikas ääretult keeruline ülesanne. Kuid isegi seal, kus on võimalik kindlaks teha õige võrdlusgrupp, ei pruugi võrdne kohtlemine kaasa tuua tegelikku võrdsust.¹¹³ Reaalses elus kaasneb formaalse võrdsusprintsiibiga seega tegelikult rida raskusi. Näiteks on Euroopa Liidu kohus oma praktikas samasooliste paaride õigusi käsitledes võrrelnud kahe naispartneri õigusi kahe meespartneri õigustega, mitte kõrvutanud neid erisooliste paaride õigustega¹¹⁴ – lähenemine, mis võib tekitada küsimusi nii võrdlusgruppide valiku kui ka lõpptulemuse õigluse osas.

Formaalse võrdsuse teatud mõttes vastandiks või edasiarenduseks on sisulise võrdsuse põhimõte. Selle kontseptsiooni eelduseks on võimaluste võrdsus või võrdne tulemus. Kui inimeste võimalused on erinevad või võrdne kohtlemine toob kaasa ebavõrdse tulemuse pole see kooskõlas sisulise võrdsuse printsiibiga. Sisulist võrdsusõigust võib vaadelda ka kui sisuliste õiguste saavutamise abivahendit.¹¹⁵ Sisuline võrdsuse printsiipt ei püüdle seejuures ühesuguse kohtlemise poole, vaid tegeleb pigem ebavõrdsuse põhjuste ja sümptomitega¹¹⁶ ning eeldab sotsiaalse konteksti arvestamist ja inimväärikuse väärtustamist.¹¹⁷

Samas ei ole ka sisulise võrdsuse kontseptsioon lõplikult probleemivaba. Näiteks tulemuste võrdsust on lihtne saavutada öeldes, et iga teatud liiki kuriteo eest tuleb alati määrata viie aastane vangistus, mis tähendab, et ka täielik näiline tulemuste võrdsus võib tegelikult kaasa tuua ebavõrdse olukorra.¹¹⁸

Lisaks võib reaalses õiguspraktikas mõistagi täheldada ka nende kahe kontseptsiooni vahepealseid lähenemisi. Näiteks ratsionaalse seose mudel, mis sarnaneb küll formaalse võrdsuse mudelile, kuid ei nõua alati kõigi samade karakteristikutega isikute võrdset kohtlemist. Selle kontseptsiooni kohaselt on seadus meelevaldne, kui puudub ratsionaalne seos selle regulatsiooni ja eesmärgi vahel.¹¹⁹ Sellise lähenemise muudab siiski probleemseks asjaolu, et kui seadusandja sõnastab seaduse eesmärgi väga kitsalt, ei valmista talle mingeid probleeme põhjendada ära, milline on loogiline seos välja valitud grupi ja seaduse eesmärgi vahel.¹²⁰

¹¹³ M. Bell. Equality and the European Union Constitution. *Industrial Law Journal*, vol 33 nr 3, 2004, lk 246

¹¹⁴ C. Barnard, B. Hepple 2000, lk 563

¹¹⁵ C. Barnard, B. Hepple 2000, lk 564–565

¹¹⁶ M. Bell 2004, lk 247

¹¹⁷ S. Jagwanth. Expanding Equality. *Acta Juridica*, 2005, lk 132

¹¹⁸ M. L. Miller. Sentencing Equality Pathology. *Emory Law Journal*, vol 54, nr 5, 2005, lk 275

¹¹⁹ P.-J. Yap 2005, lk 64

¹²⁰ P.-J. Yap 2005, lk 83

Samuti normatiivne mudel, mis jääb olemuslikult ratsionaalse seose ja sisulise võrdsuse mudelite vahepeale ning püüab kindlaks teha, millised seadusest tulenev erinev kohtlemine on lubamatu.¹²¹ Normatiivne mudel ei keskendu üksnes seaduse eesmärgile, vaid vaatab ka seda, mil viisil need eesmärgid on saavutatavad ning püüdleb sinna poole, et kõrvaldada diskrimineerimine moraalselt irrelevantsetel alustel. Normatiivse mudeli miinus seisneb selles, et selle kohaselt ei ole tegemist võrdsusõiguse riivega siis, kui seadus isikuid üldse ei erista ning kohtleb kõiki täiesti võrdselt. St selle kohaselt on lubatav olukord, kus olemuslikult erinevaid isikuid koheldakse ühtmoodi.¹²²

Lõppkokkuvõttes tuleb siiski tõdeda, et õiguslik võrdsus jätab inimeste faktilise erinevuse tõttu paratamatult alati alles faktilise ebavõrdsuse ja sageli isegi võimendab seda. Kui püüda ühel ajal saavutada nii õiguslikku kui ka faktilist võrdsust, siis tekib see, mida R. Alexy nimetab „võrdsuse paradoksiks“. See, mis on ühe printsiibi kohaselt võrdne kohtlemine, on vastavalt teisele ebavõrdne kohtlemine ja vastupidi.¹²³ Kuna ühtlasi on selge see, et liberaalses põhiseaduses ei taheta mingil juhul loobuda õigusliku võrdsuse põhimõtte, siis saab küsimuse püstitada ainult nii: kas võrdsuse paradoksi vältimiseks tuleks täielikult loobuda faktilise võrdsuse põhimõttest või mitte? Õige lahendus tundub seisnevat selles, et õigusliku võrdsuse põhimõttele omistatakse *prima facie* esimus ja faktilise võrdsuse põhimõttele *prima facie* järelmus. Ainult siis, kui faktilise võrdsuse poolt kõnelevad tungivad põhjused, mis jäävad kahtluseta õigusliku võrdsuse põhjuste suhtes peale, tekib võimalus faktilise võrdsuse loomiseks. Säärasel juhul on tegemist materiaalse õigluse idee teise osaga: käsuga kohelda ebavõrdset ebavõrdselt.¹²⁴

Küsimus taandub, aga lõppkokkuvõttes ikkagi sellele, kas suudetakse sõnastada standardid, mille abil testida inimeste võrdsust seaduste või seadusloome ees.¹²⁵ Üheks võimaluseks võrdsete ja ebavõrdsete kindlaks tegemiseks nn sarnase asetuse (*similarly situated*) test. Selle testi kohaselt peab isik, kes väidab, et teda on koheldud ebavõrdselt, tõendama et talle on osaks langenud halvem kohtlemine kui teisele isikule, kes on temaga samas olukorras.¹²⁶ Sarnase asetuse test on konstitutsioonilise tööriistana siiski oluliste puudustega, kuna ei sisalda

¹²¹ P.-J. Yap 2005, lk 64

¹²² P.-J. Yap 2005, lk 84–85

¹²³ R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Juridica eriväljaanne 2001, lk 61

¹²⁴ R. Alexy 2001, lk 61–62

¹²⁵ W. Lucy 2011, lk 434

¹²⁶ C. Albertyn, J. Kentridge 1994, lk 153

hädavajalikku kriteeriumit, mis võimaldaks kindlaks teha kes siis on sarnased ja kes ei ole ning milline erinev kohtlemine on õigustatud nende puhul, kes ei ole sarnased.¹²⁷

Samas on aga justnimelt õigete võrdlusgruppide moodustamine üks võtmeküsimustest, mis määrab ära selle, kas võrdsusprintsipi puudutavas kaasuses jõutakse õige lõpplahenduseni. Selleks, et analüüsida ebavõrdset kohtlemist kasutatakse laialdaselt kahte elementi „vähim ühine soomõiste” (*genus proximum*) ja „ebavõrdne kohtlemine” (*differentia specifica*). Samas tuleb tõdeda, et teekond nende abstraktsete kriteeriumite juurest konkreetsete gruppide või inimesteni on üsna keeruline.¹²⁸ Üks reegel mis aitab siiski õige tulemuseni jõuda on see, et võrreldavad grupid peavad sisaldama inimesi, mitte situatsioone. Kuna võrdsusprintsip täheldab eelkõige õiguslikku võrdsust, saab võrrelda üksnes isikute õigusi ja nende õiguste kandjateks on üksnes inimesed, mitte situatsioonid. Teiseks, võib õigete võrdlusgruppide formuleerimisel olla abiks Deter Schmalzi teooria, mille kohaselt on alati vajalik konkreetne kaheldav ebavõrdne kohtlemine.¹²⁹

Õiguspraktikas tuleb silmas pidada, et võrdsusprintsipi riivega võib mh olla tegu ka nt juhul kui võimuesindajad kalduvad kõrvale väljakujunenud praktikast. Üheltpoolt ei anna küll see, kui keegi teine on kasu saanud seaduse väärast kohaldamises, kellelegi õigust nõuda, et ka tema kaasuse puhul õigust valesti kohaldataks. Teisalt, kui riigivõimu esindajad on juba välja kujundanud teatud praktika, mis hõlmab mitmeid eri kaasuseid, mis on loonud õigustatud ootuse, et sama praktikat ka tulevikus jätkatakse, loob see olukorra, kus kodanikud saavad nõuda võrdset kohtlemist.¹³⁰

Viidatud probleemide ring seondub mh kohtunike kaalutusõigusega. Diskretsiooni viib paratamatult olukorrani, kus sarnaste kaasuste puhul ei määrata sarnaseid karistusi. Näiteks Ühendkuningriigis läbiviidud uuringud näitasid, et samade kuritegude eest määratud karistused erinesid riigi erinevates piirkondades oluliselt, näiteks kaks kuud vangistust vs. 18 kuud vangistust. Diskretsioon toob seega kaasa ka olukorra, kus karistus ei ole enam etteaimatav.¹³¹

¹²⁷ P.-J. Yap 2005, lk 82

¹²⁸ M. Ernits, M. The Principle of Equality in the Estonian Constitution: A Systematic Perspective. *European Constitutional Law Review*, vol 10, nr 3, 2014, lk 465

¹²⁹ M. Ernits 2014, lk 468

¹³⁰ A. Kellerhals, D. Truten. Equality Under Swiss Law. *Saint Louis-Warsaw Transatlantic Law Journal*, 1999, lk 41

¹³¹ S. Easton, C. Piper 2008, lk 38–39

Õigus seadusloome tähenduses seevastu konkreetse kaasuse asjaolusid arvesse ei võta ning kohtleb kõiki enda ees seisvaid isikuid abstraktsete olenditena, kohaldades kõigi suhtes samu õiguslikke standardeid. Õigus on ju eelduslikult pime ja kohtleb kõiki ühtviisi. Näiteks autosõidu eksami reeglite kehtestamisel pole võimalik arvestata konkreetse inimese võimetega. Auto juhtimise õiguse saamine eeldab teatud kompetentsi standardile vastamist, mis on enamike inimeste jaoks saavutatavad. Õigus eeldab samuti, et kõigi kodanike jaoks on saavutatavad ühesugused (enamasti mõistlikud) käitumisstandardid.¹³²

Seejuures tuleb veel arvestada, et õiglus eeldab igas kaasuses kõigi ühiskonnaliikmete õiglast kohtlemist – karistusõiguses seega nii ohvrite kui ka kurjategijate. Tasakaalu leidmine nende kahe äärmuse vahel on ka tänapäeva kriminaalpoliitika üks olulisemaid eesmärke.¹³³

See, milliseks kehtiv õigus lõppkokkuvõttes kujuneb ei ole aga sugugi väheoluline küsimus, sest seadus võib olla esimene samm sotsiaalse reaalsuse muutmisel ja võrdsete õiguste ülesehitamisel.¹³⁴ Nii võib näiteks tagasiulatuva jõuga seadus ohustada õiguskindlust, kutsuda esile umbusku ja selle tulemuseks võib olla teatud isikute diskrimineerimine.¹³⁵

Euroopa Liidu õiguses sisalduv põhimõte, mille kohaselt kõik kodanikud on võrdsed, on liidu ühtsuse asendamatu tingimus.¹³⁶ Ka Euroopa põhiseaduse leping sisaldab mitmeid artikleid, mis seonduvad võrdsusega kusjuures võrdsust kasutatakse seal üheaegselt nii väärtuse, eesmärgi, põhiõiguse kui ka positiivse kohustuse ja õigusliku kompetentsi tähenduses.¹³⁷ Põhiseaduse leping ei ole seejuures truu ei formaalsele ega sisulisele võrdsuse kontseptsioonile.¹³⁸ Ka Euroopa Liidu kohtupraktika ei liigu võrdsusprintsipi küsimuses mingis kindlas suunas, kuigi on teinud sammu lähemale sisulise võrdsuse püüdlemise poole.¹³⁹

¹³² W. Lucy. Abstraction and Equality. *Current Legal Problems*, vol 62, nr 1, 2009, lk 26

¹³³ S. Easton, C. Piper. *Sentencing and Punishment. The Quest for Justice*. Oxford University Press 2008, lk 7

¹³⁴ P. McGee Crotty. *Legislating Equality*. *International Journal of Law, Policy and the Family*, vol 10, nr 3, 1996, lk 318

¹³⁵ A. Kellerhals, D. Truten 1999, lk 43

¹³⁶ C. Andrițoi 2013, lk 455

¹³⁷ M. Bell 2004, lk 242

¹³⁸ M. Bell 2004, lk 247

¹³⁹ C. Barnard, B. Hepple 2000, lk 583

2.2. Võrdsusprintsiiip Eesti õiguses

Üldine võrdsusprintsiiip on üks viiest üldisest põhiõigustest Eesti Vabariigi põhiseaduse põhiõiguste kataloogis.¹⁴⁰ PS § 12 lõige 1 esimene lause sisaldab klassikalist sõnastust: „kõik on seaduse ees võrdsed“.¹⁴¹ Sarnased sätted sisaldasid juba 1920. aasta põhiseaduse §-s 6 ja 1937. aastal valminud põhiseaduse §-s 9.¹⁴² Ei ole kahtlust, et nimetatud sõnastus väljendab võrdsust õiguse kohaldamisel. Nagu juba eelpool tõdetud, nõuab õiguse kohaldamise võrdsus, et kehtivaid seadusi rakendataks erapooletult ja kõigile kodanikele ühte moodi. Mõnevõrra küsitavam on siiski see, kas sama sättega on hõlmatud ka õigusloome võrdsus, mis nõuab, et seadused kohtleksid ka sisuliselt kõiki kodanikke ühte moodi.¹⁴³ R. Alexy on tõdenud, et kõik kõneleb selle poolt, et PS § 12 lõige 1 esimest lauset, nagu ka teiste Euroopa põhiseaduste vastavaid sõnastusi, tuleb tõlgendada ka õigusloome võrdsuse tähenduses. Vastasel korral ei seoks PS § 12 lõige 1 esimene lause kõiki kolme riigivõimu (mis oleks vastuolus PS §-ga 14), vaid ainult täidesaatvat ja kohtuvõimu, sest õiguse kohaldamise võrdsus ei saa olla siduv seadusandja jaoks. Peale selle oleks PS § 12 lõige 1 esimene lause vaid täidesaatvat ja kohtuvõimu siduva õiguse kohaldamise võrdsuse garantiina valdavas osas üleliigne. Õiguse kohaldamise võrdsus tähendab seda, et seadust järgitakse kõigil juhtudel ühte moodi. See nõue sisaldub aga juba PS § 3 lõige 1 esimeses lauses sätestatud üldises seaduste siduvuse postulaadis.¹⁴⁴

PS § 12 lõige 1 esimene lause teenib seejuures olulisel määral üksikisiku huvi mitte saada ebavõrdse kohtlemise osaliseks. Seetõttu tuleneb sellest põhiõigus ja järelikult ka subjektiivne õigus. Seejuures pole välistatud, et PS § 12 lõige 1 esimesel lausel on peale selle ka objektiivne tahk, küll aga on välistatud, et selle sätte tähendus piirdub ainult viimasega.¹⁴⁵

Nii seadusandja kui ka kohus peavad seega teostama oma võimu võrdsusprintsiiipi silmas pidades. Kuid probleem on selles, et kuigi võrdsusprintsiiibi mõte on lihtne, on selle printsiiibi kohaldamine seadusandja poolt praktikas keeruline ning seda võib lugeda demokraatliku õigusriigi suursaavutuseks. Lisaks sellele mida R. Alexy on juba esile toonud, tõusetub

¹⁴⁰ M. Ernits 2014, lk 479

¹⁴¹ R. Alexy 2001, lk 56

¹⁴² Ü. Madise jt 2012 § 12 p 1

¹⁴³ R. Alexy 2001, lk 56–57

¹⁴⁴ R. Alexy 2001, lk 57

¹⁴⁵ R. Alexy 2001, lk 56

küsimus, mis siis on see asjakohane standard, mille abil hinnata, kas ebavõrdne kohtlemine on õigustatud või mitte.¹⁴⁶

Ühe vastuse võib leida siis, kui vaadelda võrdseid ebavõrdselt kohtlemise keelu eri variante. Üks neist kujutab endast keeldu kohelda olulistelt tunnustelt võrdseid meelevaldselt ebavõrdselt. Siit ilmneb, et võrdse kohtlemise nõue tähendab sisuliselt omavoli ehk meelevaldsuse keeldu. Seega keeldu kohelda võrdseid ebavõrdselt on rikutud, kui kaht isikut, isikute gruppi või kahtesid teholusid koheldakse meelevaldselt ebavõrdselt. PS § 12 lg 1 esimese lause põhitähendus seisneb niisiis meelevaldse ebavõrdse kohtlemise keelus. Samas pole tegemist omavoli kõikehõlmava keeluga, vaid üksnes ebavõrdse kohtlemise kohta käiva omavoli keeluga. Sellega on kindlaks määratud võrdsuspõhimõtte kontrolli põhistruktuur: kõigepealt tuleb tuvastada ebavõrdne kohtlemine ja seejärel küsida, kas see kohtlemine on meelevaldne. Ebavõrdne kohtlemine vastab vabadusõiguste puhul kaitseala riivele ja meelevaldsuse kontroll eelkõige proportsionaalsuse põhimõtte abil teostatavale riive materiaalse põhiseaduspärasuse kontrollile. Niisiis sõltub kõik küsimusest, millal on ebavõrdne kohtlemine meelevaldne. Meelevaldsus on mõistlikkuse vastand. Mõistlikkus sõltub põhjustest, mis tulenevad asja olemusest. Kui põhjused on head, siis on nad vastuvõetavad. Siit tuleneb järgmine definitsioon: ebavõrdne kohtlemine on meelevaldne ja rikub seetõttu PS § 12 lõige 1 esimest lauset, kui selle põhjendamiseks ei leidu ühtegi mõistlikku, sisult vastuvõetavat põhjust. Kusjuures, mida tugevam on ebavõrdse kohtlemise diskrimineeriv mõju ning mida enam see kahjustab põhiõiguslikult kaitstud vabadusi, seda raskekaalulisemad peavad olema seda õigustavad põhjused.¹⁴⁷

Võrdsuse kontrolli teostamiseks tuleb lõpuks läbida kaks astet. Esimesel astmel tuleb tuvastada isikute, isikute gruppide või situatsioonide ebavõrdne kohtlemine. Selleks tuleb võrdluspaarid kõige kitsama ühise soomõiste alla subsumeerimida ja nende ebavõrdset kohtlemist kirjeldada. Teisel astmel tuleb kontrollida diferentseerimise põhiseaduspärasust.¹⁴⁸

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium kujundas PS § 12 lg 1 tõlgendamise põhialused üldjoontes välja 2002. aasta 6. märtsi otsuses nr 3-4-1-1-02¹⁴⁹. Tõdedes, et PS § 12 lg 1 esimene lause "Kõik on seaduse ees võrdsed" sätestab üldise võrdsuspõhiõiguse, mille

¹⁴⁶ M. Ernits 2014, lk 444–445

¹⁴⁷ R. Alexy 2001, lk 57–59

¹⁴⁸ R. Alexy 2001, lk 62–63

¹⁴⁹ Tegemist ei olnud siiski sätte esmakordse mainimisega Riigikohti praktikas, nt RKPJKo 3-4-1-6-01, p 22

kaitseala hõlmab kõik eluvaldkonnad ja selle põhiõiguse riivega on tegemist siis, kui leiab aset ebavõrdne kohtlemine.¹⁵⁰

Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium jätkas oma mõttekäiku 3. aprill 2002 otsuses nr 3-4-1-2-02 märkides, et PS § 12 lg 1 esimeses lauses ei ole sõnaselgelt küll juttu õigusest, kuid see sisaldab siiski isikute õigust mitte saada ebavõrdse kohtlemise osaliseks. Esimese lause sõnastus väljendab eelkõige võrdsust seaduse kohaldamisel ning selle mõte seisneb nõudes rakendada kehtivaid seadusi kõigile isikutele erapooletult ja ühtemoodi. Lisaks tuleb PS § 12 lg 1 esimest lauset kolleegiumi hinnangul tõlgendada ka õigusloome võrdsuse tähenduses. Õigusloome võrdsus nõuab üldjuhul, et seadused ka sisuliselt kohtleks kõiki sarnases olukorras olevaid isikuid ühtemoodi. Selles põhimõttes väljendub sisulise võrdsuse idee: võrdseid tuleb kohelda võrdselt ja ebavõrdseid ebavõrdselt. Kuid mitte igasugune võrdsete ebavõrdne kohtlemine pole võrdsusõiguse rikkumine. Keeldu kohelda võrdseid ebavõrdselt on rikutud, kui kaht isikut, isikute gruppi või olukorda koheldakse meelevaldselt ebavõrdselt. Meelevaldseks saab ebavõrdset kohtlemist lugeda siis, kui selleks ei leidu mõistlikku põhjust. Kolleegium mõõnis, et kuigi meelevaldsuse kontroll laieneb seadusandja tegevusele, tuleb viimasele jätta avar otsustusulatus. Kui on olemas mõistlik ja asjakohane põhjus, on ebavõrdne kohtlemine seadusloomes põhjendatud.¹⁵¹

Konkreetse kaasuse puhul oli vaidlusobjektiks asjaolu, et KrK kohaselt kehtisid karistuse määramisel erinevad reeglid juhul, kui tegemist oli erinevate kuriteo episoodidega ühe kriminaalasja raames ning juhul, kui oli tegu erinevate kriminaalasjadega. Kolleegium leidis, et võrdsusõiguse põhimõtte kohaselt tuleb kõiki isikuid, keda ei ole veel kuriteo toimepanemise eest süüdi mõistetud, kohelda karistamisel ühtemoodi ja seda sõltumata asjaolust, kas isiku poolt toime pandud kuritegusid arutatakse ühel kohtuistungil või tehakse seda erinevatel aegadel erinevates kohtutes. Kolleegium püstitas seejärel küsimuse, kas seadusandjal oli mõistlik põhjus kohelda kohtualuseid ebavõrdselt. Riigikohus leidis, et seadusandja pole sellise ebavõrdse kohtlemise sätestamise eesmärki põhjendanud. Mistõttu kohtukolleegium tõdes, et puudub mõistlik põhjus selliste isikute ebavõrdseks kohtlemiseks ja seega on KrK osas, mis võimaldab lõpliku karistuse mõistmisel arvestada üksnes eelmise kohtuotsusega mõistetud karistuse äraandmata osaga, vastuolus Põhiseaduse § 12 lg 1 esimese lausega.¹⁵²

¹⁵⁰ RKPJKo 3-4-1-1-02 p 13

¹⁵¹ RKPJKo 3-4-1-2-02 p 16–17

¹⁵² RKPJKo 3-4-1-2-02 p 18

Riigikohtu üldkogu sekkus arutellu 14. november 2002 otsusega nr 3-1-1-77-02. Ka sel korral tõusetus Riigikohtus küsimus KrK vastavusest PS §-le 12. Nimelt nägi koodeks ette, et kui isik tunnistatakse süüdi KrK eriosa vähemalt kahes erinevas paragrahvis ettenähtud kuriteo toimepanemises, millest vähemalt üks on esimese astme kuritegu, ja teda ei ole varem nende kuritegude eest süüdi tunnistatud, võib kohus mõista lõplikuks karistuseks tähtajalise vabadusekaotuse kuni kolmkümmend aastat. Samas isikut, kes pani toime mitu üheliigilist esimese astme kuritegu, sai karistada tähtajalise vabadusekaotusega maksimaalselt viieteistkümneks aastaks. Üldkogu leidis siiski, et neil juhtudel, kui kriminaalkoodeks nägi toimepandud raskeima kuriteo eest ette tähtajalise või eluaegse vabadusekaotuse ja kohus mõistis kohtualusele sellise kuriteo eest tähtajalise vabadusekaotuse, kuid kuritegude kogumi eest tähtajalise vabadusekaotuse, mis ületas kriminaalkoodeksi eriosa vastavas paragrahvis ettenähtud tähtajalise vabadusekaotuse ülemmäära, ei ole tegemist ebavõrdse kohtlemisega.¹⁵³

Riigikohtunik O. Järvesaar jäi nimetatud küsimuses siiski eriarvamusele ning temaga ühines ka H. Kiris. Kui üldkogu võttis oma arutelu aluseks, et soomõisteks on isikud, kes on toime pannud mitu kuritegu, millest vähemalt üks on esimese astme kuritegu, mille eest KrK nägi ette võimaliku karistusena eluaegse vabadusekaotuse, siis eriarvamuses leiti, et soomõisteks peaksid olema isikud, kes on toime pannud mitu kuritegu, millest vähemalt üks on esimese astme kuritegu, kuid ühegi kuriteo eest ei ole karistuseks mõistetud eluaegset vabadusekaotust. Nimetatud seisukoha põhjendused olid järgmised: KrK sätestas erandi karistuste liitmiseks isikutele, kellele mõisteti karistus kuritegude kogumi eest, millest vähemalt üks oli esimese astme kuritegu (st raskeim karistus vabadusekaotus üle kaheksa aasta või eluaegne vangistus). KrK ei kitsendanud seejuures esimese astme kuriteo toimepannud isikute ringi tunnusega, "kellele on seaduse järgi võimalik mõista eluaegne vabadusekaotus". Konkreetse kaasuse puhul ei olnud seejuures küsimus mitte karistuse mõistmises üksikute kuritegude eest, vaid juba mõistetud karistuste liitmises. Kui kohus otsustas, et ühegi kuriteo eest ei ole põhjendatud eluaegse vabadusekaotuse mõistmine, ei saanud kohus enam karistuste liitmisel arvestada, et mõne kuriteo eest oli seaduse järgi võimalik mõista ka eluaegne vabadusekaotus, sest liita sai vaid juba mõistetud karistusi. Piiritledes soomõiste ülalmärgitud isikute ringiga pidi seadus (lähtuvalt PS § 12 esimesest lausest) tagama järgmiste isikute gruppide võrdse kohtlemise:

1. Isikud, kes olid toime pannud mitu esimese astme kuritegu, mis moodustasid üheliigilise konkurentsi (korduvus).

¹⁵³ RKÜKo 3-1-1-77-02 p 18 ja 26

2. Isikud, kes olid toime pannud mitu kuritegu, mis moodustasid eriliigilise konkurentsi ja millest vähemalt üks oli esimese astme kuritegu.
 3. Isikud, kes olid toime pannud ühe teo, mis moodustasid kuritegude ideaalkonkurentsi, millest vähemalt üks oli esimese astme kuritegu.
 4. Isikud, kes olid toime pannud mitu üheliigilist esimese astme kuritegu, kuid neid kuritegusid menetleti erinevate kriminaalrajade raames.
- KrK lõi, aga võimaluse kohelda gruppidesse 2, 3 ja 4 kuuluvaid isikuid ebavõrdselt võrreldes gruppi 1 kuuluvate isikutega.¹⁵⁴

2003. aasta sügisel täpsustas põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium otsusega nr 3-4-1-6-03 omakorda kriteeriume, mille alusel teha kindlaks, kas tegu on ebavõrdse kohtlemisega. Võrdsuspõhiõiguse rikkumise tuvastamiseks on kolleegiumi kinnitusel kõigepealt vaja leida võrreldavate isikute lähim ühine soomõiste ja seejärel kirjeldada väidetavat ebavõrdset kohtlemist.¹⁵⁵ Teisisõnu leiutas kolleegium klassikalise kriteeriumi, mille alusel analüüsida, kas tegu on ebavõrdse kohtlemisega – *genus proximum* ja *differentia specifica*.¹⁵⁶

Konkreetsel juhul oli küsimus Kuressaare Linnavalitsuse otsuses jätta tagastamata kaebajate emale kuulunud kinnistu ja alustada kompenseerimise menetlust. Kolleegium leidis, et võrdsuspõhiõiguse rikkumise tuvastamiseks ei ole õige võrrelda neid isikuid, kellele vara tagastatakse, nende isikutega, kellele vara kompenseeritakse. 2001. aastani kompenseeriti maa hariliku- ehk turuväärtuse järgi, kuid pärast 2001. aastat ei vasta kompensatsiooni suurus enam maa harilikule väärtusele. Seega oli kolleegiumi hinnangul võrreldavate lähim ühine soomõiste maa õigusvastase võõrandamise eest kompensatsiooni saavad isikud.¹⁵⁷

Üldkogu sedastas 27. juuni 2005 otsuses nr 3-4-1-2-05, et liiklusalase väärteo ja liikluskuriteo toime pannud isikud ei ole juhtimisõiguse peatamise või äravõtmise seisukohalt omavahel võrreldavad grupid. Isiku süüditunnistamine kuriteos kätkeb endas märkimisväärset ühiskondlikku hukkamõistu, mis ei ole võrreldav väärteokaristuse kohaldamisel tehtava süüetteheitega. Just kriminaalkorras süüditunnistamisest tulenev stigmatisatsioon, samuti kuriteokaristusega kaasnevad ulatuslikud õiguslikud piirangud (näiteks seoses elukutse ja töökoha valimise vabadusega) ei võimalda nõuda, et väärteo eest juhtimisõiguse peatamisel ei

¹⁵⁴ RKÜKo 3-1-1-77-02 kohtunik O. Järvesaare eriarvamus

¹⁵⁵ 3-4-1-6-03 p 18

¹⁵⁶ M. Ernits 2014, lk 449

¹⁵⁷ RKPJKo 3-4-1-6-03 p 20–21

tohiks isiku olukord olla üheski osas ebasoodsam kui liikluskuriteo toimepanijalt lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmisel.¹⁵⁸

31. jaanuari 2008 otsuses 3-3-1-101-06 leidis üldkogu, et küsimus kahe isiku, isikute grupi või olukorra ebavõrdse kohtlemise põhjendatusest või põhjendamatuses (s.o meelevaldsusest) saab tekkida üksnes juhul, kui erinevalt koheldavad grupid on omavahel võrreldavad. Seetõttu isikud, kes on täitnud luure- või julgeolekuteenistuses abistavaid ülesandeid, ja isikud, kes on täitnud abistavaid ülesandeid väljaspool luure- või julgeolekuteenistust, ei ole omavahel võrreldavad. Need isikute grupid ei olnud analoogilises olukorras, kuna luure- või julgeolekuteenistuses abistavaid ülesandeid täitnud töötajad olid tahes-tahtmata puutumuses selle asutuse põhifunktsioonide täitmisega ja löid oma tööga vähemalt tingimused vastava asutuse põhifunktsioonide täitmiseks.¹⁵⁹

Viimati nimetatud lahendile esitas oma eriarvamuse riigikohtunik J. Põld, millega ühinesid ka viis kolleegi: T. Anton, J. Ilvest, I. Koolmeister, J. Laffranque ja H. Salmann. Eriarvamuses leiti, et kui üldkogu ei pidanud võrreldavateks selliseid grupe, mida on moodustatud varasemates kohtulahendites, siis oleks varasemalt tuvastatud asjaolude pinnalt üldkogul endal olnud võimalik moodustada võrreldavaid grupe. On mõeldamatu, et teatav grupp on nii iseäralik, et teda ei saagi kellegagi võrrelda.¹⁶⁰

Eriarvamusest hoolimata jätkas üldkogu 12. juunil 2008 asjas 3-1-1-37-07 varasemat lähenemist, täpsustas, et isikud, kes panevad kuriteo toime neile kuuluva sõiduautoga, ja isikud, kes kasutavad teistele omanikele või kaasomanikele kuuluvaid sõiduautosid, ei ole konfiskeerimisel omavahel võrreldavad. Üldkogu leidis, et määratledes süüteo toimepanemise vahendi konfiskeerimise materiaalses mõttes karistuseks, peab kohus konfiskeerimise põhjendatuse üle otsustades iga kord arvesse võtma konkreetse juhtumi asjaolusid.¹⁶¹

Samas põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium leidis oma 30. septembri 2008 lahendis nr 3-4-1-8-08 just J. Põllu eriarvamusele viidates, et põhimõtteliselt on kõik kõigiga võrreldavad, mistõttu moodustas kolleegium ise võrreldavate isikute gruppidele alternatiivsed kitsamad võrdlusgrupid.¹⁶²

¹⁵⁸ RKÜKo 3-4-1-2-05 p 50

¹⁵⁹ RKÜKo 3-3-1-101-06 p 23

¹⁶⁰ RKÜKo 3-3-1-101-06 kohtunik J. Põllu eriarvamus p 8.4

¹⁶¹ RKÜKo 3-1-1-37-07 p 24

¹⁶² RKPJKo 3-4-1-8-08 p 24

7. detsembril 2009 asjas nr 3-3-1-5-09 jätkas üldkogu siiski J. Põllu väiteid kõrvale jättes praktikat, mille kohaselt ainult juhul kui tegu on võrreldavate gruppidega, saab üldse kõne alla tulla küsimus, kas nende ebavõrdne kohtlemine on õigustatud või mitte. Üldkogu leidis, et vaidluses, mis puudutab ligipääsu veebilehtedele ei ole võrdsuspõhiõiguse puhul võrreldavateks gruppideks kinnipeetavad ja vabaduses viibivad isikud. Kinnipeetavate olukord erineb vabaduses viibiva isiku olukorrast, kuna kinnipeetav kannab karistust ning on allutatud vangla režiimile.¹⁶³

Uus võrdsuse doktriin sündis aga alles 7. juuni 2011 üldkogu lahendiga nr 3-4-1-12-10, mis sisaldas nelja põhilist punkti:

- 1) PS § 12 lg 1 esimene ja teine lause koos moodustavad üldise ja ühtse võrdsusõiguse. Varasemalt oli Riigikohus leidnud, et esimene lause sisaldab üldist võrdsusõigust ja teine lause spetsiifilist diskrimineerimise keeldu ei erivõrdsusõigust.
- 2) Riigikohus täpsustas üldise võrdsusõiguse seaduse reservatsiooni küsimust, leides, et tegu on lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigusega. Sellega lõpetati eelnev vastuoluline praktika, mille kohaselt oli vaid üldine võrdsusõiguse seaduse reservatsiooniga.
- 3) Riigikohus leidis et ebavõrdse kohtlemise õigustatust tuleks analüüsida proportsionaalsuse printsiibi abil.
- 4) Riigikohus lisis kaalutusreegli, mille kohaselt tuleks eristada isikut iseloomustavaid omadusi, mis sõltuvad tema tahtest (nt keeleoskus) ja omadusi, mis ei sõltu isiku tahtest (nt rass, vanus, puue, geneetika, emakeel vms) – viimaste karakteristikute puhul on ebavõrdse kohtlemise õigustamiseks vaja tugevamaid põhjendusi.¹⁶⁴

Võrdsuspõhiõiguse rikkumise tuvastamise kontrolliskeemi osas täpsustas üldkogu seejuures järgmist. Enamasti on Riigikohus leidnud, et PS § 12 lõike 1 esimesest lausest tuleneva võrdsuspõhiõiguse rikkumise tuvastamiseks tuleb näidata, et ebavõrdne kohtlemine on meelevaldne ehk selleks puudub mõistlik ja asjakohane põhjus. Samas on Riigikohus teinud PS § 12 lõike 1 esimese lause riive osas ka proportsionaalsuse kontrolli.¹⁶⁵ Üldkogu arvates ei ole siiski mõistlikku põhjust kontrollida PS § 12 lõike 1 võrdsuspõhiõiguse riive proportsionaalsust teisiti kui vabadusõiguste riive proportsionaalsust. Nii meelevaldsuse ehk asjakohase ja mõistliku põhjuse kui ka proportsionaalsuse ehk legitiimse eesmärgi saavutamiseks sobivuse, vajalikkuse ja mõõdukuse kontrolli tulemus on põhiseaduslikkuse mõttes sama. Seega tuleb

¹⁶³ RKÜKo 3-3-1-5-09 p 28

¹⁶⁴ M. Ernits 2014, lk 452–453

¹⁶⁵ RKÜKo 3-4-1-12-10 p 34

põhiõiguste kontrolliskeemi ühetaolise rakendamise huvides teha PS § 12 lõikes 1 sätestatud õiguse rikkumise tuvastamiseks PS § 11 kohane proportsionaalsuse kontroll.¹⁶⁶

Proportsionaalsuse põhimõttele vastavust kontrollitakse kolmel astmel – kõigepealt abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajadusel ka proportsionaalsust kitsamas tähenduses e. mõõdukust. Ilmselgelt ebasobiva abinõu korral on proportsionaalsuse kontrollimine järgmistel astmetel tarbetu. Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Vaieldamatult ebaproportsionaalne on sobivuse mõttes abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist. Sobivuse nõude sisuks on kaitsta isikut avaliku võimu tarbetu sekkumise eest. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Arvestada tuleb ka seda, kuivõrd koormavad erinevad abinõud kolmandaid isikuid, samuti erinevusi riigi kulutustes. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust.¹⁶⁷

Võrdsuspõhiõigusega seoses on põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium sellise testi (kas võrdsuspõhiõiguse riive on legitiimsete eesmärkide suhtes sobiv, vajalik ja mõõdukas) läbi viinud nt 27. detsembri 2011. a otsuses nr 3-4-1-23-11, mis seondus vanemahüvitisega. Kolleegium mõõnis, et riigi raha kokkuhoiu ja administreerimise lihtsuse eesmärgil on ebavõrdne kohtlemine sobiv abinõu, sest kui vanemahüvitist vähendatakse, hoitakse sellega riigi raha kokku. Ka administreerimise lihtsus taandub raha kokkuhoiule – lihtsamale administreerimisele kulub vähem raha. Abinõu on vajalik juhul, kui sama eesmärki ei ole võimalik saavutada muu, isikut vähem koormava abinõuga. Kuna väljamakstavat raha on võimalik kokku hoida üksnes väljamakset mitte tehes, on abinõu järelikult ka vajalik. Ka leidis kolleegium, et tulu saamise hetke arvestamine tulu saamise õiguse tekkimise aja asemel on vajalik, kuna teadaolevalt ei ole muid abinõusid, millega oleks võimalik eesmärgid saavutada isikuid vähem koormaval viisil. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt piirangu eesmärgi tähtsust. Konkreetsel juhul ei olnud kolleegiumi hinnangul tegemist eriti intensiivse riivega.¹⁶⁸

Riigikohus ei ole veel andnud omapoolset hinnangut küsimusele, kas võrdsuspriintiip sisaldab nii õiguslikku võrdsust kui ka faktilist võrdsust, või üksnes esimest. Ei ole kahtlust, et

¹⁶⁶ RKÜKo 3-4-1-12-10 p 35

¹⁶⁷ RKPJKo 3-4-1-1-02 p 15

¹⁶⁸ RKPJKo 3-4-1-23-11 p 63–66

võrdsusprintsibi peamine eesmärk on kutsuda esile õiguslikku võrdsust, kuid oluliselt keerulisem küsimus on see, kas ja mil määral, püüab see luua ka faktilist võrdsust. Võrdsuse paradoksi kohaselt peab olukorras, kus eesmärgiks on faktiline võrdsus, olema valmis leppima õigusliku ebavõrdsusega.¹⁶⁹ Võrdsusprintsip ei ole tööriist, mis võimaldaks kõik kaasused õiglaselt lahendada, kuid näeb siiski ette, et õigust tuleks kõikide isikute suhtes võrdselt kohaldada.¹⁷⁰ Võrdsusprintsip on vajalik eeldus õiguse võrdseks kohaldamiseks.¹⁷¹

Võrdsusprintsibiiga seoses väärub eraldi mainimist ka asjaolu, et Riigikohtu kriminaalkolleegium on juhtinud tähelepanu sellele, et vangistustähtaja arvutamise reeglid mõjutavad vahetult isiku vabadusõiguse (PS § 20) riive ulatust, mistõttu peaks seadus sätestama need reeglid praegusest täpsemalt ja selgemalt. Õigusselguse põhimõttega oleks paremini kooskõlas, kui karistustähtaegade arvutamine oleks ette nähtud karistusseadustikus.¹⁷² Samadel põhjustel tuleks kolleegiumi hinnangul karistusseadustikus ette näha ka vangistuse üldkasuliku töö tundideks (ja vastupidi) arvutamise reeglid. Õigusselgusetusele selle küsimuse lahendamisel viitab kohtute erinev praktika, kus ühele aastale vangistusele on vastavaks loetud erinevalt kas 360 või 365 tundi üldkasulikku tööd. Selline lahknevus ei ole kooskõlas PS § 12 lg-st 1 tuleneva võrdse kohtlemise põhimõttega. Kolleegium leidis, et isikute võrdse kohtlemise ja õigusselguse tagamiseks on oluline, et seadusandja määraks karistusseadustikus selgesõnalised põhimõtted vangistuse üldkasuliku töö tundideks ümberarvutamiseks ja vastupidi.¹⁷³

¹⁶⁹ M. Ernits 2014, lk 456

¹⁷⁰ M. Ernits 2014, lk 458

¹⁷¹ M. Ernits 2014, lk 479

¹⁷² RKKKo nr 3-1-1-79-14 p 35

¹⁷³ RKKKo nr 3-1-1-68-15 p 23

3. KOHTULAHENDITE ANALÜÜS

Käesolevas töös on analüüsitud esimese ja teise astme kohtute lahendeid, mis puudutavad isikuid, kelle vangistus on ÜKT-ga asendatud enne 1. jaanuari 2015, kuid otsus karistuse vähendamise või täitmisele pööramise küsimuses on tehtud peale 1. jaanuari 2015.

Seejuures on vaatluse all lahendid, mis puudutavad:

- 1) Vangla teateid karistuse vähendamise või vabastamise otsustamiseks olukorras, kus isiku ÜKT-ga asendatud vangistus on pööratud täitmisele või liidetud uuele karistusele (edaspidi: **vangid**);
- 2) Kriminaalhoolduse erakorralisi ettekandeid isikute ÜKT-ga asendatud vangistuse täitmisele pööramiseks (edaspidi: **kriminaalhooldusalused, kes hoidsid ÜKT-st kõrvale**);
- 3) Uue karistuse määramist isikule, kelle varasemalt mõistetud vangistus on ÜKT-ga asendatud (edaspidi: **kriminaalhooldusalused, kes sooritasid uue kuriteo**).

Kõigi kolme kriteeriumi puhul on eristatud lahendeid, mille puhul kohus leidis, et:

- a) Vangistuse ja ÜKT asendussuhtest 1 : 1 saab lähtuda ka siis, kui vangistus asendati ÜKT-ga enne 1. jaanuaril 2015 kehtinud KarS alusel (edaspidi: **ÜKT ümber arvestatud**);
- b) Vangistuse ja ÜKT asendussuhtest 1 : 1 ei saa lähtuda siis, kui vangistus asendati ÜKT-ga enne 1. jaanuaril 2015 kehtinud KarS alusel (edaspidi: **ÜKT ümber arvestamata**).

Samuti on teksti sees eristatud lahendeid, mis on tehtud **enne 16. märtsi 2015**, mil Riigikohus sedastas lahendis nr 3-1-1-18-15 ja nr 3-1-1-19-15, et vangistuse ja ÜKT asendussuhtest 1 : 1 saab lähtuda vaid juhul, kui tegemist on isikuga, kelle vangistus asendati ÜKT-ga 1. jaanuaril 2015 jõustunud KarS alusel. Ning lahendeid, mis on tehtud **peale 16. märtsi 2015**.

Analüüsis on lisaks kohtule iga määruse ja otsuse juures välja toodud ka lahendi teinud kohtuniku nimi. Kuigi töö eesmärgiks ei ole anda hinnangut ühegi konkreetse kohtuniku tegevusele, on kohtunike eristamine vajalik eelkõige selleks, et mõista, kuidas on ühele ja samale probleemile lähenetud eri sihtrühmade puhul (nt vangid vs. kriminaalhooldusalused, kes hoidsid ÜKT-st kõrvale).

Vältimaks teksti liigset koormamist numbritega on määratud vangistuspäevade arv asendatud osaliselt tähisega X ning ÜKT tundide arv asendussuhte 1 : 2 puhul tähisega 2X ja asendussuhte 1 : 1 puhul X.

Analüüsitavad kohtulahendid leiti Riigi Teataja veebilehe kaudu (Kohtuteave – Kohtulahendite otsing – Kriminaalkohtumenetlus). Otsingud teostati 1. märtsil 2016 kasutades erinevaid märksõnu, nt „üldkasulik töö”, „üldkasulikku tööd” , „üldkasuliku tööga”. Leitud lahenditest selekteeriti kokku välja 137 määrust ja otsust, mis seondus ühega eelpool nimetatud kolmest kriteeriumist.

Lahendeid on analüüsitud peamiselt kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil, mis võimaldab saada ülevaadet kohtute arutluskäigust ja põhjendustest määruste/otsuste tegemisel. Kuigi käesoleva töö eesmärk ei ole anda ammendavat statistilist ülevaadet kõikidest teemakohastest lahenditest, on leitud määruste ja otsuste piires siiski läbi viidud ka kvantitatiivne analüüs illustreerimaks, erinevate lahendite mõju isikute vangistuse pikkusele.

Kokkuvõtlik ülevaade analüüsitud lahenditest on toodud käesoleva töö lisades 1–6.

3.1. Vangid

3.1.1. ÜKT ümber arvestatud

Otsingu tulemusel leiti kokku 27 kohtuasja, kus vangla oli esitanud kohtule teate kinnipeetava karistuse vähendamise või vabastamise otsustamiseks ning kohus kas:

- 1) lühendas isiku vangistust tulenevalt asjaolust, et isiku vangistuse täitmisele pööramisel oli lähtunud vangistuse ja sooritatud ÜKT tundide asendussuhtest 1 : 2, kuid uue soodsama seaduse kohaselt peab ÜKT tunde arvestama vangistuseks ümber asendussuhtega 1 : 1; või
- 2) mõõnis, et vangistuse lühendamine oleks võimalik, kui isik oleks enne vangistuse täitmisele pööramist mõne ÜKT tunni sooritanud.

Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Innokenti Menšikov leidis 12. jaanuari 2015. a otsuses kriminaalasjas nr 1-13-3541 mh järgmist. Kuna varasema KarS § 69 lg 1 järgi vastas ühele päevale vangistusele kaks tundi ÜKT-d, uue seaduse järgi aga kõigest üks tund ÜKT-d, muudeti KarS § 69 järelikult isikule soodsamaks. KarS § 5 lg 2 sätestab, et seadusel, mis välistab teo karistatavuse, karistamise vangistusega või lühendab vangistust, on tagasiulatuv jõud ka isiku suhtes, kes kannab temale jõustunud otsusega mõistetud vangistust. Sellisel juhul vähendatakse karistust uues seaduses samasuguse teo eest ette nähtud karistuse ülemmäärani. Kuna konkreetsel juhul oli isiku vangistus asendatud 480 tunni ÜKT-ga (varem kehtinud asendussuhtega üks päev vangistust võrdub kaks tundi ÜKT-d), millest isik oli ära teinud 316 tundi ÜKT-d, vabastas kohus seaduse muudatusest tingituna isiku vangistusest.

Kohtunik I. Menšikov kasutas analoogset argumentatsiooni ka 16. jaanuari 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-12-6011. Kuna selles kaasuses oli isik sooritanud määratud 876 tunnist ÜKT-st siiski vaid 142 tundi, piirduti vabastamise asemel isiku vangistuse pikkuse lühendamiselega 71 päeva võrra.

6. veebruaril 2015. a tegi **kohtunik I. Menšikov** veel kolmanda määruse, seekord kriminaalasjas nr 1-13-8620, kus kordas mõttekäiku, mille kohaselt on KarS § 69 muutunud isikule soodsamaks. Kuna konkreetsel juhul ei olnud isik vabaduses sooritanud ühtegi ÜKT tundi, puudus siiski alus karistust vähendada.

Korduvalt on vangistuse ja ÜKT asendussuhte 1 : 1 tagasiulatuvat mõju kinnitanud ka **Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Kristel Vedro**. 8. jaanuari 2015. a määrustes

kriminaalasjades nr 1-14-5898 ja nr 1-14-2486 leidis ta, et kuna KarS § 69 lg 1 uue redaktsiooni kohaselt vastab ühele päevale vangistusele üks tund ÜKT-d, siis järelikult muudeti KarS § 69 isikule soodsamaks, sest varasema KarS § 69 lg 1 järgi vastas ühele päevale vangistusele kaks tundi ÜKT-d. Sellest tingituna vähendas ta esimesena mainitud kriminaalasjas isiku vangistust, teisel juhul ei olnud see võimalik, kuna isik ei olnud ühtegi tundi ÜKT-d sooritanud.

Sama seisukohta selgitas **kohtunik K. Vedro** ka 23. ning 26. jaanuari 2015. a lahendites kriminaalasjades nr 1-13-8641 ja 1-14-4593. Ka nende puhul tekkis olukord, kus esimesena mainitud kriminaalasjas sai karistust vähendada, teisel juhul aga mitte, kuna tunde ei olnud sooritatud.

Kohtunik K. Vedro jätkas sama mõttekäiku 2. märtsi 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-14-6960 ning otsustas eeltoodud põhjustel jälle isiku karistust lühendada. Viimati nimetatud lahend tühistati küll hiljem apellatsiooni menetluses, kuid üksnes tulenevalt asjaolust, et üks kuriteokoosseisudest, mille alusel isik oli süüdi mõistetud oli KarS revisjoni käigus ühtlasi dekriminaliseeritud.

Mõneti üllatuslikult jätkas **kohtunik K. Vedro** analoogset arutluskäiku ka 15. aprill 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-10633, kus ta samuti isiku karistust lühendas. Nimetatud lahend tehti seega ligi kuu aega peale Riigikohtu lahendeid nr 3-1-1-18-15 ja nr 3-1-1-19-15.

Ka Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Heli Väinaste on mitmel juhul vangide karistusaega lühendanud tulenevalt ÜKT uuest asendussuhtest. 2015. aasta 19. jaanuari otsuses kriminaalasjas nr 1-14-274, on selgitatud mh järgmist. KrMS § 432 lg 3⁴ sätestab, et kui peale kohtuotsuse jõustumist, mille täitmisel tekkinud küsimust täitmiskohtunik lahendab, lühendab uus seadus teo eest ettenähtud vangistust, vähendab täitmiskohtunik tulenevalt karistusseadustiku § 5 lõikest 2 vangistust uues seaduses samasuguse teo eest ettenähtud ülemmäärani. Kuni 1. jaanuarini 2015 kehtinud KarS § 69 lg 1 kohaselt vastas ühele päevale vangistusele kaks tundi ÜKT-d, kuid alates 1. jaanuarist 2015 jõustunud KarS § 69 lg 1 kohaselt vastab ühele päevale vangistusele üks tund ÜKT-d. Kuna isik oli vabaduses sooritanud talle määratud 600-st ÜKT tunnist 367, vabastas kohus isiku vangistusest.

Sama mõttekäiku jätkas **kohtunik H. Väinaste** ka 28. jaanuari 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-424. Kuna konkreetsel juhul isik ei olnud ÜKT tunde sooritanud, polnud võimalik vangistuse pikkust siiski vähendada. Külla aga lühendas ta isiku karistust neil kaalutlustel 30.

jaanuaril 2015 kriminaalasjas nr 1-14-1062, 4. veebruaril 2015 kriminaalasjas nr 1-13-5931 ja 11. märtsil 2015 kriminaalasjas nr 1-14-4148.

Seejuures on oluline märkida, et **kohtunik H. Väinaste** jätkas sama praktikat ka peale 16. märtsi 2015. Kahes 20. märtsi 2015. a määruses, mis mõlemad puudutasid kriminaalasja nr 1-14-5083 vähendati isikute vangistuse pikkust eelpool nimetatud põhjustel. Samuti 24. märtsi lahendis kriminaal asjas nr 1-14-4942. Ühtegi viidet Riigikohtu määrustele nr 3-1-1-18-15 ja nr 3-1-1-19-15 neis lahendites ei esinenud.

Korduvalt jaatas vangistuse ja ÜKT soodsama asendussuhte 1 : 1 tagasiulatuvat mõju ka **Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Anu Ammer**. 10. märtsi 2015. a määruses kriminaal asjas nr 1-13-10234 on märgitud küll üksnes seda, et kuna kriminaalhooldaja teatest nähtuvalt ei ole isik talle määratud ÜKT tundidest sooritanud mitte ühtegi tundi, puudub alus määratud üldkasuliku töö ümberarvutamiseks. Kuid kahes 13. märtsi 2015. a lahendis kriminaalasjades nr 1-14-1147 ja nr 1-14-6410 on vangistust lühendatud, põhjendades seda mh järgmiselt. 1. jaanuaril 2015 jõustunud KarS § 69 lg 1 kohaselt võib kohus kuni kaheaastast vangistust mõistes asendada selle ÜKT-ga ning ühele päevale vangistusele vastab üks tund ÜKT-d, seega tuleb isikule mõistetud karistus X päeva vangistust asendada X tunni üldkasuliku tööga.

Kohtunik A. Ammer jätkas sama praktikat ka peale 16. märtsi 2015. 15. aprilli 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-14-2762 vähendades eeltoodud argumentatsioonile tuginedes veel ühe isiku vangistust.

Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Tiit Kullerkupp leidis enda määrustes samuti, et vangistuse ja ÜKT asendussuhte peab soodsama seaduse tagasiulatuva mõju tõttu olema 1 : 1. 4. veebruari 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-14-7059 on selgitatud, et eelneva otsusega loeti isiku lõplikuks karistuseks X päeva vangistust, mis arvestatuna ÜKT tundideks KarS § 69 lg 1 alusel moodustas 2X tundi ÜKT-d, so 2 tundi 1 päeva eest. Arvestades KarS § 69 lg 1 muudatust, mille kohaselt ühele päevale vangistusele vastab üks tund ÜKT-d, teeb see X tundi ÜKT-d. Konkreetsel juhul see valem siiski tähtsust ei omanud, kuna isik vabanes karistusest täielikult. Nimelt oli kuritegu, mille sooritamise eest ta viimati süüdi mõisteti dekriminaliseeritud, mistõttu ei oleks pidanud kohtu hinnangul viimase liitkaristuse otsusega mõistma isikule vangistust. Kuna vangistus siiski mõisteti, lõppes isikul võimalus teha talle varasemate kuritegude eest määratud ÜKT tunde. Kuivõrd kohtumääruse tegemise hetkeks oli

möödunud ÜKT tegemise tähtaeg ning puudus võimalus selle tähtaja pikendamiseks, vabanes isik ühtlasi kohustusest vabaduses ÜKT-d teha.

Kohtunik T. Kullerkupp jätkas sama praktikat ka 16. veebruari 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-13-10961. Nimetatud lahendis selgitati samuti, et kuna 1. jaanuaril 2015 jõustunud karistusseadustiku § 69 lg 1 kohaselt vastab ühele päevale arestile või vangistusele üks tund ÜKT-d, tuleb varem mõistetud ja KarS § 69 alusel ÜKT-ga asendatud liitkaristus KarS-i uue redaktsiooni järgi ümber arvestada ja vangistust lühendada. Samast põhimõttest lähtudes vähendati isiku karistust ka 27. veebruari 2015. a määruses kriminaal asjas nr 1-14-4407.

Lisaks on ühe sarnase lahendi, mis päädis isiku vangistuse lühendamisega, teinud ka **Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Galina Jasnjuk**. Täpsemalt on 30. jaanuari 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-13-8105 selgitatud, et KarS § 69-t muudeti isikule soodsamaks, kuna varasema KarS § 69 lg 1 järgi vastas ühele päevale vangistusele kaks tundi ÜKT-d.

Ka **Tartu Maakohtu Jõgeva kohtumaja kohtunik Ülle Raag** on 27. jaanuari 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-13-5598 selgitatud, et KarS § 69 lg. 1 ja 6 uues redaktsioonis on muudetud vangistuse ja ÜKT tundide suhet, mis on aluseks vangistuse ümberarvestamisel ÜKT-ks ja vastupidi. 31. detsembrini 2014 kehtinud seaduses vastas ühele päevale vangistusele kaks tundi ÜKT-d. Muudatuse tulemusel võrdub üks päev vangistust ühe tunni ÜKT-ga. Seetõttu on konkreetsel juhul isiku vangistust lühendatud.

Tartu Ringkonnakohus koosseisus: Mati Kartau, Paavo Randma, Maarika Kuusk on kriminaalasjas nr 1-12-1557 2. veebruaril 2015. a tehtud määruse punktis nr 7 kinnitanud, et maakohus on põhjendatult arvestanud isiku poolt tehtud 61 ÜKT tundi KarS § 69 lg 1 muudatuse järgi ümber 61 vangistuse päevaks ning seetõttu vähendanud ka kantavat karistust.

Tänu asendussuhtest 1 : 1 tingitud ümberarvutuste võimaldamisele vabanesid/vabanevad need isikud, keda eelpool nimetatud 27 lahendit puudutavad keskmiselt kaks kuud ja kaks päeva varem vanglast. Samas, kui jätta kõrvale need isikud, kelle puhul ümberarvutused ei olnud võimalikud (st nad ei olnud kas ÜKT tunde sooritanud või tühistati karistus muul põhjusel), siis vabanevad vangid keskmiselt 2 kuud ja 19 päeva varem. Seejuures kõige rohkem 7 kuud ja 23 päeva varem ning kõige vähem 2 päeva varem.

3.1.2. ÜKT ümber arvestamata

Otsingu tulemusel leiti kokku 35 kohtuasja, kus vangla oli esitanud kohtule teate kinnipeetava karistuse vähendamise või vabastamise otsustamiseks ning kohus:

- 1) ei lühendanud isiku vangistust tulenevalt asjaolust, et isiku vangistuse täitmisele pööramisel oli lähtutud vangistuse ja sooritatud ÜKT tundide asendussuhtest 1 : 2, kuid uue soodsama seaduse kohaselt peab ÜKT tunde arvestama vangistuseks ümber asendussuhtega 1 : 1; või
- 2) ei möönnud, et vangistuse lühendamine oleks võimalik, kui isik oleks enne vangistuse täitmisele pööramist mõne ÜKT tunni sooritanud.

Viru Maakohtu Jõhvi kohtumaja kohtunik Loretta Pikma tegi mitmeid lahendeid, kus ei olnud asendussuhte muutusest tingitud vangistuse lühendamise võimalust kaalutud. 2. veebruari 2014. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-5464 oli isik küll ÜKT tunde sooritanud, kuid mingeid viiteid KarS § 69 muudatustele määruses ei esine. Samuti 3. veebruaril 2015. a tehtud määrustes seoses kriminaalasadega nr 1-14-10271 ja 1-14-9999, sarnaselt kahele 4. veebruaril 2015. a tehtud määrusele, mis olid mõlemad seotud kriminaalasadega nr 1-14-3687 ja 5. veebruari 2015. a lahendile kriminaalasjas nr 1-14-7657.

Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Astrid Asi lahendid ei sisaldanud samuti viiteid KarS § 69 muudatustele. 16. jaanuari 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-14-2885 ei oleks KarS § 69 muudatuste arvestamine tõsikäll võimalikuks osutunud, kuna isik ei olnud ÜKT tunde teinud, kuid 22. jaanuari 2015. a lahend kriminaalasjas nr 1-13-10010 puudutas isikut, kes oli ÜKT tunde sooritanud. Niisamuti 18. veebruari 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-12-7964. Ka peale 16. märtsi Riigikohtu otsust jätkas kohtunik sama praktikat, kriminaalkollegiumi seisukohtadele viitamata. 8. aprilli 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-08-14703 ja 9. aprilli 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-13-2377 ei ole viiteid KarS § 69 muudatustele.

Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Deniss Minzatov on samuti teinud mõned lahendid, kus uut asendussuhet ei mainita. Esimene neist on tehtud 27. jaanuaril 2015. a kriminaalasjas nr 1-14-2637 ning ülejäänud kaks 28. jaanuaril 2015. a kriminaalasadega nr 1-14-4817 ja nr 1-11-13260. Kõikide kaasuste puhul oli isik realselt ka ÜKT tunde sooritanud.

Lisaks on ühe sarnase lahendi teinud ka **Viru Maakohtu Jõhvi kohtumaja kohtunik Larissa Prokopenko** 14. jaanuaril 2015. a kriminaalasjas nr 1-13-6475. Otsuses on kontrollitud üksnes

seada, kas KarS eriosa paragrahvid, mille eest isik on süüdi mõistetud on muutunud, kuid KarS § 69 muudatusi ei mainita, kuigi isik oli ÜKT-d sooritanud.

Viru Maakohtu Jõhvi kohtumaja kohtunik Inna Kirsipuu on samuti teinud kolm määrust, kus KarS § 69 muudatuste tagasiulatava mõju küsimust ei käsitleta. Kaks neist on tehtud 14. jaanuaril 2015. a kriminaalasjades nr 1-12-6230 ja nr 1-14-7628. Konkreetsetel juhtumitel olid isikud ÜKT tunde vabaduses sooritanud.

Kohtunik I. Kirsipuu jätkas sama praktikat ka peale 16. märtsi ning oma 7. mai määruses nr 1-13-7892 viitas põhjalikult ka Riigikohtu lahendile nr 3-1-1-19-15, tõdedes, et enne 1. jaanuari 2015 mõistetud karistusele, mis on asendatud ÜKT-ga, ei ole KarS § 69 tagasiulatuvat mõju.

Huvitaval kombel tegi ka **Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Galina Jasnjuk** korduvalt selliseid lahendeid, milles ei olnud kaalutud KarS § 69 leebema versiooni tagasiulatuvat kohaldamist. Kui tema eelnevalt viidatud 30. jaanuari 2015. a määruses kriminaal asjas nr 1-13-8105 on selgitatud, et KarS § 69-t muudeti isikule soodsamaks, siis 16. jaanuari 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-5476, 20. jaanuari 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-12-11801 ning 30. jaanuari 2015. a määruses samuti kriminaalasjas nr 1-12-11801, ei ole KarS § 69 muudatusi mainitud. Kusjuures viimasel kahel juhul olid isikud ka reaalselt ÜKT tunde sooritanud.

Erineva lähenemise põhjuseks võib olla asjaolu, et 30. jaanuari määruses kriminaalasjas nr 1-13-8105 vabastas kohus isiku ühest temale eelnevalt mõistetud karistusest koosseisu dekriminaliseerimise tõttu ja moodustas uue liitkaristuse. Seda uut karistust määrates pöördutigi KarS § 69 revisjoni järgse redaktsiooni poole. Samas kui ülejäänud kolmel juhul on karistus jäetud muutmata.

Samas ei ole **kohtunik G. Jasnjuk** 2. veebruari 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-14-2312 kus liitkaristust on samuti muudetud, sellegi poolest viidatud KarS § 69 muudatustele, kuigi isik oli ÜKT tunde sooritanud.

Sama üllatav on ka **Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtuniku Anu Ammeri** lahend 23. veebruarist 2015. a kriminaalasjas nr 1-13-1662, kus kohtunik on kõrvale kaldunud nii oma eelnevast kui ka järgnevast praktikast ning pole pööranud tähelepanu asendussuhte

muudatusele hoolimata sellest, et isik oli ÜKT-d sooritanud. Väärrib ka märkimist, et liitkaristust ühelgi juhul ei muudetud.

Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Innokenti Menšikov on mõneti ootuspäratult teinud 5. veebruaril 2015. a lahendi kriminaalasjas nr 1-14-2205, kus on ÜKT uus asendussuhe tähelepanuta jäetud ning karistus tehtud ÜKT tundidest hoolimata muutmata jäetud. Nii enne kui ka pärast on sama kohtunik teinud lahendeid, kus varasemalt määratud ja sooritatud ÜKT tunnid on uue soodsama asendussuhte tõttu ümber arvestatud. Seejuures puudutab vaid üks varasem lahend olukorda, kus liitkaristust muudeti.

Ka **Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Tiit Kullerkupp** on oma praktikat muutnud, kuid seda peale 16. märtsi, tuginedes Riigikohtu seisukohtadele. 20. aprilli 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-13-7682 ei ole küll otseselt ühtegi Riigikohtu määrust mainitud, kuid on edasi andnud kriminaalkolleegiumi mõte, mille kohaselt ÜKT tunnid vastavalt KarS 1. jaanuaril 2015 jõustunud redaktsioonis sätestatud asendussuhtele 1 : 1 ei muutu, kuivõrd isiku suhtes tehtud kohtuotsus jõustus ja karistuse kandmata osa pöörati täitmisele enne 1. jaanuari 2015. Hilisemas, 10. septembri 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-14-9151 on siiski otseselt viidatud ka Riigikohtu lahendile nr 3-1-1-18-15.

Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Heli Väinaste on samuti peale 16. märtsi oma praktikat muutnud ning 18. mai 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-10210 viidanud ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi lahendile nr 3-1-1-18-15.

Tartu Maakohtu Jõgeva kohtumaja kohtunik Liivi Loide on 27. märtsi 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-10590 samuti hoidunud uue asendussuhte kohaldamisest viidates Riigikohtu lahendile nr 3-1-1-18-15.

Lisaks leidis mitmeid ringkonnakohtu lahendeid, kus ÜKT tunde uue asendussuhte järgi ümber ei arvatud. 10. veebruari 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-12-3390 jättis **Tartu Ringkonnakohus koosseisus: Paavo Randma, Aarne Sarjas, Maarika Kuusk**, maakohtu lahendi muutmata, märkides, et vaidlustatud kohtumääruses on maakohus õigesti asunud seisukohale, et alates 1. jaanuarist 2015 jõustunud KarS § 69 lg-d 1, 6 ei kuulu kohaldamisele tagasiulatuvalt nende isikute puhul, kelle osas on kohtulahend juba jõustunud. Ringkonnakohus leiab, et KarS § 5 lg 2 teise ja kolmanda lause puhul oli seadusandja tahe suunatud kahele asjaolule. Esmalt sellele, et karistusest saaksid vabastatud need isikud, kes kannavad karistust

teo eest, mis enam ei vasta mitte ühelegi KarS eriosa koosseisule. Teiseks aga sellele, et nende vangistust kandvate isikute karistused, kes kannavad karistust määras, mida alates 1. jaanuarist 2015 kehtima hakanud KarS redaktsioon enam mõista ei võimaldaks, saaksid vähendatud uues seaduses samasuguse teo eest ette nähtud karistuse ülemmäärani. Märkides seejuures, et asjaolu, et mõni maakohus on oma määruuses jõudnud vastupidisele arusaamale, ei muuda apellatsioonikohtu seisukohta ega too kaasa teistsuguse lahendi tegemist, kuivõrd alama astme kohtu positsioon õigusnormi tõlgendamisel ei ole apellatsioonikohtule siduv. Ka 12. veebruari 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-14-3024 jättis sama koosseis sarnastel põhjustel maakohtu määruse muutmata.

10. märtsi 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-08-13377 jättis **Tartu Ringkonnakohus koosseisus: Maarika Kuusk, Tiit Lõhmus, Mati Kartau** ka maakohtu määruse muutmata, märkides et põhirõhk karistuste ümbervaatomisel olukorras, kus süüdimõistetute tegu on endiselt karistatav, on tuvastamisel, kas isikule mõistetud karistus jääb ka käesoleval ajal tema teo eest karistust ette nägeva paragrahvi sanktsiooni ülemmäär piiridesse. Kui see nii on, siis süüdimõistetute karistuse ümbervaatomiseks alus puudub.

16. aprilli 2015. a määruuses kriminaalasjas nr 1-14-4858 jätkas **Tartu Ringkonnakohus koosseisus: Maarika Kuusk, Arne Sarjas, Mati Kartau**, sarnast praktikat, viidates mh ka Riigikohtu 16. märtsi lahendile nr 3-1-1-18-15.

15. mai 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-09-490 leidis **Tartu Ringkonnakohus koosseisus: Maarika Kuusk, Mati Kartau, Tiit Lõhmus** samuti, et maakohtu määrus tuleb jätta muutmata, viidates ka Riigikohtu lahendile nr 3-1-1-18-15. Sama koosseis on ka 11. juuni 2015. a määruuses kriminaalasjas nr 1-13-468 leidnud, et maakohus on toiminud õigesti, kui on lähtunud asendussuhtest 1 : 2, seekord Riigikohtu määrusele viitamata.

Niisamuti leidis 16. septembri 2015. a määruuses kriminaalasjas nr 1-14-10735 **Tallinna Ringkonnakohus koosseisus: Orvi Tali, Meelika Aava, Ivi Kesküla**, et maakohtu määrus tuleb jätta muutmata. Kolleegium ei viidanud siiski mitte Riigikohtu lahendile vaid tõi omad põhjendused. Ringkonnakohus selgitas, et KarS § 69 lg 7 esimene lause näeb ette, et kui süüdlane paneb ÜKT tegemise ajal toime uue kuriteo, mille eest teda karistatakse vangistusega, asendatakse talle mõistetud ÜKT tegemata osa sama paragrahvi lõikes 6 sätestatud vahekorras. Juhul kui asuda seisukohale, et alates 1. jaanuarist 2015 tuleb ÜKT vangistusega asendamisel võtta aluseks KarS § 69 lg 6 uue redaktsiooni teine lause ka siis, kui ÜKT on mõistetud enne 1.

jaanuari 2015 jõustunud kohtulahendiga, tekiks KarS § 69 lg 7 kohaldamisel vastuolu KarS § 5 lg-ga 3. Kuivõrd isik pani ÜKT tegemise ajal toime uue kuriteo, kohaldati tema suhtes KarS § 69 lg-t 7. Nimetatud sätte kohaselt on ÜKT vangistuseks arvestamise aluseks süüdlase poolt tegemata ÜKT tunnid. Iskul oli 16. oktoobri 2014 seisuga täitmata karistus 211 tundi üldkasulikku tööd. KarS § 69 lg 6 uue redaktsiooni teises lauses ette nähtud asendusmäära kohaldamine süüdimõistetule oleks seega ebasoodus, kuivõrd asendussuhte 1 : 1 kohaldamisel oleks täitmisele pööratud vangistuse pikkus kaks korda pikem vangistus kui selle asendussuhte puhul, millest lähtuvalt isiku vangistus ÜKT-ga asendati.

Tulenevalt asjaolust, et kohtud antud kaasuste puhul asendussuhte 1 : 1 kohaldamist võimalikuks ei pidanud, vabanesid/vabanevad need isikud, keda eelpool nimetatud 35 lahendit puudutavad keskmiselt kaks kuud ja 25 viis päeva hiljem vanglast. Samas, kui jätta kõrvale need isikud, kelle puhul ümberarvutused ei oleks olnud võimalikud (st nad ei olnud ÜKT tunde sooritanud), siis vabanevad vangid keskmiselt kolm kuud ja kuus päeva hiljem. Seejuures kõige rohkem 11 kuud ja 11 päeva hiljem ning kõige vähem neli päeva hiljem.

3. 2. Kriminaalhooldusalused, kes hoidsid ÜKT-st kõrvale

3.2.1. ÜKT ümber arvestatud

Otsingu tulemusel leiti kokku 16 kohtuasja, kus kriminaalhooldus oli esitanud erakorralise ettekande isikute ÜKT-ga asendatud vangistuse täitmisele pööramiseks ning kohus kas:

- 1) lühendas isiku vangistust tulenevalt asjaolust, et isiku vangistuse asendamisel ÜKT-ga oli lähtunud asendussuhtest 1 : 2, kuid uue soodsama seaduse kohaselt peab ÜKT tunde arvestama vangistuseks ümber asendussuhtega 1 : 1; või
- 2) möönis, et vangistuse lühendamine oleks võimalik, kui karistus oleks vaja täitmisele pöörata.

Kuigi **Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Astrid Asi** lahendid vangide karistuste ülevaatamisel ei sisaldanud kordagi viiteid KarS § 69 muudatustele, siis kriminaalhooldusaluste küsimust arutades oli uut asendussuhet arvestatud. 27. jaanuari 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-5103 on isiku vangistus täitmisele pööratud viitega, et alates 1. jaanuarist 2015 jõustunud KarS muudatuste kohaselt võrdub üks tund ÜKT-d ühe päeva vangistusega. Seega on iga tehtud ÜKT tunni kohta vangistust päeva võrra lühendatud. 18. veebruari 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-13-9770 on samuti isiku karistust täitmisele pöörates leitud, et õige asendussuhe on 1 : 1.

Ka Riigikohtu lahendite nr 3-1-1-18-15 ja nr 3-1-1-19-15 järgselt ei ole **kohtunik A. Asi** praktikat kohe muutunud. 18. märtsi 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-13-11580 ei ole küll karistust täitmisele pööratud, kuid on selgitatud, et arvestades 1. jaanuaril 2015 jõustunud KarS § 69 muudatusi, tuleks isikul karistuse täitmisele pööramise vältimiseks teostada kaks korda vähem ÜKT-d kui esialgne kohustus ette nägi.

19. märtsi 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-13-7989 on aga **kohtunik A. Asi** selgitanud, et uuest asendussuhtest tulenevalt ületab isiku poolt sooritatud tundide arv mõistetud vangistuse päevade arvu, mistõttu vangistust ei saa täitmisele pöörata. Kuivõrd antud juhul oli küsimuseks, kas isikule mõistetud vangistust on võimalik täitmisele pöörata, siis tulenevalt KarS § 5 lg-st 2 oli kohtu hinnangul tegu isikuga, kelle suhtes omab tagasiulatuvat jõudu seadus, mis välistab teo karistatavuse, karistamise vangistusega või lühendab vangistust. Kohus on selgitanud, et KarS § 69 muudatus ei lühenda küll otseselt vangistuse määra, küll aga vähendab vangistuse asemel mõistetavat asenduskaristuse mahtu. Kohtu hinnangul tuleb ka taolist süüdimõistetetu jaoks soodsat muudatust käsitleda vangistuse täitmisele pööramisel tagasiulatuvat jõudu omava

muudatusena. Juhul, kui süüdimõistetu on osa talle määratud ÜKT tundidest sooritanud, tuleb karistuse täitmisele pööramisel, lugeda üks tund sooritatud ÜKT-d võrdseks ühe päeva vangistusega.¹⁷⁴

Kohtunik A. Asi 23. aprilli 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-14-400 on vangistus küll täitmisele pööratud, kuid vangistuspäevade arvutamisel lähtunud põhimõttest, et üks tund ÜKT-d võrdub ühe päeva vangistusega.

Ka **Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Inna Kirsipuu** kes on järjekindlalt hoidunud uue asendussuhte rakendamisest vangide karistuste ülevaatamisel on kriminaalhooldusaluste puhul ikkagi asendussuhet 1 : 1 rakendanud. Kahes 7. jaanuari 2015. a määruuses kriminaalasjades nr 1-14-5359 ja nr 1-14-6371 on karistus täitmisele pööramata jäetud, kuna tunde on tehtud uue asendussuhte järgi piisavalt. Kohus on esimesel juhul selgitanud, et vastavalt 1. jaanuaril 2015 kehtima hakanud KarS redaktsioonile, vastab § 69 lg 1 alusel ühele päevale vangistusele üks tund ÜKT-d. Seega kui isikule on mõistetud X päeva vangistust, võrdub see X tunni ÜKT-ga. Konkreetset juhul oli süüdimõistetul erakorralise ettekande esitamise ajaks sooritatud rohkem kui X tundi ÜKT-d. Nii ei olnud kohtu hinnangul süüdimõistetu karistuse täitmisele pööramine võimalik, sest vastavalt KarS § 5 lg 2 on seadusel, mis välistab teo karistatavuse, karistamise vangistusega või lühendab vangistust, tagasiulatuv jõud ka isiku suhtes kellele jõustunud otsusega mõistetud vangistus pööratakse täitmisele. Samas leidis kohus, et KarS muudetud redaktsioon ei välista kriminaalhoolduse jätkamist ja isikule varasemalt määratud ÜKT tundide jätkuvat sooritamist. Seejuures pidas kohus võimalikuks edaspidiste rikkumiste vältimiseks ning hoolduskavas püstitatud eesmärkide elluviimiseks määrata isikule täiendav kohustus – läbida alkoholivastane võõrutusravi. Teisel juhul oli isikul siiski veel ka uue asendussuhte puhul kohustus mõned ÜKT tunnid sooritada, kuid neid oli sedavõrd vähe, et kohus pidas alkoholivastast võõrutusravi kohasemaks meetmeks kui vangistuse täitmisele pööramist.

Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Deniss Minzatov on samuti teinud vange puudutavates asjades mõned lahendid, kus uut asendussuhet ei mainita, kuid kriminaalhooldusaluste puhul uut asendussuhet ikkagi rakendanud. 11. märtsi 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-14-4318 on kirjas, et karistus tuleb täitmisele pöörata, kuid alates 1.

¹⁷⁴ Viidatud lahendist hoolimata on sama isik 19. jaanuaril 2016 kriminaalasjas nr 1-15-10581 uuesti süüdi mõistetud ning karistusele on liidetud ka varasem vangistus mille puhul ÜKT asendussuhteks on arvestatud ikkagi 1 : 2, mitte soodsam 1 : 1.

jaanuarist 2015 vastab ühele päevale vangistusele üks tund ÜKT-d. Isikule karistuse mõistmise otsuse tegemise ajal vastas ühele päevale vangistusele kas tundi ÜKT-d. Vastavalt KarS § 5 lg 2 tuleb kohaldada seda seaduse redaktsiooni, mis kergendab isiku karistust. Seega tuleb lugeda, et X päevale vangistusele vastab X tundi ÜKT-d.

Kohtunik **D. Minzatov** on oma arvamusele kindlaks jäänud veel isegi 29. oktoobri 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-14-1384, kus karistus on küll täitmisele pööratud, kuid lähtunud on asendussuhtest üks tund ÜKT-d võrdub ühe päeva vangistusega.

Ka **Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Innokenti Mensšikov** kes on vangide asjades kasutanud läbisegi nii asendussuhet 1 : 1 kui ka 1 : 2 on teinud kriminaalhooldusaluste puhul ühe lahendi, kus rakendatud on KarS § 69 uut versiooni. 22. jaanuari 2015. a määruks kriminaalasjas nr 1-14-7139 on selgitatud, et vangistuse täitmisele pööramisel arvestatakse karistusest kantuks süüdlase tehtud ÜKT, mille üks tund võrdub ühe päeva vangistusega. Kusjuures määruks on automaatselt jaganud algselt määratud ÜKT tunnid kahega, arvutuskäigul peatumata.

Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Galina Jasnjuk, kes on vangide kaasustes samuti kasutanud kord üht, kord teist asendussuhet on teinud määrusi, kus kriminaalhooldusaluste puhul on lähtunud asendussuhtes 1 : 1. 26. veebruari 2015. a lahendis kriminaalasjas nr 1-14-1392 on kirjas, et vangistus tuleb täitmisele pöörata, kuid 1. jaanuaril 2015 jõustusid KarS muudatused, sealhulgas KarS § 69 lg 1 muudatus. Alates 1. jaanuarist 2015 vastab ühele päevale vangistusele üks tund ÜKT-d. Kui isik on teinud X tundi ÜKT-d, võrdub see X päeva vangistusega. Isegi 20. aprilli 2015. a määruks kriminaalasjas nr 1-14-5436 karistust täitmisele pöörates on kohtunik jätkuvalt lähtunud samast arutluskäigust.

Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Anu Ammer, kes on ka rakendanud vangide puhul mõlemat asendussuhet on teinud ka kriminaalhooldusaluste osas otsuseid, kus asendussuhe on 1 : 1. 3. veebruari 2015. a määruks kriminaalasjas nr 1-08-6152 on öeldud, et prokurör taotles karistust täitmisele mitte pöörata, kuna alates 1. jaanuarist 2015 jõustusid KarS muudatused ja käesoleval ajal puudub alus selles kohtuasjas karistuse täitmisele pööramiseks, sest isiku asenduskaristus on juba kantud. Kohus nõustus prokuröri poolt väljendatuga ning oli seisukohal, et kriminaalhooldusametniku taotlus karistuse täitmisele pööramiseks ei ole põhjendatud ning puudub alus karistuse täitmisele pööramiseks, kuna isik on

asenduskaristuseks mõistetud X päevase vangistuse asendamiseks sooritanud X+ tundi ÜKT-d ning seega on tema karistus kantud.

Veel 15. aprilli 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-13-9506 on **kohtunik A. Ammer** väljendatud sama seisukohta, et puudub alus karistuse täitmisele pööramiseks. Kohus leidis, et isik oli temale X päeva vangistuse asenduskaristusena määratud 2X tunnist ÜKT-st sooritanud X+ tundi ÜKT-d, s.o enam kui uue seaduse järgi nõutud ja seega on tema karistus kantud. KarS § 69 lg 1 teise lause uus sõnastus on võrreldes sama sätte eelneva redaktsiooniga süüdistatavale soodsam, sest isik peab vangistuse asendamisel tegema iga vangistuspäeva eest tööd kaks korda vähem kui varem. Seetõttu tuleb KarS § 69 lg 1 teise lause uut sõnastust käsitada isiku olukorda muul viisil leevendava seadusena 1. jaanuarist 2015 kehtiva KarS § 5 lg 2 esimese lause mõttes. See tähendab, et KarS § 69 lg 1 teise lause uut redaktsiooni peab kohaldama ka nende isikute suhtes, kelle suhtes taotletakse varem mõistetud karistuse täitmisele pööramist.¹⁷⁵

Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Kristel Vedro, kes on järjekindlalt arvestanud uut asendussuhet 1 : 1 vangide kaasustes on seda teinud ka kriminaalhooldusosaluse puhul. 14. mai 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-2596 on sedastatud, et kohus peab karistuse täitmisele pööramisel arvestama KarS muudatustega, sealhulgas KarS § 69 lg 1 sätestatuga, mille kohaselt ühele päevale vangistusele vastab üks tund ÜKT-d, varasema kahe tunni ÜKT asemel, mistõttu on ennatlik pöörata isikule mõistetud ja ÜKT-ga asendatud karistust täitmisele. Kohtu hinnangul peab isik jätkama talle määratud ÜKT sooritamist, kuid KarS muudatustest tulenevalt kaks korda väiksemas mahus, kui esialgu määratud.

Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Tiit Kullerkupp, kes kuni 16. märtsi Riigikohtu lahenditeni lähtus vangide puhul asendussuhtest 1 : 1 on korra sama asendussuhet rakendanud ka kriminaalhooldusosaluse puhul. 20. veebruari 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-3195 on karistust täitmisele pöörates selgitatud, et arvestades KarS § 69 lg 1 alates 2015. a 1. jaanuarist kehtivat redaktsiooni vastab ühele päevale vangistusele üks tund ÜKT-d. Isik on teinud X tundi ÜKT-d ja on kandnud seega ära X päeva vangistust.

Nendel juhtudel (kokku üheksa), kui isiku karistus täitmisele pöörati, pöörati täitmisele keskmiselt 1 kuu ja 8 päeva võrra lühem vangistus. Sh kõige vähem 16 päeva ja kõige rohkem

¹⁷⁵ Isik, keda viidatud lahend puudutas mõisteti 13. novembril 2015. a kriminaalasjas nr 1-15-9511 uue kuriteo eest süüdi, talle mõisteti uus vangistus, mis jäeti tingimisi kohaldamata. Varasemalt tegemata ÜKT tunde karistusele ei liidetud.

kolm kuud ja kaheksa päeva. Neil juhtumitel (kokku seitse), kus vangistust täitmisele ei pööratud, pääsesid isikud kokku keskmiselt 308 ÜKT tunni sooritamisest, sh kõige rohkem 631 ja kõige vähem 61. Ühel juhul mil kohtunik oli leidnud, et vaja teha veel 325 tundi ÜKT-d, mitte 806 tundi nagu oleks võinud järeldada esialgsest kohtuotsusest, pöörati uue liitkaristuse määramisel siiski kõik tegemata ÜKT tunnid täitmisele lähtudes asendussuhtest 1 : 2.

3.2.2. ÜKT ümber arvestamata

Otsingu tulemusel leiti kokku 48 kohtumäärust, kus kriminaalhooldus oli esitanud erakorralise ettekande isikute ÜKT-ga asendatud vangistuse täitmisele pööramiseks ning kohus kas:

- 1) ei lühendanud isiku vangistust tulenevalt asjaolust, et uue soodsama seaduse kohaselt peab ÜKT tunde arvestama vangistuseks ümber asendussuhtega 1 : 1; või
- 2) ei möönnud, et vangistuse lühendamine oleks võimalik, kui karistus oleks vaja täitmisele pöörata

Käesoleval juhul leidis siiski vaid üks kohtulahend mis oli tehtud enne 16. märtsi 2015, mil Riigikohus tegi lahendid nr 3-1-1-18-15 ja nr 3-1-1-19-15. **Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja kohtunik Indrek Saar** on nimelt 16. veebruari määruses kriminaalasjas nr 1-14-1904 otsustanud küll karistuse täitmisele pööramata jätta, kuid kohtumääruse sõnastusest (viide, et neljandik tundidest on tehtud) võib järeldada, et kohtunik ei olnud pidanud vajalikuks tunde ümber arvestada (vastasel juhul oleks saanud öelda, et pool tundidest on tehtud). Kõik muud lahendid jäävad aga juba Riigikohtu määruste järgsesse aega.

Viru Maakohtu Jõhvi kohtumaja kohtunik Loretta Pikma tegi pärast 16. märtsi mitmeid lahendeid, kus lähtus asendussuhtest 1 : 2, mitte 1 : 1, kuid Riigikohtu seisukohtadele seejuures ei viidanud. Need lahendid olid: 9. juuli 2015. a määrus kriminaalasi nr 1-13-6863; 14. juuli 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-2922; 14. juuli 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-13-6587; 26. augusti 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-6973; 4. septembri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-11-10248; 1. oktoobri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-13-6150; 1. oktoobri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-2312; 15. oktoobri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-13-11490; 3. novembri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-5947; 10. novembri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-13-7804; 10. novembri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-9521; 17. novembri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-5696.

Viru Maakohtu Jõhvi kohtumaja kohtunik Larissa Prokopenko tegi samuti pärast 16. märtsi mitmeid lahendeid, kus lähtus kriminaalhooldusala puhul asendussuhtest 1 : 2. 29. aprilli 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-2183 Riigikohtu lahendeid küll ei mainita, kuid järgnevas määrustes on juba viidatud ka määrusele nr 3-1-1-18-15. Need lahendid olid: 12. juuni 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-3152; 22. juuni 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-7852; 21. augusti 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-8058; 9. oktoobri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-9952;

Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Astrid Asi on lähtunud asendussuhtest 1 : 2 14. mai 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-12-7103, viitamata Riigikohtu seisukohtadele ning 10. septembri 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-1156, viidates lahendile nr 3-1-1-18-15.

Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Galina Jasnjuk on lähtunud asendussuhtest 1 : 2 11. septembri 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-13-4575, viitamata Riigikohtu seisukohtadele.

Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Innokenti Menšikov on samuti hoidunud asendussuhte 1 : 1 rakendamisest 17. septembri 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-950, viidates kriminaalkolleegiumi lahendile nr 3-1-1-18-15.

Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Deniss Minzatov on 6. mai 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-5300 viidanud Riigikohtu lahendile nr 3-1-1-19-15. 6. jaanuari 2016. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-9014, lähtunud küll samadest seisukohtadest, kuid otsest viidet Riigikohtu praktikale ei ole toodud.

Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Heli Väinaste on Riigikohtu lahenditele viitamata lähtunud asendussuhtest 1 : 2 järgmistes lahendites: 4. mai 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-5083; 6. augusti 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-7049; 6. augusti 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-7312.

Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Anu Ammer pole samuti viidanud Riigikohtu praktikale, kuid rakendanud asendussuhet 1 : 1 järgmistes lahendites: 7. septembri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-7637 ja 7. oktoobri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-7153.

Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Kristel Vedro on samuti hoidunud asendussuhte 1 : 1 kohaldamisest 12. novembri 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-1156, viitamata Riigikohtu asjassepuutuvatele lahenditele.

Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Tiit Kullerkupp on 6. mai 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-13-5663 sama praktikat rakendades seevastu viidanud Riigikohtu määrusele nr 3-1-1-18-15.

Tartu Maakohtu Põlva kohtumaja kohtunik Lembit Käis on 2. juuni 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-12-10943 hoidunud samuti asendussuhtest 1 : 1, kuid pole Riigikohtu seisukohti maininud.

Tartu Maakohtu Jõgeva kohtumaja kohtunik Liivi Loide on 17. septembri määruses kriminaalasjas nr 1-14-2227 viidanud Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrusele nr 3-1-1-18-15.

Tartu Maakohtu Jõgeva kohtumaja kohtunik Raina Pärn on viidanud Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrusele nr 3-1-1-19-15 11. septembri 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-1667.

Pärnu Maakohtu Rapla kohtumaja kohtunik Indrek Saar on järjekindlalt lähtunud asendussuhtest 1 : 2 lahendites: 10. septembri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-1904; 21. septembri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-9163; 12. oktoobri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-14-5137; 27. oktoobri 2015. a määrus kriminaalasjas nr 1-13-7615, kuid ei ole Riigikohtu seisukohti kajastanud.

Harju Maakohus Tallinn Liivalaia kohtumaja kohtunik Tatjana Bogdanova on lähtunud samast praktikast 16. detsembri määruses kriminaalasjas nr 1-14-3772 ja 29. detsembri määruses kriminaalasjas nr 1-13-10789.

Tallinna Ringkonnakohus koosseisus: Ivi Kesküla, Urmas Reinola, Sten Lind on 14. septembri 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-4297 hoidunud asendussuhte 1 : 1 kohaldamisest, kuid ei ole maininud Riigikohtu sarnast seisukohta.

Tallinna Ringkonnakohus koosseisus: Andres Parmas, Meelika Aava, Orvi Tali on samuti 7. oktoobri 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-13-11376 lähtunud sellest, et kohaldada tuleb asendussuhet 1 : 2, kuid pole viidanud Riigikohtu lahenditele.

Tallinna Ringkonnakohus koosseisus: Andres Parmas, Meelika Aava, Ivi Kesküla on jätkanud sama praktikat 15. detsembri 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-13-11691.

Tallinna Ringkonnakohus koosseisus: Meelika Aava, Sten Lind ja Orvi Tali on 29. detsembri 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-9195 siiski viidanud ka Riigikohtu määrusele nr 3-1-1-18-15.

Tartu Ringkonnakohus koosseisus: Aarne Sarjas, Mati Kartau, Tiit Lõhmus on samuti 20. mai 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-400 viidanud Riigikohtu lahendile nr 3-1-1-18-15. 22. septembri 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-7689 on Riigikohtu lahendi viide küll puudu, kuid asendussuhe on jätkuvalt 1 : 2.

Tartu Ringkonnakohus koosseisus: Mati Kartau, Maarika Kuusk, Paavo Randma on 3. augusti 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-13-3961 rakendanud küll asendussuhet 1 : 2, kuid pole kohtu enda põhjendustes Riigikohtu praktikale viidanud. Kohtuvaidluse asjaoludega seoses Riigikohtu määrust nr 3-1-1-18-15 siiski mainitakse.

Tartu Ringkonnakohus koosseisus: Tiit Lõhmus, Aarne Sarjas, Paavo Randma on 18. augusti 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-14-4185 samuti lähtunud asendussuhetest 1: 2 kuid ei ole viidanud Riigikohtu seisukohtadele.

Tartu Ringkonnakohus koosseisus: Mati Kartau, Maarika Kuusk, Tiit Lõhmus on 29. septembri 2015. a määruses kriminaalasjas nr 1-12-11776 lähtunud samast praktikast.

Nendel juhtudel (kokku 31), kui isiku karistus täitmisele pöörati, pöörati täitmisele keskmiselt kahe kuu ja 22 päeva võrra pikem karistus. Kui aga jätta kõrvale need isikud, kes ei olnud üldse ÜKT tunde sooritanud, siis keskmiselt kolme kuu ja ühe päeva võrra pikem vangistus. Sh kõige vähem kolm päeva ja kõige rohkem üheksa kuud ja üheksa päeva. Neil juhtumitel (kokku 18), kus vangistust täitmisele ei pööratud, pidid isikud tegema kokku keskmiselt 296 tundi ÜKT-d enam, sh kõige rohkem 710 ja kõige vähem 27 tundi. Ning keskmiselt 378 tundi enam, kui juba tehtud tunde arvesse ei võeta.

3.3. Kriminaalhooldusalused, kes sooritasid uue kuriteo

3.3.1. ÜKT ümber arvestatud

Otsingu tulemusel leiti kokku kuus kohtuasja, kus isikule oli määratud ÜKT sooritamise ajal liitkaristus uue kuriteo eest ning kohus kas:

- 1) lühendas isiku vangistust tulenevalt asjaolust, et isiku vangistuse asendamisel ÜKT-ga oli lähtunud asendussuhtest 1 : 2, kuid uue soodsama seaduse kohaselt tuleb ÜKT tunde arvestada vangistuseks ümber asendussuhtega 1 : 1; või
- 2) möönis, et vangistuse lühendamine oleks võimalik, kui isik oleks ÜKT tunde sooritanud.

Viru Maakohtu Jõhvi kohtumaja kohtunik Inna Kirsipuu on 26. jaanuari 2015. a otsuses kriminaalasjas nr 1-14-10941 leidnud, et uue karistuse mõistmisel tuleb isikule 2013. aastal määratud ÜKT-st lugeda kantuks süüdlase tehtud X tundi, millele vastab X päeva vangistust.

Harju maakohtu kohtunik Märt Toming on 28. jaanuari 2015. a otsuses kriminaalasjas nr 1-14-9131 selgitanud järgmist. Arvestades asjaolu, et süüdistataval on kogu ÜKT tegemata ja vangistus tuleb täitmisele pöörata käesoleva otsusega, siis kohalduksid süüdistatava suhtes KarS § 5 lg 2 sätted ning süüdistatava suhtes tuleks kohaldada KarS § 69 lg 6 sätteid alates 1. jaanuarist 2015 kehtestatud redaktsioonis, mille kohaselt vastab ühele tunnile ÜKT-le üks päev vangistust, milline olukord raskendaks süüdistatava olukorda. Sellisel sättel ei oleks aga tagasiulatuvat jõudu KarS § 5 lg 3 kohaselt. Kuna kriminaaltoimikust nähtub, et süüdistataval on kõik ÜKT tunnid tegemata, tuleb kohtu hinnangul eelmise otsusega mõistetud vangistus, pöörata ÜKT tunde ümber arvestamata täitmisele täies ulatuses.

Viru Maakohtu Rakvere kohtumaja kohtunik Kristel Vedro pole 13. novembri 2015. a otsuses kriminaalasjas nr 1-15-9511 tegemata ÜKT tunde karistusele juurde liitnud, kuna varasemalt on sama kohtumaja kohtunik Anu Ammer 15. aprilli 2015 määruses kriminaalasjas nr 1-13-9506 lugenud isiku karistuse kantuks tulenevalt asendussuhtest 1 : 1, kuigi tegelikult oli isik sooritanud vaid veidi üle poole temale esialgselt määratud ÜKT tundidest. Uue liitkaristuse kohaselt jäeti vangistus tingimisi kohaldamata ja katseajaks allutati isik kriminaalhooldaja käitumiskontrollile. Juhul kui ümberarvutust poleks tehtud, oleks tulnud karistusele liita neli kuud ja neli päeva vangistust ning kogu vangistus ka realselt KarS § 69 lg-st 7 tulenevalt täitmisele pöörata.

Tallinna Ringkonnakohus koosseisus Ivi Kesküla, Sten Lind ja Orvi Tali, on 14. jaanuari 2015. a otsuses kriminaalasjas nr 1-14-8038 ÜKT sooritamise ajal toime pandud uue kuriteo eest liitkaristust mõistes kirjutanud nii. 1. jaanuaril 2015 jõustus KarS § 69 lg 6 uus redaktsioon, mille kohaselt muutus ÜKT tegemata osa vangistuse päevadeks arvutamise põhimõte ja seda süüdlasele karistust lühendavas suunas. KarS § 5 lg 2 sätestab muuhulgas, et seadusel, mis lühendab vangistust, on tagasiulatav jõud ka isiku suhtes, kellele jõustunud otsusega mõistetud vangistus pööratakse täitmisele. Antud juhul on isikule eelmise otsusega mõistetud ja asendatud vangistus pööratud täitmisele, ning kandmata karistus on üheks KarS § 65 lg 2 liidetavast. Eelmise, 2014. aasta kohtuotsusega, mõisteti kandmisele kuuluvaks karistuseks X päeva vangistust, mis asendati 2X tunni ÜKT-ga. Isik on eelnimetatud töö tundidest tehtud 332 tundi, mis kehtiva KarS § 69 lg 7 kohaselt võrdub 332 päevaga (mitte 166 päevaga). Seega jääb kandmata karistuse osaks X - 332 päeva vangistust.

Tallinna Ringkonnakohus koosseisus Pavel Gontšarov, Ivi Kesküla ja Orvi Tali selgitasid 16. märtsi 2015. a otsuses kriminaalasjas nr 1-14-10390 mh järgmist. 1. jaanuaril 2015 jõustunud KarS uue redaktsiooni § 69 lg 6 kohaselt vangistuse täitmisele pööramisel arvestatakse karistusest kantuks süüdlase tehtud ÜKT, mille üks tund võrdub ühe päeva vangistusega. KarS § 69 lg 7 kohaselt kui süüdlane paneb ÜKT tegemise ajal toime uue kuriteo, mille eest teda karistatakse vangistusega, asendatakse talle mõistetud ÜKT tegemata osa lõikes 6 sätestatud vahekorras. 2013. aasta otsusega on isikule määratud X päeva vangistust, mis asendati 2X tunni ÜKT-ga. Otsuse tegemise ajaks oli süüdistataval tegemata ÜKT tunde ulatuses, mida on vähem kui X. KarS § 5 lg 2 teise lause kohaselt seadusel, mis välistab teo karistatavuse, karistamise vangistusega või lühendab vangistust, on tagasiulatav jõud ka isiku suhtes, kellele jõusutnud otsusega mõistetud vangistus pööratakse täitmisele. Kuivõrd käesolevas kriminaalasjas aktualiseerub küsimus 2013. a otsusega mõistetud karistuse ära kandmata osa täitmisele pööramisest ning KarS § 65 lg 2 liitkaristuse moodustamisest, siis omab KarS § 69 lg 6,7 sätestatu süüdistatava suhtes tagasiulatavat jõudu ning 2013. a otsusega mõistetud ning ÜKT tundidega asendatud vangistus kuulub ümberarvutamisele. Nimetatud seisukohta toetab ka Riigikohtu lahend kriminaalasjas nr 3-1-1-12-15, milles Riigikohus on selgitanud, et KarS § 69 lg 1 teise lause uut redaktsiooni peab kohaldama ka nende isikute suhtes, kes panid kuriteo toime enne 1. jaanuari 2015, kuid keda ei ole enne seda kuupäeva jõustunud kohtuotsusega karistatud. Süüdistatava poolt tehtud X+ tundi ÜKT-d võrdub seega alates 1. jaanuarist 2015 X+ päeva vangistusega. Kohtukollegium nõustub kaitsja apellatsioonis toodud seisukohaga, et 2013. a kohtuotsusega mõistetud karistus on seega

täidetud ning maakohtu otsus liitkaristuse moodustamise osas kuulub tühistamisele, kuna liidetavat osa ei ole.

Tallinna Ringkonnakohtus koosseisus Orvi Tali, Ivi Kesküla ja Urmas Reinola selgitas 18. mai 2015. a otsuses kriminaalasjas nr 1-15-286 järgmist. Eelmise, 2014. aasta kohtuotsusega, mõisteti isikule kandmisele kuuluvaks karistuseks X päeva vangistust, mis asendati 2X tunni ÜKT-ga. Isikul on eelnimetatud töö tundidest tehtud 168 tundi, mis kehtiva KarS § 69 lg 7 kohaselt võrdub 168 päeva vangistusega. Seega on KarS § 65 lg 2 ettenähtud kandmata karistuse osaks käeoleval ajal X - 168 päeva vangistust.

Lõpptulemusena pöörati täitmisele keskmiselt kaks kuud ja 21 päeva võrra lühem karistus. Sh kõige vähem seitse päeva ja kõige rohkem viis kuud ja 16 päeva lühem. Kui jätta kõrvale see isik, kes ei olnud ÜKT sooritanud, oli keskmine kolm kuud ja seitse päeva.

3.3.2. ÜKT ümber arvestamata

Otsingu tulemusel leiti kokku viis kohtuasja, kus isikule määrati ÜKT sooritamise ajal liitkaristus uue kuriteo eest ning kohus ei lühendanud isiku vangistust tulenevalt uuest asendussuhtest 1 : 1.

Harju Maakohus Tallinn Liivalaia kohtumaja kohtunik Liina Pohlak ei maini 14. jaanuari 2015. a otsuses kriminaalasjas nr 1-14-10735 liitkaristuse mõistmisel, et KarS § 69 regulatsioon on muutunud leebemaks ning ei kaalu selle kohaldamist liitkaristuse mõistmisel, kuigi isik oli ÜKT tunde sooritanud.

Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Galina Jasnjuk ei ole 19. jaanuari 2015. a otsuses kriminaalasjas nr 1-15-10581 samuti maininud uut võimalikku asendussuhet 1 : 1. Isikule oli 2014. aasta otsusega määratud X päeva vangistust, mis oli asendatud 2X tunni ÜKT-ga. Kuigi isik oli teinud ära X+ tundi ÜKT-d, ei loetud karistust kantuks, vaid leiti, et tegemata ÜKT tundide osas tuleb vangistus täitmisele pöörata.

Pärnu Maakohtu Paide kohtumaja kohtunik Indrek Nummert on 30. märtsi 2015. a otsuses kriminaalasjas nr 1-15-74 viidanud Riigikohtu lahendile nr 3-1-1-18-15 ning tõdenud, et isik, kelle vangistus asendati ÜKT-ga enne 1. jaanuari 2015 jõustunud kohtulahendiga, peab ÜKT täies mahus ära tegema. Tal ei ole õigust nõuda 2015. a alguseks tegemata töötundide arvu

vähendamist põhjusel, et 1. jaanuaril 2015 jõustunud KarS § 69 lg 1 redaktsiooni kohaselt vastab ühele vangistuspäevale varasema kahe tunni asemel üks tund ÜKT-d. Selline järeldus tuleneb KarS § 5 lg-st 2, mille kohaselt on pärast süüteo toimepanemist jõustunud karistusseadusel juba süüdimõistetud isiku suhtes tagasiulatuv jõud üksnes juhul, kui see seadus välistab teo karistatavuse, karistamise vangistusega või lühendab vangistust. KarS § 69 lg 1 uues redaktsioonis ette nähtud asendusmäära muudatus ei ole käsitatav ühegi KarS § 5 lg 2 teises lauses nimetatud juhtumina.

Harju Maakohus Liivalaia Kohtumaja kohtunik Aime Ivanson on 25. märtsi 2015. a otsuses kriminaalasjas nr 1-15-2418 viidanud Riigikohtu lahendile nr 3-1-1-18-15 ning lähtunud samuti asendussuhtest 1 : 2.

Viru Maakohtu Narva kohtumaja kohtunik Astrid Asi on 15. jaanuari 2016. a otsuses kriminaalasjas nr 1-15-8994 lähtunud põhimõttest, et kui varasema, 2013. a otsusega on isikule määratud X päeva vangistust, mis on asendatud 2X tunni ÜKT-ga, tuleb karistuse liitmisel arvesse võtta kõik varasemalt määratud tunnid.

Keskmiselt mõisteti asendussuhte 1 : 2 rakendamise tõttu kahe kuu ja 13 päeva võrra pikem vangistus, sh kõige rohkem viis kuud ja neli päeva ning kõige vähem 17 päeva pikem.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Kohtulahendite analüüs annab selget tunnistust sellest, et küsimusele KarS § 69 tagasiulatava mõju kohta on keeruline vastata – erinevad kohtunikud on eri sihtrühmade puhul leidnud sellele üsna erinevaid lahendusi. Arvestades asjaolu, kui erinevaid käsitlusi *lex mitior* printsiibist sisaldavad nii erinevad rahvusvahelised konventsioonid kui ka teiste riikide õigus, pole selline lõpptulemus siiski üllatav.

Üldjoontes võib esimese- ja teise astme kohtute praktika pinnalt järeldada seda, et kuni Riigikohtu 16. märtsi 2015. a määrusteni nr 3-1-1-18-15 ja nr 3-1-1-19-15 jaatasid kohtud konsensuslikult KarS § 69 tagasiulatuvat mõju ÜKT täitmisest kõrvale hoidvate kriminaalhooldusaluste puhul nende karistuse täitmisele pööramise küsimuses. Kümnest lahendist, mis oli tehtud enne nimetatud kuupäeva, üheksa puhul olid kohtud leidnud, et karistuse täitmisele pööramisel tuleb lähtuda uuest ÜKT ja vangistuse asendussuhtest 1 : 1. Kuigi ühe lahendi puhul sarnast viidet ei esinenud, polnud seal esitatud ka vastupidist seisukohta – kuna kõnealuse määrusega isiku karistust täitmisele ei pööratud võib pidada tõenäoliseks, et kohtunik ei olnud seda küsimust tegelikult põhjalikult läbi mõelnud. Mitmed kohtunikud jätkasid sama praktikat seejuures ka mõnda aega peale Riigikohtu seisukohtade avalikustamist. Kokkuvõttes tähendas see seda, et olukorras, kus isiku karistus täitmisele pöörati, pidid nad veetma tänu asendussuhte 1 : 1 kohaldamisele vanglas keskmiselt üks kuud ja kaheksa päeva vähem aega, sh kõige rohkem kolm kuud ja kaheksa päeva. Samas nende, peale 16. märtsi 2015 tehtud lahendite puhul, kus lähtuti siiski asendussuhtest 1 : 2 pöörati täitmisele keskmiselt kahe kuu ja 22 päeva võrra pikem karistus, sh kõige rohkem üheksa kuud ja üheksa päeva pikem.

Teisalt on selgelt näha, et vangide karistuste ülevaatamisel puudus kohtunike seas enne 16. märtsi 2015 sarnane üksmeel. 46-st määrusest, mis olid tehtud enne nimetatud kuupäeva, oli 22 puhul lähtutud uuest asendussuhtest 1 : 1 ja 24 puhul vanast asendussuhtest 1 : 2. Samas väärib märkimist, et seal, kus aluseks oli võetud uus asendussuhe, oli selle rakendamist põhjendatud, mis viitab kohtuniku teadlikule valikule. Teisalt vana asendussuhte kasuks otsustamisel ei olnud KarS § 69 uue redaktsiooni kohaldamist isegi kaalutud, mis jätab üles kahtluse, et kohtunik ei olnud vangi karistust üle vaadates sellise lahenduse peale üldse tulnud. Seda enam, et 24-st sellisest lahendist 14 olid tehtud kohtunike poolt, kes ÜKT täitmisest kõrvale hoidvate kriminaalhooldusaluste puhul lähtusid samal ajal juba uuest asendussuhtest 1 : 1.

Kui vaadata seda, millist mõju omasid kõik need lahendid, mis enne või pärast 16. märtsi 2015 uut KarS § 69 redaktsiooni vangide puhul rakendasid, siis tuleb tõdeda, et tänu asendussuhtest 1 : 1 tingitud ümberarvutuste võimaldamisele vabanesid/vabanevad isikud, keda need lahendid puudutasid keskmiselt kaks kuud ja kaks päeva varem vanglast. Seejuures kõige rohkem 7 kuud ja 23 päeva varem. Samas kui nende lahendite puhul, kus jäeti uus asendussuhe kohaldamata, pidid isikud viibima vanglas keskmiselt kaks kuud ja 25 viis päeva kauem. Seejuures kõige rohkem 11 kuud ja 11 päeva kauem.

Lahendeid, mis puudutasid isikutele ÜKT sooritamise ajal toime pandud kuritegude eest uute liitkaristuste mõistmist oli sedavõrd vähe, et nende pinnalt ei saa eraldivõttes põhjalikke järeldusi teha. Kuid sellest hoolimata on võimalik tõdeda, et tendents oli ka nende puhul samasugune nagu vangistuse ülevaatamisel. Kuuest enne 16. märtsi 2015 tehtud otsusest kohaldati kolme puhul asendussuhte 1 : 1 ja kolme puhul 1 : 2. Kusjuures asendussuhte 1 : 1 puhul pöörati täitmisele keskmiselt kaks kuud ja 21 päeva võrra lühem karistus. Sh kõige rohkem viis kuud ja 16 päeva lühem karistus. Ning asendussuhte 1 : 2 puhul keskmiselt kahe kuu ja 13 päeva võrra pikem vangistus, sh kõige rohkem viis kuud ja neli päeva pikem.

Mis puutub kohtute poolt toodud põhjendustesse asendussuhte 1 : 1 või 1 : 2 valikul, siis võib üldjoontes öelda järgmist. Maakohtud on põhjendanud asendussuhte 1 : 1 kasutamist viidates peaaesjalikult seaduse tekstile, peatumata põhjalikumalt küsimusel, miks nad on (erinevalt Riigikohtu kriminaalkolleegiumist) tõlgendanud KarS sätteid viisil, mis võimaldab omistada KarS §-le 69 tagasiulatava mõju juba jõustunud kohtulahendite puhul. Üldistatult võib maakohtute arutluskäigu kokku võtta järgnevalt:

- Varasema KarS § 69 järgi vastas ühele päevale vangistusele kaks tundi ÜKT-d, uue seaduse järgi aga kõigest üks tund ÜKT-d, järelikult muudeti KarS § 69 isikule soodsamaks.
- KarS muudatuste kohaselt võrdub üks tund ÜKT-d ühe päeva vangistusega, seega on iga tehtud ÜKT tunni kohta vangistust päeva võrra lühendatud.
- KarS § 5 lg 2 sätestab, et seadusel, mis lühendab vangistust, on tagasiulatav jõud ka isiku suhtes, kes kannab temale jõustunud otsusega mõistetud vangistust või kellele jõustunud otsusega mõistetud vangistus pööratakse täitmisele. Sellisel juhul vähendatakse karistust uues seaduses samasuguse teo eest ette nähtud karistuse ülemmäärani.
- Kui KarS § 69 lg 7 kohaselt tuleks süüdistatava suhtes kohaldada KarS § 69 lg 6 sätteid alates 1. jaanuarist 2015 kehtestatud redaktsioonis, mille kohaselt vastab ühele tunnile

ÜKT-le üks päev vangistust. Kuna selline olukord raskendaks süüdistatava olukorda, poleks sellisel sättel tagasiulatuvat jõudu KarS § 5 lg 3 kohaselt.

Ringkonnakohtus on selgitanud asendussuhte 1 : 1 eelistamise vajalikkust eelkõige seoses uue liitkaristuse mõistmisega kriminaalhooldusalustele, kuid suuremalt jaolt on argumendid maakohtute arutluskäiguga sarnased.

- 1. jaanuaril 2015 jõustus KarS § 69 lg 6 uus redaktsioon, mille kohaselt muutus ÜKT tegemata osa vangistuse päevadeks arvutamise põhimõte ja seda süüdlasele karistust lühendavas suunas.
- KarS § 5 lg 2 sätestab muuhulgas, et seadusel, mis lühendab vangistust, on tagasiulatuv jõud ka isiku suhtes, kellele jõustunud otsusega mõistetud vangistus pööratakse täitmisele.
- Seega kui isikul on eelnevalt määratud ÜKT tundidest tehtud X tundi, võrdub see kehtiva KarS § 69 lg 7 kohaselt X päeva vangistusega.
- Nimetatud seisukohta toetab ka Riigikohtu lahend nr 3-1-1-12-15, milles Riigikohtus on selgitanud, et KarS § 69 lg 1 teise lause uut redaktsiooni peab kohaldama ka nende isikute suhtes, kes panid kuriteo toime enne 1. jaanuari 2015, kuid keda ei ole enne seda kuupäeva jõustunud kohtuotsusega karistatud.

Viimase punkti juurde tuleb siiski selgituseks öelda, et Riigikohtu lahend nr 3-1-1-12-15 puudutas olukorda, kus isiku suhtes ei olnud jõustunud veel ükski kohtuotsus, mis puudutas vangistuse ÜKT-ga asendamist. Samas kui ringkonnakohtusse jõudnud kaasus oli seotud isikuga, kelle suhtes oli üks selline otsus juba jõustunud (asendussuhtega 1 : 2) ning küsimus oli üksnes selles, et ÜKT tegemise ajal toime pandud uue kuriteo kohta tehtud otsus ei olnud 2015. aastaks veel jõustunud.

Mis puutub aga maakohtute selgitusse asendussuhte 1 : 2 rakendamisel, siis tuleb tõdeda, et enne 16. märtsi 2015 ei kajasta mitte ükski määrus või otsus ühtegi põhjendust, miks on hoidutud uue asendussuhte kohaldamisest. Peale 16. märtsi on maakohtud kolmandikus lahendites põhjendanud asendussuhte 1 : 2 rakendamist viitega Riigikohtu määrustele nr 3-1-1-18-15 või nr 3-1-1-19-15. Muid põhjendusi ei esine ka peale 16. märtsi tehtud lahendites.

Ringkonnakohtud on asendussuhte 1 : 2 rakendamise vajalikkust põhjendanud peale 16. märtsi 2015 ligi kolmandikel juhtudest samuti viitega Riigikohtu seisukohtadele lahendites nr 3-1-1-18-15 või nr 3-1-1-19-15, kuid kajastanud muudes lahendites lisaks mõnevõrra põhjalikumalt

ka enda seisukohti kõnealuses küsimuses. Ringkonnakohtu argumendid võib lühidalt kokku võtta järgmiselt:

- KarS § 5 lg 2 teise ja kolmanda lause puhul oli seadusandja tahe suunatud kahele asjaolule. Esmalt sellele, et karistusest saaksid vabastatud need isikud, kes kannavad karistust teo eest, mis enam ei vasta mitte ühelegi KarS eriosa koosseisule. Teiseks aga sellele, et nende vangistust kandvate isikute karistused, kes kannavad karistust määras, mida alates 1. jaanuarist 2015 kehtima hakanud KarS redaktsioon enam mõista ei võimaldaks, saaksid vähendatud uues seaduses samasuguse teo eest ette nähtud karistuse ülemmääran.
- KarS § 69 lg 7 esimene lause näeb ette, et kui süüdlane paneb ÜKT tegemise ajal toime uue kuriteo, mille eest teda karistatakse vangistusega, asendatakse talle mõistetud ÜKT tegemata osa sama paragrahvi lõikes 6 sätestatud vahekorras. Juhul kui asuda seisukohale, et alates 1. jaanuarist 2015 tuleb ÜKT vangistusega asendamisel võtta aluseks KarS § 69 lg 6 uue redaktsiooni teine lause ka siis, kui ÜKT on mõistetud enne 1. jaanuari 2015 jõustunud kohtulahendiga, tekiks KarS § 69 lg 7 kohaldamisel vastuolu KarS § 5 lg-ga 3. KarS § 69 lg 6 uue redaktsiooni teises lauses ette nähtud asendusmäära kohaldamine süüdimõistetule oleks ebasoodus, kuivõrd asendussuhte 1 : 1 kohaldamisel oleks täitmisele pööratud vangistuse pikkus kaks korda pikem kui selle asendussuhte puhul, millest lähtuvalt isiku vangistus ÜKT-ga asendati.

Kuigi ringkonnakohtud on osad sellised lahendid teinud juba enne 16. märtsi 2015, on sisuliselt jõutud samadele järeldustele nagu Riigikohtu kriminaalkollegium lahendites nr 3-1-1-18-15 ja nr 3-1-1-19-15. Kollegiumi seisukohad võib lühidalt kokku võtta järgnevalt:

- Vangistuse asendamisel ÜKT-ga muutub vangistuspäevade ja töötundide asendussuhte kohtuotsustuse osaks. Seetõttu peab kohus samast asendussuhtest lähtuma ka hiljem, mh vangistuse täitmisele pööramisel. Pärast ÜKT mõistmise kohta tehtud kohtulahendi jõustumist kehtestatud uut ja isikule soodsamat asendussuhet saaks kohus isiku suhtes kohaldada vaid siis, kui seadus näeks ette, et sellisel muudatusel on tagasiulatuv jõud ka nende isikute suhtes, keda on jõustunud otsusega karistatud. Kehtivas õiguses see aga nii ei ole.
- KarS § 5 lg-st 2, mille kohaselt on pärast süüteo toimepanemist jõustunud karistusseadusel juba süüdimõistetud isiku suhtes tagasiulatuv jõud üksnes juhul, kui see seadus välistab teo karistatavuse, karistamise vangistusega või lühendab vangistust. KarS § 69 lg 1 uues redaktsioonis ette nähtud asendusmäära muudatus ei ole käsitatav ühegi KarS § 5 lg 2 teises lauses nimetatud juhtumina.

- Olukord, kus süüdlane hoiab üldkasulikust tööst kõrvale, ei järgi kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi, ei saa tuua kaasa tema soodsamat kohtlemist võrreldes nende ÜKT-d tegevate isikutega, kes täidavad oma kohustusi nõuetekohaselt. Vastasel korral tekiks näiteks situatsioon, kus isik, kes on vähemalt poole talle enne 2015. aastat mõistetud ÜKT tundidest ära teinud, vabaneks ülejäänud töökohustusest tänu sellele, et ta hoiab ÜKT-st kõrvale, rikub kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi. See ei ole KarS § 69 lg 6 teises lauses tehtud muudatuse mõte.
- KarS § 69 lg 7 esimese lause alusel kindlaksmääratav vangistus võiks osutada pikemaks kui isikule algul mõistetud vangistus, mis ÜKT-ga asendati. Seda seetõttu, et osutatud sätte kohaldamisel vastaks isiku poolt tegemata ÜKT osale kaks korda pikem vangistus kui selle asendussuhte puhul, millest lähtuvalt on tema vangistus ÜKT-ga asendatud.

Kõrvutades eelpool viidatud asendussuhte 1 : 2 eelistamise põhjendusi seaduseelnõu seletuskirjas toodud selgitustega, võib siiski täheldada mõningasi vastuolusid. Eelnõu seletuskirjast nähtub tõesti, et seadusandja ei soovi uue KarS redaktsiooni tagasiulatuvat kohaldamist kõigile isikutele, kes on kunagi selliste rikkumiste eest süüdi mõistetud, mis muudatustega kehtetuks tunnistatakse või mille eest ette nähtud karistust kergendatakse, sest see annaks esiteks väära signaali, justkui suhtuks riik toimepandud süüteoosse seda õigustavalt, teiseks takistaks õiguskaitseorganite efektiivse toimimist, sest muudatused on sisult keerulisemad kui pelgalt sätte kehtetuks tunnistamine, mistõttu eeldaks täielik tagasiulatuva mõju ükshaaval kõigi puudutatud kohtuasjade ja mõistetud karistuste ülevaatamist. Seetõttu:

- Piiritleti muudatuste tagasiulatuva mõju üksnes nende isikutega, kellele on mõistetud vanglakaristus. Seletuskirja kohaselt on selge, et isiku vabaduse piiramine vangistusega on sedavõrd intensiivne põhiõiguste riive, et seaduse tagasiulatuva kohaldamine neile isikutele on põhjendatud. Erinevalt nt rahalisest karistusest või rahatrahvist ning isegi arestist, mille pikkus on maksimaalselt 30 päeva.
- Nende isikute karistusi, kes on vangistusest tingimisi vabastatud ei vaadata jooksvalt üle, küll aga tehakse seda nt katseaja tingimuste rikkumisel ning nende isikute vangistust ei saa üldjuhul täitmisele pöörata.

Lisaks on seletuskirjas selgitatud, et ÜKT tundide ja vangistuse suhe 1 : 2 kehtestati ilma vastava analüüsita. Peale vajaliku analüüsi läbiviimist leiti, et asendussuhe 1 : 1 annaks paremaid tulemusi.

Ei ole küll põhjust kahelda Riigikohtu kriminaalkolleegiumi järelduses, et vangistuse asendamisel ÜKT-ga muutub vangistuspäevade ja töötundide asendussuhe kohtuotsustuse

osaks. Samas muutub igasugune mõistetud karistus kohtuotsuse osaks ning seaduse seletuskirjast selgub, et neis olukordades, kus kaalul on reaalne vangistus, on seadusandja selgelt soovinud, et juba jõustunud kohtulahendid (sh nende kõik osad) üle vaadataks. Pole põhjust arvata, et seadusandja ei ole erandina soovinud ÜKT tundide uue asendussuhte arvesse võtmist, kuna nende arvutuste tegemine on oluliselt vähem ajamahukas töö, kui nt selliste faktide välja selgitamine nagu, kui palju maksis see asi, mille varguse eest isik on süüdi mõistetud. Sh ei teki ÜKT asendussuhte muudatusega seoses ka ohtu, et riik toimepandud süüteoosse õigustavalt suhtuks, kuna määratud vangistuspäevade arv ei muutu. Muutub üksnes see mitu tundi ÜKT-d peab tegema nõ ühe vangistuspäeva lunastamiseks. Selles küsimuses on seadusandja oma varasemat eksimust parandades leidnud, et õiglase lahendus on asendussuhe 1 : 1.

Riigikohus on sellest hoolimata leidnud, et KarS § 69 tehtud muudatuses ei ole käsitletavad ühegi KarS § 5 lg-st 2 toodud juhtumina, st need ei välista teo karistatavust, karistamist vangistusega ning ei lühenda vangistust. Samas näitas reaalsete kaasuste pinnalt teostatud kohtulahendite analüüs väga selgelt, et asendussuhte 1 : 1 rakendamine toob tegelikult kaasa vangistuse lühenemise ja asendussuhe 1 : 2 tagajärjel jääb vangistus pikemaks. Seejuures oli vangistus asendussuhte 1 : 1 puhul keskmiselt kaks kuud lühem (sh ühe kaasuse puhul seitse kuud ja 23 päeva). Samas asendussuhte 1 : 2 puhul pidid isikud veetma vanglas realselt keskmiselt kaks kuud ja 20 päeva kauem aega (sh ühe kaasuse puhul 11 kuud ja 11 päeva kauem). Ilmselt oleks keeruline selgitada inimesele, kes vana asendussuhte tõttu ligi aasta aega kauem vanglas peab veetma, et teisel isikul, kes asendussuhte 1 : 1 tõttu ligi kaheksa kuud varem vanglast vabanes, vangistus seadusemuudatustest tulenevalt ei lühenenud.

Paraku ei ole Riigikohus täpsemalt selgitanud, miks ei ole olukord, kus uus asendussuhe reaalsuses vangistust lühendab, vangistuse lühenemine KarS § 5 lg-st 2 mõttes. (Vaid üksnes isiku olukorda muul viisil leevendav olukord, nagu märgitud otsuses nr 3-1-1-17-15.) Argument, mille kohaselt ei tohiks olukord, kus süüdlane ei täida talle pandud kohustusi, tuua kaasa tema soodsamat kohtlemist võrreldes isikutega, kes täidavad oma kohustusi nõuetekohaselt, ei näi olevat seadusandja tahtega kooskõlas. Vastupidi, seletuskirjas on selgelt öeldud, et nende isikute karistusi, kes on vangistusest tingimisi vabastatud ei vaadata üle mitte jooksvalt, vaid nt katseaja tingimuste rikkumisel, tõdedes et just oma kohustuste mitte täitmine võib seada isiku soodsamasse olukorda.

Mis puutub aga KarS § 69 lg 7 kohaldamisega seotud argumenti, siis ka sellele võib vastukaaluks tuua kaks erinevat mõttekäiku. Esiteks, isegi kui jaatada ebasoodsama olukorra tekkimist, välistab KarS § 5 lg 3 juba eos sellise uue seaduse sätte kohaldamise, mis mistahes viisil halvendab isiku olukorda. Järelikult kui asendussuhe 1 : 1 mõne konkreetse isiku puhul olukorda halvendab, saab raskusteta pöörduda asendussuhte 1 : 2 juurde tagasi.

Teisalt ei pruugi KarS § 69 lg 7 kohaldamine kedagi üldse ebasoodsamasse olukorda seada. KarS § 69 lg 7 sätestab küll, et kui süüdlane paneb ÜKT tegemise ajal toime uue kuriteo, mille eest teda karistatakse vangistusega, asendatakse talle mõistetud üldkasuliku töö tegemata osa § 69 lõikes 6 sätestatud vahekorras – st vastavalt vahekorras 1 : 2 või 1 : 1. Selleks aga, et teada saada, kui suur on tegemata osa, tuleb esmalt välja selgitada kaks asjaolu: kui palju tunde isik tegema pidi ja kui palju ta on realselt teinud. Loogiliselt saab järeldusotsus olla õige üksnes juhul, kui selle eeldused on samuti korrektsed.

Selleks, et välja selgitada, palju tunde isik ÜKT-d tegema pidi, tuleb aga mh teha kindlaks, ega mõnda tema kuritegudest ei ole dekriminaliseeritud, karistust lühendatud vms. Näiteks olukorras kus isikule on määratud kaks aastat vangistust ja see on asendatud 1440 ÜKT tunniga, kuid uues seaduses on sellise kuriteo maksimaalne karistus üks aasta, ei saa kuidagi asuda seisukohale, et isik peab tegema 1440 tundi ÜKT-d. Karistusseadustiku muudatuse järgselt saab tema karistus olla kõigest üks aasta, mitte kaks aastat. Lahendades edasi küsimust, kumma KarS redaktsiooni poole tuleks pöörduda otsustamisel, mitu ÜKT tundi aastasele vangistusele vastab, oleks ilmselt asjakohatu pöörduda taas vana seaduse poole olukorras, kus ka uus asendussuhe isiku vangistuse pikkust lühendab. Seega tuleks lähtuda taaskord uue seaduse sõnastusest ja öelda, et ühele aastale vangistusele vastab 360 tundi ÜKT-d. Edasi saab 360-st tunnist lahutada tehtud tundide arvu ning üldkasuliku töö tegemata osa probleemidata § 69 lõikes 6 sätestatud vahekorras täitmisele pöörata. Kui jaatada sellise lahenduse õigsust olukorras, kus mh on langetatud ka kuriteo eest ettenähtud karistumäära, puuduvad ilmselt veenvad argumendid selle kohaldamata jätmiseks olukorras, kus ainus muutuja on ÜKT ja vangistuse asendussuhe.

Eeltoodust tulenevalt võib pidada kaheldavaks seisukohta, mille kohaselt seadusandja ei ole soovinud seda, et igasugusel regulatsioonil, mis lühendab vangistust, oleks tagasiulatuv mõju kõigi nende isikute suhtes kes kannavad neile jõustunud otsusega mõistetud vangistust või kellele jõustunud otsusega mõistetud vangistus pööratakse täitmisele

Samas on just seadusandja tahe selles küsimuses määrava tähtsusega. Riigikohtu üldkogu on varasemalt rõhutanud, et seadusandja on ainus, kes tohib langetada põhiõiguste realiseerimise seisukohalt olulisi otsuseid. Teisisõnu teatud intensiivsusega põhiõiguste piiranguid saab kehtestada üksnes formaalses mõttes seadusega. Seetõttu on üldkogu leidnud, et materiaalõiguslikult on võimalik jätta süüdimõistetute suhtes kohaldatav karistus pärast kohtuotsuse jõustumist kehtima hakanud leebema seadusega vastavusse viimata üksnes siis, kui seaduses on selleks ette nähtud õiguslik alus. Juhtudel, mil seadusandja ei ole PS § 12 lg 1 lausest 1 ja § 23 lg 2 lausest 2 tulenevate põhiõiguste piiramise alust ette näinud, on süüdimõistetul, kelle karistust ei ole veel täide viidud, õigus sellele, et tema karistus viidaks kooskõlla pärast kohtuotsuse jõustumist kehtima hakanud kergema seadusega.¹⁷⁶

Hoolimata sellest, et rahvusvahelistest konventsioonidest ei tulene Eestile kohustust jaatada leebema karistusseadus tagasiulatuvat mõju kõigi nende isikute puhul, kelle kohtuotsused on juba jõustunud, kuid karistused pole veel lõpuni kantud, on see siiski kohustus, mille riik on ise PS § 23 lg 2 teise lause kohaselt endale võtnud. Kuigi seda kohustust on võimalik seadusega piirata peavad sellised piirangud arvestama alati ka PS § 12 lg 1 esimese lausega, mis eeldab nii seaduste võrdset kohaldamist kui ka võrdseid seadusi.

Esimese- ja teise astme kohtute analüüs näitas paraku ilmekalt, kui võrd erinevalt on kohtunikud mõistnud KarS § 5 lg 2 teist lauset. Ning kui ebaühtlaselt on sellest tulenevalt KarS § 69 uut redaktsiooni tagasiulatuvalt kohaldatud. Kuigi Riigikohus andis 16. märtsil 2015 lõpuks kohtunikele seaduse ühetaoliseks kohaldamiseks vajalikud suunised, ei jõudnud kohtunikud üleöö nendega tutvuda ning oma praktikasse üle võtta. Ja nii tuleb paratamatult tõdeda, et konkreetsel juhul ei kohaldatud seadust inimeste suhtes pikka aega kaugeltki mitte võrdselt.

Küsimus sellest, kas KarS § 5 lg 2 teine lause kohtleb tegelikult võrdselt kõiki neid inimesi, kelle vangistuse pikkus sõltub uue ja leebema seaduse kohaldatavusest, on seevastu avatud diskussioonile. Ei saa välistada, et seadusandja on tegelikult soovinud seda, et kõiki isikuid, kelle vangistuse pikkust alates 1. jaanuarist kehtiv KarS redaktsioon mõjutab, ka realsuses leebemast seadusest osaks saaksid. Kuid võimalikuks tuleb pidada ka Riigikohtu seisukohta, mille kohaselt konkreetselt KarS § 69 muudatustest tulenev mõju peaks osaks saama üksnes neile, kelle vangistus asendati ÜKT-ga alles 1. jaanuaril 2015 või hiljem.

¹⁷⁶ RKÜKo 3-4-1-19-07 p 25

Kui lähtuda R. Alexy käsitlusest, tuleks selline võrdsuse kontroll läbi viia kaheastmelisena. Esimesel astmel tuleks võrdluspaarid kõige kitsama ühise soomõiste alla subsumeerida ja nende ebavõrdset kohtlemist kirjeldada. Teisel astmel, aga diferentseerimise põhiseaduspärasust kontrollida.

Selliseks võimalikuks soomõisteks võiks seaduse sõnastusele ning Riigikohtu praktikale tuginedes lugeda: „isikud, kes kannavad nendele jõustunud otsusega mõistetud vangistust või kellele jõustunud otsusega mõistetud vangistus pööratakse täitmisele ning kelle vangistust uus seadus lühendab“. Nende ebavõrdset kohtlemist võiks tulenevalt Riigikohtu seisukohtadest kirjeldada järgmiselt: „juhul kui uus seadus näeb ette vangistuse tähtaja lühenemise konkreetse kuriteo eest, saab isiku vangistust lühendada, juhul kui uus seadus näeb ette soodsama ÜKT ja vangistuse asendussuhte, ei saa isiku vangistust lühendada.“

Sellise erineva kohtlemise proportsionaalsuse põhimõttele vastavust tuleks kontrollida hinnates abinõu sobivust, vajalikkust ja mõõdukust. KarS eelnõu seletuskirja kohaselt hoidutakse uue redaktsiooni tagasiulatuvat kohaldamist kõigile isikutele eelkõige selleks, et mitte anda signaali, justkui suhtuks riik toimepandud süüteo seda õigustavalt, ning selleks, et tagada õiguskaitseorganite efektiivset toimimist. Raske on asuda seisukohale, eeltoodud ebavõrdne kohtlemine oleks nende eesmärkide saavutamiseks sobiv. Pigem võiks just mõne konkreetse kuriteokoosseisu karistumäära langetamine anda signaali, et teo taunitavus on langenud. Ning ka õiguskaitseorganite efektiivse toimimise seisukohast poleks nende võrdlusgruppide puhul suurt vahet, kas karistust vähendatakse eriosas ettenähtud maksimumini või tehakse lihtne arvutustehe, mis seondub sooritatud ÜKT tundide arvuga. Erinevus võiks tõsiküll olla sihtrühma mahus, kuna muudatus puudutaks sisuliselt kõiki isikuid, kelle vangistus on ÜKT-ga asendatud enne 1. jaanuari 2015¹⁷⁷. Samas, mida suurem on sihtrühm, seda suurem on järelkult ka nende isikute hulk kelle vabadusõigust riivatakse. On küsitav, kas õiguskaitseorganite töömahu vähendamise eesmärk on olulisem kui nende isikute õigus vabadusele.

Mis puutub vajalikkuse kriteeriumi, siis siinkohal tuleb tõdeda, et õiguskaitseorganite (st eelkõige kohtu) efektiivse toimimise seisukohast võib tõesti olla tegu ainsa võimaliku meetodiga. Samas oleks selliste isikute karistuste ülevaatamine (st sisuliselt ühe arvutustehte

¹⁷⁷ Arvestades asjaolu, et keskmine üldkasulik tööga asendatav vanglakaristus on kuue kuu pikkune ja aastas suunatakse vangla asemel üldkasulikule tööle ligi paartuhat inimest, võib sihtrühma suuruseks olla potentsiaalselt ligi tuhat inimest.

tegemine) kohtute poolt riigi kui terviku ning isiku seisukohast kordades vähem koormav kui mitme kuu pikkuse vangistuse täideviimine või sadade ÜKT tundide üle järelevalve korraldamine. Ka tuleb tõdeda, et isiku karistatavuse kontrollimine mõne konkreetse paragrahvi muudatuse järgselt (sh faktiliste asjaolude üle kontrollimine) on kohtu seisukohast märksa aeganõudvam kui lihtsa arvutustehte tegemine. Kuna vangistuses viibimine riivab isiku põhiõigusi oluliselt, samas kui konkreetselt asendussuhte kontrollimisega kaasnev lisatöökoormus ei ole kohtule suur ning riigi kui terviku seisukohast hoitakse ressursi pigem kokku, ei saa võrdsuspõhiõiguse riivet soovitatavate eesmärkide suhtes lugeda mõõdukaks.

KOKKUVÕTE

Küsimus leebema karistusseaduse tagasiulatuvast mõjust ei ole kergete killast. Euroopa Inimõiguste Kohus on küll viidanud rahvusvahelisele konsensusele, mille kohaselt on *lex mitior* printsiip muutunud karistusõiguse aluspõhimõtteks. Ometigi puudub üksmeel selles osas, milline on selle alusprintsipi ulatus. Kui osad rahvusvahelise õiguse allikad ja riikide sisesed seadused lähtuvad põhimõttest, et tagasiulatuvat mõju saab kohaldada üksnes kohtuotsuse jõustumiseni, siis leidub ka seisukohti mille kohaselt võib mõju ulatuda kõigi veel kandmata karistusteni.

Kuigi vangistus on kaasaegses ühiskonnas aktsepteeritud viis kurjategijate karistamiseks ning õiguskuulekale käitumisele suunamiseks, on tegu siiski äärmusliku abinõuga (*ultima ratio*). Mistõttu tuleks selle poole pöörduda üksnes siis, kui kõik muud sobilikud vahendid on ennast ammendanud. Olukorras, kus seadusandja on vangistuse pikkust oma eelnevat viga parandades tagantjärele muutnud, on küsitav, kas algselt ette nähtud pikema vangistuse kohaldamine on ikka kõige õigem lahendus.

Karistusõiguse revisjoni käigus muudeti mitmeid paragrahve, tänu millele muutus kord juba süüdi mõistetud isikute vangistus lühemaks või tühistati sootuks. Üks sellistest sätetest, mis isikute vangistuse pikkust mõjutas oli ka KarS § 69. Kuigi nimetatud paragrahviga ei määrata kindlaks seda, kui pikka vangistust isik oma kuriteo ees väärrib, paneb see paika ühe vangistuspäeva hinna üldkasuliku töö tundides. ÜKT tundide ja vangistuspäevade asendussuhtest sõltub aga otseselt see, kui pika perioodi peab isik vangistuses veetma, kui tema ÜKT ebaõnnestub ja karistus täitmisele pööratakse.

Näiteks olukorras, kus isikule on mõistetud aastane vangistus ning ta on reaalsuses sooritanud 120 tundi üldkasulikku tööd, on isiku karistuse täitmisele pööramisel suur vahe, kas ta peab nende tundide arvelt viibima vangistuses kaks või neli kuud lühema perioodi – st, kas tema vabadust piiratakse kokku 10 või kaheksa kuud?

Kui võtta aluseks üksnes Eesti Vabariigi põhiseaduse § 23 lõike 2 teine lause ning seda sätet puudutavad Riigikohtu seisukohad, siis on õige vastus sellele küsimusele vaieldamatult kaheksa kuud. Teisisõnu – alates 1. jaanuarist 2015 kehtima hakanud karistusseadustiku § 69 peaks kindlasti omama tagasiulatuvat jõudu ka nende isikute suhtes, kelle vangistus on üldkasuliku tööga asendatud enne 1. jaanuari 2015 jõustunud kohtuotsusega.

Kuid ainult põhiseaduse sätete silmas pidamisest selle küsimuse lahendamiseks ei piisa. Nimelt on seadusandjal õigus põhiseaduse § 23 lõike 2 teise lause mõjuala kitsendada. Mh otsustada nt seda, et nende isikute puhul, kelle vangistuse pikkus lüheneb tulenevalt üldkasuliku töö ja vangistuse asendussuhte muudatusest, uus leebem seadus ei kohaldu. St otsustada, et õige vastus on eelpool toodud näite puhul ikkagi 10 kuud.

Riigikohus on nimetatud küsimust arutades asunud seisukohale, et karistusseadustiku § 5 lõike 2 teise lausega on seadusandja justnimelt sellised kitsendused sisse viinud, mistõttu 1. jaanuarist 2015 kehtima hakanud karistusseadustiku § 69 ei oma tagasiulatuvat mõju isikute suhtes:

- kelle karistus pöörati üldkasulikust tööst kõrvalehoidmise või uue kuriteo sooritamise tõttu täitmisele enne 1. jaanuaril 2015, kuid kes ei olnud 1. jaanuariks 2015 seda karistust veel lõpuni kandnud;
- kelle vangistus asendati üldkasuliku tööga enne 1. jaanuari 2015 jõustunud kohtuotsusega ning kes hoidsid üldkasulikust tööst kõrvale ja kelle vangistuse täitmisele pööramine tuli otsustada 1. jaanuaril 2015 või hiljem;
- kelle vangistus asendati üldkasuliku tööga enne 1. jaanuari 2015 jõustunud kohtuotsusega ning kes panid üldkasuliku töö sooritamise ajal toime uue kuriteo ja kellele tuli uus karistus määrata 1. jaanuaril 2015 või hiljem.

Kas selline tõlgendus tõesti seadusandja taatele vastab ei ole üheselt selge. Seaduse teksti ning seletuskirja lugedes jääb paratamatult õhku küsimus, kas seadusloojad on üldse selle praktikas esile kerkiva probleemi läbi mõelnud ja mingi seisukoha kujundanud. Näiteks muidu põhjalik seaduseelnõu seletuskiri ei pühenda ühtegi sõna karistusseadustiku § 69 tulenevate muudatuste võimalikule tagasiulatuvale mõjule.

Selgusetus sellises olulises küsimuses on äärmiselt kahetsusväärne kahel põhjusel. Esiteks, kui seadusandja pidas siiski karistusseadustiku § 5 lõike 2 teise lausega silmas ka neid isikuid, kelle vangistus vähenes karistusseadustiku § 69 muutmise tõttu, minetas ta reaalsuses võimaluse oma tahet kehtestada. Teisalt, kui seadusandja ei pidanud karistusseadustiku § 5 lõike 2 teise lausega silmas neid isikuid, kelle vangistus vähenes karistusseadustiku § 69 muutmise tõttu, tekkis praktikas siiski olukord, kus paljud kohtunikud mõistsid seadust viisil, mis oli seadusandja tegeliku tahtega vastuolus.

Mõistagi on seaduste erinev tõlgendamine kohati paratamatu ning osad küsimused tulebki jätta kohtupraktika kujundada. Samas olukorras, kus väga lühikese ajaperioodi jooksul tuleb lahendada paljude inimeste põhiõigusi olulisel määral riivavaid küsimusi, võiks siiski tekkida õigustatud ootus, et seadusandja formuleeriks oma nägemuse algusest peale mõnevõrra selgemalt. Seda enam, et varasema kohtupraktika kohaselt ongi kogu otsustuspädevus vastavas küsimuses asetatud seadusandja õlule.

Käesoleval juhul pidi siiski Riigikohus olema see, kellel tuli astuda samme selleks, et seadust praktikas ühetaolisemalt kohaldama asutaks. Teisisõnu pidi Riigikohus taaskord asuma karistusseaduse tagasiulatuva jõu küsimuses seadusandja tegemata jätmiste tasandaja rolli. Samas oli Riigikohus ise seadnud 2007. aastal endale selles küsimuses ette olulised piirid. Nimelt leidis üldkogu siis, et seadusandja on ainus, kes tohib öelda, kellele PS § 23 lõike 2 teisest lausest tulenevad õigused ei laiene. Nii saigi kriminaalkolleegium käesoleval juhul piirduda üksnes põhjendustega, miks on asutud seisukohale, et seadusandja ei ole KarS § 69 tagasiulatuvat mõju ette näinud.

Kuigi kriminaalkolleegiumi toodud põhjendused ei pruugi olla igakülgselt veenvad, lahendati nende abil vähemalt varasemalt valitsenud kahetsusväärne ebaselgus. Riigikohtu seisukohad kõrvaldasid nimelt suuremalt jaolt olukorra, kus osad kohtunikud jaatasid uue KarS § 69 redaktsiooni tagasiulatuvat mõju järjekindlalt igasuguste kaasuste puhul, osad kohtunikud ainult osade kaasuste puhul ning mõned kohtunikud isegi ei kaalunud selle kohaldamist tagasiulatuvalt. See tähendas reaalsuses paraku seda, et isiku vangistuse pikkus sõltus peaaesjalikult sellest, millise kohtuniku lauale tema kaasus jõudis. Selline praktika polnud kuidagi kooskõlas PS § 12 lõike 1 esimese lausega, mis nõuab seaduste võrdset kohaldamist.

Võrdsuspõhiõiguse tagamiseks ei piisa siiski üksnes seaduste võrdset kohaldamisest. Nimelt nõuab PS § 12 lõike 1 esimene lause ka isikuid võrdselt kohtlevat seadusloomet. Seega ei ole seadusandja päris vaba otsustama, kellele PS § 23 lõike 2 teisest lausest tulenevad õigused laienevad ja kellele mitte. Nii kui seadusandja piirab seda õigust ühele isikute grupile, tuleb samad piirangud ette näha ka teisele võrdväärsele isikute grupile – ning vastupidi. Mh tuleb kohelda võrdselt kõiki neid isikuid, kes kannavad nendele jõustunud otsusega mõistetud vangistust või kelle jõustunud otsusega mõistetud vangistus pööratakse täitmisele ning kelle vangistust uus seadus lühendab.

Võrdsusprintsiiibi seisukohast ei saa sellest tulenevalt pidada põhiseadusega kooskõlas olevaks praktikas tekkinud olukorda, kus alates 1. jaanuarist 2015 kehtima hakanud karistusseadustiku § 69 ei oma isikute suhtes tagasiulatuvat jõudu, samas kui 1. jaanuarist 2015 kehtima hakanud karistusseadustiku sätteid, mis lühendavad teatud kuriteoliigi eest ette nähtud vangistust, omavad tagasiulatuvat jõudu. Kaheldav on nii sellise abinõu sobivus kui ka vajalikkus, kuid igal juhul ei ole eesmärke arvestades tegu mõõduka lahendusega.

Kuigi käesolev magistritöö heitis valgust mitmetele probleemidele seoses KarS § 69 karistusõiguse revisjoni järgse redaktsiooni tagasiulatuva jõuga, ei saa seda küsimuste ringi sugugi ammendavaks lugeda. Seda nii seoses vangistuse ja üldkasuliku töö asendussuhtega, kui ka *lex mitior* printsiibiga laiemalt. Konkreetselt ÜKT-ga seoses võiks eraldi uurimisobjektina mainida nt süvaintervjuude läbiviimist konkreetsete kohtunikega, kes uue KarS § 69 tagasiulatuvat mõju kas eitasid või jaatasid. Eelkõige aitaks see kõrvaldada kahtlused, et enne 16. märtsi tehtud otsuste puhul ei olnud osad kohtunikud eelkõige kinnipeetavate kaasusi üle vaadates selle peale tulnud, et ÜKT tunde võiks arvutada uue asendussuhte 1 : 1 järgi. Või siis vastupidi seda hüpoteesi kinnitada.

Tulenevalt asjaolust, et *lex mitior* printsiipi puudutavaid käsitlusi leidub nii inglise kui ka eesti keelses erialakirjanduses üsna vähe, vajab teema kindlasti veel edasist käsitlemist.

RETROACTIVE APPLICATION OF A MORE LENIENT PENAL CODE BASED ON COMMUNITY SERVICE APPLIED AS A SUBSTITUTE FOR IMPRISONMENT

SUMMARY

The aim of the present Master's thesis was to find out in which circumstances could a more lenient criminal law be applied retroactively. With that determine the essence of *lex mitior* principle, from the viewpoint of international as well as Estonian law. And also study another norm closely linked to *lex mitior* – the equality principle.

The incentive for this particular research stemmed from a broad revision of the Estonian criminal law, which came to its conclusion in 2014. The new and modernized Penal Code was finally enforced on the 1st of January 2015. Many of the Penal Code paragraphs had been changed and as a result of those changes the penalties foreseen for a number of crimes decreased and several offences were decriminalized.

One of the clauses that underwent a significant change was § 69 of the Penal Code. The new and improved provision states that one day of imprisonment corresponds to one hour of community service. In the older version of that particular paragraph, the conversion rate used to be two hours of community service for every day of imprisonment. Therefore, in a situation where a person has been sentenced for one year of imprisonment, it would correspond to either 360 or 720 hours of community service. However, in the cases where the person had been convicted prior to January 1st of 2015 but failed to complete all of the community service hours, the question would arise weather to apply the old or the new law. Let us say a person had completed a grand total of 360 hours of community service. According to the new law, his/her one-year prison sentence would be served, but the old law would have the person serve an additional six months in prison.

At the same time the Constitution of the Republic of Estonia states that if, subsequent to the commission of the offence, the law makes provision for a lighter penalty, the lighter penalty applies (§ 23 section 2). And the new Penal Code states that an Act, which shortens imprisonment, shall have retroactive effect on a person who is serving a sentence of imprisonment imposed on him or her by a judgment which has entered into force or with respect to whom the imprisonment imposed by a judgment which has entered into force is enforced. In

such case the punishment is reduced to the maximum punishment prescribed for a similar act in the new Act (§ 5 section 2).

In order to determine how the judges had put those principles into practice, 137 rulings of courts of either the first or second instance were analysed. The analysis was divided in to three larger sections, which were each separated in to two subsections:

1. Prisoners who had failed to serve their community service (Code of Criminal Procedure § 431 section 3)

1.1. The new substitution ratio 1 : 1 is applied

1.2. The old substitution ratio 1 : 2 is applied

2. People under probation who had failed to serve their community service (Criminal Code § 69 section 6)

2.1. The new substitution ratio 1 : 1 is applied

2.2. The old substitution ratio 1 : 2 is applied

3. People under probation who had committed new crimes (Criminal Code § 69 section 7).

3.1. The new substitution ratio 1 : 1 is applied

3.2. The old substitution ratio 1 : 2 is applied

In all the cases, the people had been conclusively convicted prior to January 1st of 2015.

The results of the study showed that rulings concerning people in section 1. were divided in half between subsections 1.1. and 1.2. before March 16th 2015 when the Supreme Court set forth some important guidelines. After March 16th 2015 most of the rulings fell under category 1.2. Rulings named under section 2. fell almost unanimously under subsection 2.1. before March 16th 2015 and under subsection 2.2. after that date. The results of section 3. mimicked the results of section 1.

Overall, it was evident that in the case of subsections 1.1., 2.1. and 3.1. the final term of imprisonment was on average two months shorter. And in the case of subsections 1.2., 2.2. and 3.2. the imprisonment was on average two months and 20 days longer.

Nevertheless, on March 16th 2015 the Supreme Court ruled that in cases where the people had been convicted prior to January 1st of 2015, the correct conversion rate is 1 : 2. In other words significantly limiting the retroactive effect of the more lenient § 69 of the Criminal Code.

The Supreme Court rulings were instrumental in assuring that all the courts would eventually implement the law in a similar manner. And therefore greatly beneficial. However, some questions regarding the courts interpretations of the wish of the lawmaker remained questionable.

Yet matters regarding the equality principle appeared to be much more problematic. There was no doubt that the courts had not implemented the law in a similar manner in all cases. In addition, what was even more unfortunate, the law itself was not treating similar people similarly.

LÜHENDID

EIK – Euroopa Inimõiguste Kohus

EK – Euroopa Kohus

ÜROIK – Ühendatud Rahvaste Organisatsiooni Inimõiguste Komitee

RKÜK – Riigikohtu üldkogu

RKPJK – Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium

RKKK – Riigikohtu kriminaalkolleegium

TLR – Tallinna Ringkonnakohus

TRR – Tartu Ringkonnakohus

HMK – Harju Maakohus

TMK – Tartu Maakohus

PMK – Pärnu Maakohus

VMK – Viru Maakohus

MK – maakohus

RK – ringkonnakohus

Otsust tähistab kohut märkiva lühendi juures väiketäht „o“ ning määrust „m“.¹⁷⁸

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

KarS – karistusseadustik

KarSRakS – karistusseadustiku rakendamise seadus

KrK – kriminaalkoodeks

KrMS – kriminaalmenetluse seadustik

ÜKT – üldkasulik töö

¹⁷⁸ Arvutivõrgus: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uldtuntud_ja_tundmatu_emakeel.pdf

KASUTATUD KIRJANDUS

1. A. Ahven. Üldkasuliku töö tulemuslikkuse parandamise võimalustest. Kriminaalpoliitika analüüs, nr 10, Tallinn: 2012.
2. C. Albertyn, J. Kentridge. Introducing the Right to Equality in the Interim Constitution. *South African Journal on Human Rights*, vol 10, nr 2, lk 149–178, 1994.
3. R. Alexy. *The Argument from Injustice. A Reply to Legal Positivism*. Oxford University Press, 2010.
4. R. Alexy. *A Theory of Constitutional Rights*, Oxford University Press, 2010.
5. R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. *Juridica eriväljaanne* 2001.
6. C. Andrițoi. The Equality Principle Requirements. *Challenges of the Knowledge Society*, vol 3, lk 450–460, 2013.
7. C. Barnard, B. Hepple. Substantive Equality. *The Cambridge Law Journal*, vol 59, nr 3, lk 562–585, 2000.
8. T. Baumbach. The Notion of Criminal Penalty and the Lex Mitior Principle in the Scoppola v. Italy Case. *Nordic Journal of International Law*, vol 80 nr 2, lk 125–142, 2011.
9. R. Beddard. The rights of the “criminal” under Article 7 ECHR. *European Law Review*, Supplement (Human Rights Survey), 1996.
10. M. Bell. Equality and the European Union Constitution. *Industrial Law Journal*, vol 33 nr 3, lk 242–260, 2004.
11. M. Bohlander. Retrospective reductions in the severity of substantive criminal law – The lex mitior principle and the impact of Scoppola v Italy No. 2. *Criminal Law Review* vol 8, lk 627–641, 2011.
12. S. G. Calabresi. On Liberty, Equality, and the Constitution: A Review of Richard A. Epstein’s *The Classical Liberal Constitution*. *New York University Journal of Law and Liberty*, vol 8 nr 3 lk 839–960, 2014.
13. G. Ciobanu. Enforcement of the More Favorable Criminal Law After the Entering Into Force of the New Criminal Code. *Annals of the Constantin Brancusi University of Targu Jiu Juridical Sciences Series*, nr 1, lk 71–82, 2015.
14. F. De Sanctis. Reconciling Justice and Legality: A Quest for Fair Punishment in Bosnian Atrocity Crime Cases. *Journal of International Criminal Justice*, vol 12, nr 4, lk 847–870, 2014.
15. W. P. Doren. Criminal Law – Retrospective Application of Statute Reducing Penalty. *Wayne Law Review*, nr 18, lk 1157–1171, 1972.

16. S. Easton, C. Piper. *Sentencing and Punishment. The Quest for Justice.* Oxford University Press 2008.
17. M. Ernits, M. The Principle of Equality in the Estonian Constitution: A Systematic Perspective. *European Constitutional Law Review*, vol 10, nr 3, lk 444–480, 2014.
18. M. Ernits, P. Pikamäe, E. Samson, J. Sootak. *Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Eelnõu lähtealused ja põhjendus.* Tallinn-Tartu-Kiel: Juura 1999.
19. B. M. Giurca, Controversy regarding the Application of the More Favourable Criminal Law until the Final Judgment of the Cause. *Law Annals from Titu Maiorescu University*, lk 84–95, 2014.
20. K. Heide. *Ladina terminite kasutamine karistusõiguse praktikas.* Tartu: 2013.
21. S. Jagwanth. *Expanding Equality.* *Acta Juridica*, lk 131–148, 2005.
22. S. Joseph, M. Castan. *The International Covenant on Civil and Political Rights: Cases, Materials and Commentary,* Oxford University Press 2013.
23. K. L. Karst. *Why Equality Matters.* *Georgia Law Review*, vol 17, nr 2, lk 245–290, 1983.
24. A. Kellerhals, D. Truten. *Equality Under Swiss Law.* *Saint Louis-Warsaw Transatlantic Law Journal*, lk 37–54, 1999.
25. W. Lucy. *Equality Under and Before the Law.* *University of Toronto Law Journal*, vol 61, nr 3, lk 411–465, 2011.
26. W. Lucy. *Abstraction and Equality.* *Current Legal Problems*, vol 62, nr 1, lk 22–70, 2009.
27. J. M. Lundin. *The Law of Equality Before Equality Was Law.* *Syracuse Law Review*, vol 49, nr 4, lk 1137–1190, 1999.
28. U. Lõhmus. *Põhiõiguste kaitse kolmnurgas riik – Euroopa Nõukogu – Euroopa Liit,* *Juridica* nr 5, lk 345–370, 2010.
29. Ü. Madise, B. Aaviksoo, H. Kalmo, L. Mälksoo, R. Narits, P. Pruks, P. Vinkel. *Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne.* Tallinn: Juura, 2012.
30. P. McGee Crotty. *Legislating Equality.* *International Journal of Law, Policy and the Family*, vol 10, nr 3, lk 317–334, 1996.
31. M. L. Miller. *Sentencing Equality Pathology.* *Emory Law Journal*, vol 54, nr 5, lk 271–290, 2005.
32. A. Mokhtar. *Nullum Crimen, Nulla Poena Sine Lege: Aspects and Prospects.* *Statute Law Review*, vol 26, nr 1, lk 41–55, Oxford University Press 2005.
33. C. C. Murphy. *The Principle of Legality in Criminal Law Under the ECHR.* *European Human Rights Law Review*, vol 2, London 2009.

34. T. Opsahl, A. De Zayas, A. The uncertain scope of article 15(1) of the International Covenant on Civil and Political Rights, Canadian Human Rights Yearbook 1983.
35. D. Sartori. Gap-Filling and Judicial Activism in the Case Law of the European Court of Human Rights. Tulane European & Civil Law Forum. Vol 29, lk 47–77, 2014.
36. J. Sarv. Süüdimõistetu põhiõigus leebema karistusseaduse tagasiulatuvale kohaldamisele, Juridica nr 10, lk 705–717 2008.
37. J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015.
38. P. K. Westen. Lex Mitior: Converse of Ex Post Facto and Window into Criminal Desert. New Criminal Law Review, vol 18, nr 2, lk 167–213, Michigan 2015.
39. P.-J. Yap, Four Models of Equality. Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review, vol 27, nr 1, lk 63–100, 2005.
40. Karistusseadustiku ja sellega seondvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistus_seadustiku_ja_sellega_seondvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf
41. Karistusseadustiku ja sellega seondvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskirja lisa 1 ja lisa 5. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78433b29-8b2f-4281-a5820efb9631e2ad/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seondvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/>
42. Vangistuse kulud. Arvutivõrgus: <http://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/vangistuse-kulud>

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

1. Eesti Vabariigi Põhiseadus – Riigi Teataja I, 15.05.2015, 2
2. Karistusseadustik – Riigi Teataja I, 21.06.2014, 28
3. Karistusseadustik – Riigi Teataja I, 23.12.2014, 16
4. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – Riigi Teataja II 2010, 14, 54
5. Euroopa Liidu põhiõiguste harta – Euroopa Liidu Teataja 2012/C 326/02
6. Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt – Riigi Teataja II 1994, 10, 11
7. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut – Riigi Teataja II 2002, 2, 5
8. Ameerika Inimõiguste Konventsioon. Arvutivõrgus: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

1. ÜROIKo 07.04.1982, 50/1979, Gordon C. Van Duzen vs. Kanada
2. ÜROIKo 14.10.1982, 55/1979, Alexander MacIsaac vs. Kanada
3. EIKo 18.12.1986, nr 9697/82, Johnston jt vs. Iirimaa
4. EIKo 09.02.1995, 17440/90, Welch vs. Ühendkuningriik
5. EIKo 13.12.2007, 39051/03, Emonet jt vs. Šveits
6. EIKo 17.09.2009, 10249/03, Scoppola vs. Italy
7. RKPJKo 3-4-1-1-02
8. RKPJKo 3-4-1-2-02
9. RKÜKo 3-1-1-77-02 koos kohtunik O. Järvesaare eriarvamusega
10. RKÜKo 3-1-3-10-02 koos kohtunik T. Antoni, E. Kergandbergi ja J. Odari eriarvamusega
11. RKPJKo 3-4-1-6-03
12. RKÜKo 3-4-1-2-05
13. RKÜKo 3-3-1-101-06 koos kohtunik J. Põllu eriarvamusega
14. RKÜKo 3-4-1-19-07 koos kohtunik E. Kergandbergi ja P. Pikamäe eriarvamusega
15. RKÜKo 3-1-1-37-07
16. RKPJKo 3-4-1-8-08
17. RKÜKo 3-3-1-5-09
18. RKÜKo 3-4-1-12-10
19. RKPJKo 3-4-1-23-11
20. RKKKo 3-1-1-79-14
21. RKKKm 3-1-1-18-15
22. RKKKo 3-1-1-17-15
23. RKKKm 3-1-1-19-15
24. RKKKm 3-1-1-37-15
25. RKKKo 3-1-1-68-15

LISAD

Lisa 1. Vangid: ÜKT ümber arvestatud

MK	Kohtu- maja	Kohtunik	Kriminaal- asja nr	Lahendi tegemise kuupäev	Tunde määratud	Tunde tehtud	Võit	Viide RKKK lahendile
Viru	Narva	Innokenti Menšikov	1-13-3541	12.01.2015	480	316	164	ei
Viru	Narva	Innokenti Menšikov	1-12-6011	16.01.2015	876	142	71	ei
Viru	Narva	Innokenti Menšikov	1-13-8620	6.02.2015	1436	0	0	ei
Viru	Rakvere	Kristel Vedro	1-14-5898	8.01.2015	600	73	36	ei
Viru	Rakvere	Kristel Vedro	1-14-2486	8.01.2015	536	0	0	ei
Viru	Rakvere	Kristel Vedro	1-13-8641	23.01.2015	240	73	36	ei
Viru	Rakvere	Kristel Vedro	1-14-4593	26.01.2015	720	0	0	ei
Viru	Rakvere	Kristel Vedro	1-14-6960	2.03.2015	730	4	2	ei
Viru	Rakvere	Kristel Vedro	1-14-10633	15.04.2015	1386	44	22	ei
Viru	Rakvere	Heli Väinaste	1-14-274	19.01.2015	600	367	233	ei
Viru	Rakvere	Heli Väinaste	1-14-424	28.01.2015	596	0	0	ei
Viru	Rakvere	Heli Väinaste	1-14-1062	30.01.2015	360	55	27	ei
Viru	Rakvere	Heli Väinaste	1-13-5931	4.02.2015	656	268	134	ei
Viru	Rakvere	Heli Väinaste	1-14-4148	11.03.2015	784	227	113	ei
Viru	Rakvere	Heli Väinaste	1-14-5083	20.03.2015	1370	368	184	ei
Viru	Rakvere	Heli Väinaste	1-14-5083	20.03.2015	800	77	38	ei
Viru	Rakvere	Heli Väinaste	1-14-4942	24.03.2015	730	211	105	ei
Viru	Rakvere	Anu Ammer	1-13-10234	10.03.2015	656	0	0	ei
Viru	Rakvere	Anu Ammer	1-14-1147	13.03.2015	178	73	36	ei
Viru	Rakvere	Anu Ammer	1-14-6410	13.03.2015	480	237	118	ei
Viru	Rakvere	Anu Ammer	1-14-2762	15.04.2015	660	155	77	ei

Viru	Rakvere	Tiit Kullerkupp	1-14-7059	4.02.2015	476			ei
Viru	Rakvere	Tiit Kullerkupp	1-13-10961	16.02.2015	714	40	20	ei
Viru	Rakvere	Tiit Kullerkupp	1-14-4407	27.02.2015	300	72	36	ei
Viru	Narva	Galina Jasnjuk	1-13-8105	30.01.2015	706	114	58	ei
Tartu	Jõgeva	Ülle Raag	1-13-5598	27.01.2015	532	411	121	ei
RK	Kolleegium		Kriminaal- asja nr	Lahendi tegemise kuupäev	Tunde määratud	Tunde tehtud	Võit	Viide RKKK lahendile
Tartu	Mati Kartau, Paavo Randma, Maarika Kuusk		1-12-1557	2.02.2015	1078	61	30	ei

Lisa 2. Vangid: ÜKT ümber arvestamata

MK	Kohtu- maja	Kohtunik	Kriminaal- asja nr	Lahendi tegemise kuupäev	Tunde määratud	Tunde tehtud	Kaotus	Viide RKKK lahendile
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-14-5464	2.02.2015	654	30	15	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-14-10271	3.02.2015	1090	316	158	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-14-9999	3.02.2015	606	42	21	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-14-3687	4.02.2015	360	149	74	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-14-3687	4.02.2015	360	160	80	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-14-7657	5.02.2015	444	120	60	ei
Viru	Narva	Astrid Asi	1-14-2885	16.01.2015	418	0	0	ei
Viru	Narva	Astrid Asi	1-13-10010	22.01.2015	476	380	190	ei
Viru	Narva	Astrid Asi	1-12-7964	18.02.2015	1442	307	153	ei
Viru	Narva	Astrid Asi	1-08-14703	8.04.2015	596	0	0	ei
Viru	Narva	Astrid Asi	1-13-2377	9.04.2015	234	0	0	ei
Viru	Narva	Deniss Minzatov	1-14-2637	27.01.2015	1076	40	20	ei
Viru	Narva	Deniss Minzatov	1-14-4817	28.01.2015	120	8	4	ei
Viru	Narva	Deniss Minzatov	1-11-13260	28.01.2015		102	51	ei
Viru	Jõhvi	Larissa Prokopenko	1-13-6475	14.01.2015	480	335	167	ei
Viru	Jõhvi	Inna Kirsipuu	1-12-6230	14.01.2015		60	30	ei
Viru	Jõhvi	Inna Kirsipuu	1-14-7628	14.01.2015	540	184	92	ei
Viru	Jõhvi	Inna Kirsipuu	1-13-7892	7.05.2015	536	373	186	jah
Viru	Narva	Galina Jasnjuk	1-14-5476	16.01.2015	1242	0	0	ei
Viru	Narva	Galina Jasnjuk	1-12-11801	20.01.2015	1200	424	212	ei
Viru	Narva	Galina Jasnjuk	1-12-11801	30.01.2015	1344	28	14	ei
Viru	Narva	Galina Jasnjuk	1-14-2312	2.02.2015	180	96	48	ei

Viru	Rakvere	Anu Ammer	1-13-1662	23.02.2015	970	682	341	ei
Viru	Narva	Innokenti Menšikov	1-14-2205	5.02.2015	522	37	18	ei
Viru	Rakvere	Tiit Kullerkupp	1-13-7682	20.04.2015	1108	275	137	ei
Viru	Rakvere	Tiit Kullerkupp	1-14-9151	10.09.2015	730	78	39	jah
Viru	Rakvere	Heli Väinaste	1-14-10210	18.05.2015	440	269	134	jah
Tartu	Jõgeva	Liivi Loide	1-14-10590	27.03.2015	534	22	11	jah
RK	Kolleegium		Kriminaalasja number	Lahendi kuupäev	Tunde määratud	Tunde tehtud	Kaotus	Viide RKKK lahendile
Tartu	Paavo Randma, Arne Sarjas, Maarika Kuusk		1-12-3390	10.02.2015	1030	519	259	ei
Tartu	Maarika Kuusk, Arne Sarjas, Paavo Randma		1-14-3024	12.02.2015	1146	246	123	ei
Tartu	Maarika Kuusk, Tiit Lõhmus, Mati Kartau		1-08-13377	10.03.2015	360	136	68	ei
Tartu	Maarika Kuusk, Arne Sarjas, Mati Kartau		1-14-4858	16.04.2015	1172	38	19	ei
Tartu	Maarika Kuusk, Mati Kartau, Tiit Lõhmus		1-09-490	15.05.2015		19	9	jah
Tartu	Maarika Kuusk, Tiit Lõhmus, Mati Kartau		1-13-468	11.06.2015		193	96	ei
Tallinn	Orvi Tali, Meelika Aava, Ivi Kesküla		1-14-10735	14.10.2015	352	141	141	ei

Lisa 3. Kriminaalhooldusalused, kes hoidsid ÜKT-st kõrvale: ÜKT ümber arvestatud

MK	Kohtu- maja	Kohtunik	Kriminaal- asja nr	Lahendi tegemise kuupäev	Täitmisele pööratud jah/ei	Tunde määratud	Tunde tehtud	Võit	Viide RKKK lahendile
Viru	Narva	Astrid Asi	1-14-5103	27.01.2015	jah	120	33	16	Ei
Viru	Narva	Astrid Asi	1-13-9770	18.02.2015	jah	716	69	34	Ei
Viru	Narva	Astrid Asi	1-13-11580	18.03.2015	ei	962	156	481	Ei
Viru	Narva	Astrid Asi	1-13-7989	19.03.2015	ei	784	406	368	Ei
Viru	Narva	Astrid Asi	1-14-400	23.04.2015	jah	360	51	25	Ei
Viru	Jõhvi	Inna Kirsipuu	1-14-5359	7.01.2015	ei	360	196	164	Ei
Viru	Jõhvi	Inna Kirsipuu	1-14-6371	7.01.2015	ei	406	175	203	Ei
Viru	Narva	Deniss Minzatov	1-14-4318	11.03.2015	jah	240	54	27	Ei
Viru	Narva	Deniss Minzatov	1-14-1384	29.10.2015	jah	1324	49	24	Ei
Viru	Narva	Innokenti Menšikov	1-14-7139	22.01.2015	jah	180	32	16	Ei
Viru	Narva	Galina Jasnjuk	1-14-1392	26.02.2015	jah	360	165	82	Ei
Viru	Narva	Galina Jasnjuk	1-14-5436	20.04.2015	jah	200	32	16	Ei
Viru	Rakvere	Anu Ammer	1-08-6152	3.02.2015	ei	132	71	61	Ei
Viru	Rakvere	Anu Ammer	1-13-9506	15.04.2015	ei	758	509	249	Ei
Viru	Rakvere	Kristel Vedro	1-14-2596	14.05.2015	ei	1262	372	631	Ei
Viru	Rakvere	Tiit Kullerkupp	1-14-3195	20.02.2015	jah		196	98	Ei

Lisa 4. Kriminaalhooldusalused, kes hoidsid ÜKT-st kõrvale: ÜKT ümber arvestamata

MK	Kohtu- maja	Kohtunik	Kriminaal- asja nr	Lahendi tegemise kuupäev	Täitmisele pööratud jah/ei	Tunde määratud	Tunde tehtud	Kaotus	Viide RKKK lahendile
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-13-6863	9.07.2015	ei	714	594	120	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-14-2922	14.07.2015	ei	598	518	80	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-13-6587	14.07.2015	ei	600	304	296	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-14-6973	26.08.2015	ei	1180	0	590	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-11-10248	4.09.2015	jah	480	385	47	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-13-6150	1.10.2015	jah	904	293	146	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-14-2312	1.10.2015	ei	1436	726	710	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-13-11490	15.10.2015	ei	1334	516	667	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-14-5947	3.11.2015	ei	586	533	45	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-13-7804	10.11.2015	jah	720	128	64	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-14-9521	10.11.2015	ei	120	93	27	ei
Viru	Jõhvi	Loretta Pikma	1-14-5696	17.11.2015	jah	478	163	81	ei
Viru	Jõhvi	Larissa Prokopenko	1-14-2183	29.04.2015	ei	844	171	422	ei
Viru	Jõhvi	Larissa Prokopenko	1-14-3152	12.06.2015	jah	480	51	25	jah
Viru	Jõhvi	Larissa Prokopenko	1-14-7852	22.06.2015	jah	240	18	9	jah
Viru	Jõhvi	Larissa Prokopenko	1-14-8058	21.08.2015	jah	420	8	4	jah
Viru	Jõhvi	Larissa Prokopenko	1-14-9952	9.10.2015	jah	360	34	17	jah
Viru	Narva	Astrid Asi	1 12-7103	14.05.2015	jah	480	0	0	ei
Viru	Narva	Astrid Asi	1-14-1156	10.09.2015	jah	476	257	109	jah
Viru	Narva	Galina Jasnjuk	1-13-4575	11.09.2015	jah	360	298	31	ei
Viru	Narva	Innokenti Menšikov	1-14-950	17.09.2015	ei	480	313	167	jah
Viru	Narva	Deniss Minzatov	1-14-5300	6.05.2015	jah	476	192	96	jah

Viru	Narva	Deniss Minzatov	1-14-9014	6.01.2016	jah	354	262	46	ei
Viru	Rakvere	Anu Ammer	1-14-7637	7.09.2015	jah	594	0	0	ei
Viru	Rakvere	Anu Ammer	1-14-7153	7.10.2015	ei	416	138	208	ei
Viru	Rakvere	Kristel Vedro	1-14-1156	12.11.2015	ei	356	320	36	ei
Viru	Rakvere	Heli Väinaste	1-14-5083	4.05.2015	jah	862	0	0	ei
Viru	Rakvere	Heli Väinaste	1-14-7049	6.08.2015	ei	600	69	300	ei
Viru	Rakvere	Heli Väinaste	1-14-7312	6.08.2015	jah	786	64	32	ei
Viru	Rakvere	Tiit Kullerkupp	1-13-5663	6.05.2015	ei	730	663	67	jah
Tartu	Põlva	Lembit Käis	1-12-10943	2.06.2015	jah	480	184	92	ei
Tartu	Jõgeva	Liivi Loide	1-14-2227	17.09.2015	jah	730	419	155	jah
Tartu	Jõgeva	Raina Pärn	1-14-1667	11.09.2015	jah	1446	512	256	jah
Pärnu	Rapla	Indrek Saar	1-14-1904	10.09.2015	jah	964	422	211	ei
Pärnu	Rapla	Indrek Saar	1-14-9163	21.09.2015	ei	706	47	353	ei
Pärnu	Rapla	Indrek Saar	1-14-5137	12.10.2015	ei	596	101	298	ei
Pärnu	Rapla	Indrek Saar	1-13-7615	27.10.2015	ei	1086		543	ei
Harju	Liivalaia	Tatjana Bogdanova	1-14-3772	16.12.2015	jah	536	152	76	ei
Harju	Liivalaia	Tatjana Bogdanova	1-13-10789	29.12.2015	jah	712	702	5	ei
RK	Kolleegium		Kriminaal- asja nr	Lahendi tegemise kuupäev	Täitmisele pööratud	Tunde määratud	Tunde tehtud	Kaotus	Viide RKKK lahendile
Tallinn	Andres Parmas, Meelika Aava, Orvi Tali		1-13-11376	7.10.2015	jah	358	194	82	ei
Tallinn	Andres Parmas, Meelika Aava, Ivi Kesküla		1-13-11691	15.12.2015	jah	1192	558	279	ei
Tallinn	Ivi Kesküla, Urmas Reinola, Sten Lind		1-14-4297	14.09.2015	jah	710	134	67	ei
Tallinn	Meelika Aava, Sten Lind ja Orvi Tali		1-14-9195	29.12.2015	jah	1460	550	275	jah
Tartu	Mati Kartau, Maarika Kuusk, Tiit Lõhmus		1-12-11776	29.09.2015	jah	840	523	158	ei

Tartu	Mati Kartau, Maarika Kuusk, Paavo Randma	1-13-3961	3.08.2015	jah	730	344	172	jah
Tartu	Aarne Sarjas, Mati Kartau, Tiit Lõhmus	1-14-400	20.05.2015	jah	360	51	25	jah
Tartu	Aarne Sarjas, Mati Kartau, Tiit Lõhmus	1-14-7689	22.09.2015	jah	294	6	3	ei
Tartu	Tiit Lõhmus, Aarne Sarjas, Paavo Randma	1-14-4185	18.08.2015	jah	714	170	85	ei

Lisa 5. Kriminaalhooldusalused, kes sooritasid uue kuriteo: ÜKT ümber arvestatud

MK	Kohtumaja	Kohtunik	Kriminaal- asja nr	Lahendi tegemise kuupäev	Tunde määratud	Tunde tehtud	Võit	Viide RKKK lahendile
Viru	Jõhvi	Inna Kirsipuu	1-14-10941	26.01.2015	296	14	7	ei
Harju	Liivalaia	Märt Toming	1-14-9131	28.01.2015	668	0	0	ei
Viru	Rakvere	Kristel Vedro	1-15-9511	13.11.2015	758	509	124	ei
RK	Kolleegium		Kriminaal- asja nr	Lahendi tegemise kuupäev	Tunde määratud	Tunde tehtud	Võit	Viide RKKK lahendile
Tallinn	Ivi Kesküla, Sten Lind ja Orvi Tali		1-14-8038	14.01.2015	1148	332	166	ei
Tallinn	Pavel Gontšarov, Ivi Kesküla ja Orvi Tali		1-14-10390	8.12.2015	556	346	105	ei
Tallinn	Orvi Tali, Ivi Kesküla ja Urmas Reinola		1-15-286	7.05.2015	976	168	84	ei

Lisa 6. Kriminaalhooldusalused, kes sooritasid uue kuriteo: ÜKT ümber arvestamata

MK	Kohtu- maja	Kohtunik	Kriminaal- asja nr	Lahendi tegemise kuupäev	Tunde määratud	Tunde tehtud	Kaotus	Viide RKKK lahendile
Harju	Liivalaia	Liina Pohlak	1-14-10735	14.01.2015	352	141	70	ei
Viru	Narva	Galina Jasnjuk	1-15-10581	19.01.2016	962	182	91	ei
Pärnu	Paide	Indrek Nummert	1-15-74	30.03.2015	716	35	17	jah
Harju	Liivalaia	Aime Ivanson	1-15-2418	25.03.2015	356	64	32	jah
Viru	Narva	Astrid Asi	1-15-8994	5.01.2016	840	523	154	ei

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Diana Kõmmus (sünnikuupäev: 27.04.1983)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Leebema karistusseadustiku tagasiulatuvast mõjust vangistuse asendusena määratud üldkasuliku töö näitel“, mille juhendaja on professor Jaan Ginter
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 29.04.2016